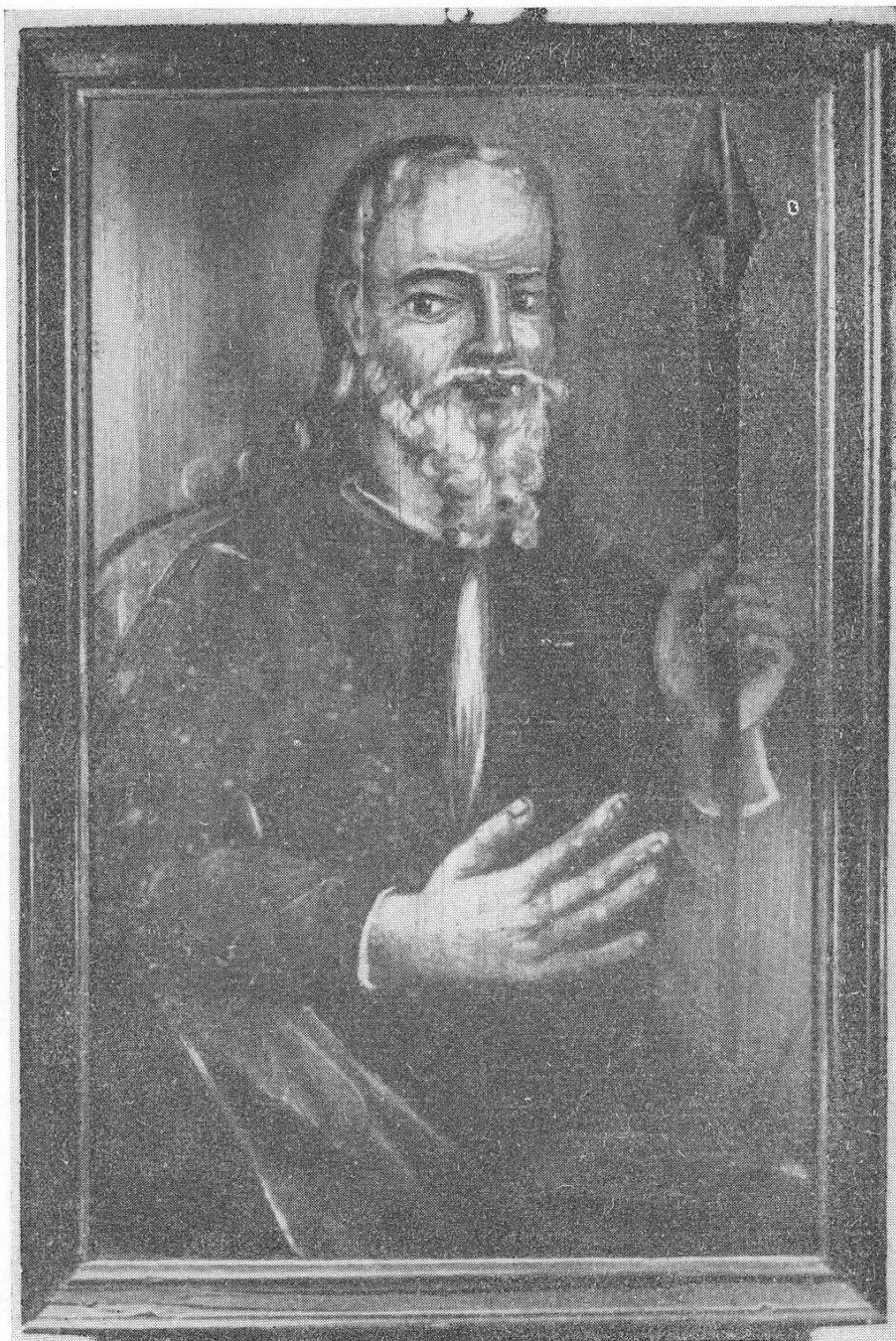

URSHULTS
KRÖNIKA
1956

URSHULTS KRÖNIKA 1956

Utgiven av Urshultsbygdens Turisttrafikförening, Hembygdsföreningen Gamla Urshult och Sällskapet Hemflit.

Redaktör: *Henning Tarstad.*

Redaktionskommitté: *Kyrkoherde N. Hellberg, Urshult, medicinalrådet Karl Loberg, Bromma, fil. lic. A. Vejde, Lund.*

ORO FÖR SKOLAN.

Denna årgång av Urshults Krönika har kommit att ägna *skolan* stort utrymme. Utvecklingen på detta väsentliga område går oerhört raskt. Barn och lärare skjuts som brickor för att passa in i de nya ändamålsenliga system, som håller på att konstrueras fram. Det är kanske inte underligt, att vår syn präglas av oro och betänksamhet.

När året gick över i nästa syntes flykten mot samhället och centralskolan bli organiserad med förnyad intensitet. Det finns klara fakta, som driver fram denna centralisering, främst det minskande barnantalet i bygdeskolorna. Men vår centralskola är icke rustad att suga upp alla dessa nya barn och så menar man att på nytt taga den för skoländamål utdömde sockenstugans lärosalar i bruk igen. Och det är väl en betänklig utveckling — bakåt.

Vi är nog inte mäktiga att i längden hävda våra bygdeskolors självständighet. De är dömda till undergång med rådande befolk-

ningsutveckling. Men det är ett föräldraintresse, att barnen får vara kvar i sina hyggligt iordningsställda salar, åtminstone tills centralskolan kan erbjuda moderna och lika välutrustade salar åt alla bygdens barn. Så måste matfrågan för barnen lösas och inte bara skjutas på framtiden. A-skolans fördelar är inte så överväldigande, att den skolformen måste införas utan hänsyn.

Det har i detta sammanhang sagts, att en ung, energisk inspektör icke vill godta känsloskäl, när skoldetaljer ventilerades. Det är denna mentalitet hos våra skolorganisatörer, som är skrämmande. Känsloskäl kommer man väl inte från, när det gäller att fostra individer. Och det är ju just individer, som den nya skolan vill fostra. Att taga känsloskäl, det kan väl vara tillämpad psykologi, kanske inte vetenskapligt inrutad i metoder enligt sista modet, men ändå.

Hur än utvecklingen tillåtes ske, så blir vår uppgift att samla *skolminnen från Urshult* av allt angelägnare betydelse. När bygdeskolorna försvinner, så ändrar bygden karaktär och utarmas. Det är viktigt att kunna klarlägga bygdeskolornas betydelse för bygdens utveckling — och för människorna här.

Krönika 1955.

JANUARI.

3—8. En specialkurs för utbildning av instruktörer i *biskötsel* pågår vid fruktodlingsskolan. Den syftar till att främja biodlingen över hela landet och en tanke om en permanent biodlingsskola knuten till värdskolan i Urshult framkom och diskuterades.

17. *Färjtrafiken vid Sirkö södra bro* hindrades av den stränga kylan under en hel vecka och endast smärre trafik kunde föras över en provisorisk bro, som lagts där. Mjolktransporterna från Sirkön har med stort besvär kunnat klaras av och busslinjen från Växjö fick stoppa å Sirkön. Passagerarna måste under tiden utväxlas till bilar på andra sidan bron.

Å första sidan:

Från Urshults gamla träkyrka har bevarats tre träpannåer med apostlabilder. I en uppsats i årets Krönika har fil. lic. Gun Wilstadius utrett både var pannåerna suttit i den gamla kyrkan och att det var målaren *Job. Christ. Zschotzscher* i Växjö, som var mästare till dessa. Försättsbilden visar *Aposteln Thomas* med sin symboliska lans.

24. Kommunalfullmäktige inrättar *pensionskassa* för kommunala befattningshavare.

FEBRUARI.

10. Smålandsposten publicerar en utredning om *könsfördelningen* av de i landstingsvalet 1954 deltagande. För Urshults del är siffrorna:

	Män	Kvinnor
Bäckaskog	156	112
Högagärde	85	62
Urshults mellersta	519	466
Vemboö	183	152
	943	792

Männen är som synes i majoritet, men kvinnorna är nog alltför underrepresenterade i våra beslutande organ.

11. Föreningen Urshults enskilda vägar har under sin verksamhet åstadkommit en kraftig *upprustning av byvägarna* i socknen, vilket framhålles vid årsmöte. Den omfattar nu 52 vägsamfälligheter eller liknande sammanslutningar med en sammanlagd vägsträcka av ca 11 mil. Föreningen har gott maskinbestånd och underhållet av vägarna skötes som regel i egen regi. Framgången har främjats genom framsynt stöd av stat och kommun.

23. Å R. L. F.-avdelningens årsmöte framkom ett intressant förslag till en *ny industri i socknen*. Den nuvarande torvströanläggningen i Buskaboda kommer snart att nedläggas, då brytningsrätten utgår och torven är slut. För att hindra, att torvströtilverknigen i socknen upphör, en betydelsefull fråga, beslöt man utreda frågan om att åstadkomma en effektiv torvindustri å den stora torvmosse, som till största del finns i Östra Elmehult och som tillhör Hackekvarns kronopark. Kontakt skulle också sökas med kommunens planeringskommitté.

MARS.

4. Vid yrkesfruktodlarnas årsmöte påtalades de *avsättningssvårigheter* den inhemska odlingen haft genom hård utländsk kon-

kurrens och framhölls vikten av en stark ekonomisk organisation, om odlingen av äpplen framgent skall kunna hävda sig.

8. *Fruktcentralen i Urshult*, en av de få i landet som överlevde krisåren för denna organisationsform, kunde vid sitt årsmöte hävda, att den nu verkat i 20 år och att den nu är en fast grundad och ekonomiskt stark organisation.

APRIL.

3. *Mannekänguppvisning*, det var en alldeles ny melodi, som introduceras i Urshult av husmodersföreningen i samarbete med konfektionsfirmor och som samlade fullt hus och mycket intresse i Skyttepaviljongen.

3. Urshults erkända sjukkasse kunde vid sitt sista årsmöte meddela, att antalet medlemmar var 1.096 och därtill 476 sjukvårdsförsäkrade barn. Till sjukvård av olika slag har under sista verksamhetsåret utbetalats kr. 40.011:37, vartill centralsjukkassan bidragit med kr. 16.992:07 och staten med kr. 6.536:50. Sjukhjälpfonden uppgår till kr. 58.569:59. En *understödsfond* för urshultsbor har kunnat räddas undan den allmänna kapitalöverföringen till Tingsryd, där vår sjukvård nu skall betalas. Vid årsmötet erinrades om den *lokala sjukkassans* betydelsefulla verksamhet och plockades fram minnesbilder om den första sjukkassan i Urshult, en lokalavdelning av Svenska folkets sjukkasse, som bildades här för snart 50 år sedan. Dess medlemsmatrikel kunde samtidigt överlämnas för förvaring i sockenarkivet.

11. Efter att ha varit ledamot i styrelsen för Urshults Skytteförening i 47 år, därav 32 som ordförande avgår *fabrikör Axel Svensson* vid årsmöte med föreningen och hyllas med många tal och utnämning till föreningens hedersledamot. Ny ordförande blev polisman Carl Johansson.

11. *Urshults baptistförsamling* firar 20-årsjubileum och erinrar om de svårigheter frikyrklig verksamhet hade på 30-talet i Urshult.

12. I en kungörelse i ortstidningarna meddelar Vattenrättsdomaren i Söderbygdens vattendomstol om att erinringar mot Sydsvenska Kraft AB:s anhållan om *tillstånd till bestående reglering av vattenavrinningen ur Åsnen* skall ingivas senast den 1 september 1955. I avvaktan på prövning av denna fråga har kraftbolaget även anhållit om *tillstånd till fortsatt tillfällig reglering* och erinringar häremot skall ingivas senast 27 maj. Så närmar sig denna för bygden viktiga fråga sitt avgörande och händelseförloppet kommer att bli intressant i fortsättningen.

23. R. L. F. erinrar i en annons strand- och fiskevattenägare runt sjön Åsnen att före 30 april ingiva *fullmakter till R. L. F:s vattenrättsavdelning*, som i Vattenrättsdomstolen åtagit sig sköta deras intresse.

25. Vid årsmöte i Stockholm med Svenska Kvinnors Djurskyddsförening tilldelades dess medalj bl. a. till *folkskollärare Per Petersson i Bredaslätt*.

29. Östra Ramsjöns fiskevårdsförening firar sitt 20-årsjubileum och erinrar om att den är den *näst äldsta fiskevårdsföreningen* i bygden och att den har 100 %-ig anslutning från berörda fiskevattensägare.

30. Föreståndarinnan vid Urshults telefonstation, *fru Siri Engnell*, avgick med pension efter 25 års tjänst. Telefonnätet har under denna tid utvecklats från 50 abonnenter och tre linjer till 259 abonnenter med 28 landslinjer och två rikslinjer och på kringliggande automatstationer har man 308 abonnenter på 35 linjer.

MAJ.

20. Lantbruksstyrelsen finner i en skrivelse till K. M:t det anmärkningsvärt, att fruktodlarna i Kronobergs län, för vilka *fruktodlingsskolan i Urshult* i första hand inrättades, visat ett så pass begränsat intresse för denna. Eftersom fruktodlingen i stort finns i Urshults socken, vänder sig kritiken i uttalandet främst till odlarna i Urshult. Uttalandet utmynnar i en dödsdom för

skolan, möjligen begränsad genom en omorganisation av skolan till tjänst för all smärre odling. Samtidigt anbefalles prövning av ett förslag från Kristianstads läns hushållningssällskap om en fruktodlarskola vid egendomen Tjörnedala i närheten av Kivik, i första hand av de sakkunniga, som funderar över verksamheten vid landets trädgårdsskolor.

REFLEXION TILL DOMEN.

Det är nog ett orättvist omdöme, att fruktodlarna i Urshult icke skulle visa intresse för sin skola. Den som sett vilka bekymmer skolan här gett anledning till och vilka ansträngningar, som gjorts för att skaffa elever till skolan, kan vitsorda, att deras intresse är det inget fel på. Men fruktodlarna i Urshult kan inte hjälpa att fruktodlingen sökt sig mera yrkesbetonade vägar och att odlarna i Kristianstads län tyckt det vara förnått att utbilda sina arbetare i Urshult. De har ju inte heller kunnat tvinga sina ynglingar att gå i skola, när goda inkomster gått att plocka överallt utan kunskaper.

Så säker är man på sin sak i Kristianstads län, att man redan skaffat sig gård för den fruktodlarskola, som man där vill ersätta vår hårt trängda skola med. Det är en gammal fyrårig skånsk gård strax norr om Simrishamn och kallad Tjörnedala. Den anse ha betydande förutsättningar för fruktodling och den lär ha gamla botaniska traditioner. Bl. a. har Tjörnedala lund skildrats av Linné vid hans skånska resa 1749, även om man nu erkänner att blott en obetydlig rest finns kvar av denna lund. I dag har man värst bekymmer med den manshöga harriskog, som hotar att ödelägga all annan växtlighet och som man först vill utrota. Om för-

utsättningarna för en fruktodlarskola här eller där skall vi inte disputerat, det blir väl krassa ekonomiska synpunkter, som till sist faller utslaget, men på en punkt får vi ändå opponera oss. Det har sagts att vackrare förläggning kan en fruktodlarskola inte få än på Linnés Tjörnedala. Den som sagt detta (Sydsv. Dagbl. 16/6) har nog aldrig varit i Urshult och å Kurrebo.

20. Ingen blomningsfest i år.

Och nu har man den kalla våren att klaga över. Om det fortsätter som hittills, slår väl knopparna aldrig ut. Men blir det lite värme, kommer det nog att gå fort. Då kan blomningen trots allt komma i pingst eller sista veckan i maj. Ett sorgebud för många i landet är kanske att blomningsfesten, som odlarna (?) brukar ordna, inte kan bli av i år. Det pågår byggnadsarbete på kullen, där man har centrum för festligheterna. Blomningsfesten brukar annars locka tiotusentals besökare till Urshult. Då står bygden kring Åsnen i sin skiraste skrud.

(Ur ett reportage kring fruktodlingsskolan i Stockholmstidningen).

JUNI.

3. Med över 8 % ökade *taxeringsunderlaget i Urshult* under 1954. Till kommunal inkomstskatt utgör det taxerade beloppet kr. 7.069.920 eller kr. 605.770 mera än tidigare år. Till statlig inkomstskatt var siffrorna kr. 6.899.480 resp. kr. 527.220. Fördelat å olika förvärvskällor uppnåddes följande siffror: jordbruksfastighet kr. 2.075.308, ökning 64.036; annan fastighet kr. 83.308, ökning 14.153; rörelse kr. 821.500, ökning 114.596; tjänst kr. 4.703.801, ökning 377.033 samt kapital kr. 199.209, ökning 2.923.

6. Till ledamot av andliga ståndet av *Nordstjärneorden* utnämndes å Gustafsdag

gen bl. a. *kyrkoherden i Urshult Nils Hellberg.*

27. Ett *elevförbund* omfattande de å fruktodlingsskolan utexaminerade eleverna har bildats.

JULI.

17. "Över *Åsnens metningstävlan*, som numera benämnes fiskefest och hålles årligen, flödade i går en stekande sommarsol. Stranden vid Kärrasand liknade närmast en badort, där populasen svalkade sig i broderlig sänja och där solglasögon och bikini-baddräkter utgjorde ett markant inslag. Man plumsade omkring i det ljumma vattnet och dessemellan läskade man sig med de svala ljuvligheter, som medförts eller inköpts i stånd. Ett markant inslag var också den skog av metspön, som väl bör utgöra alla småfiskars fasa samt en flottilj av sextio båtar, som kransade strandkanten. Allt var sålunda väl tillrättalagt för en riktig fiskefest." (Smål.p. 18/7).

Men det tävlades också och 12-åringen Dag Severinsson gjorde sensation i spinnspö-tävlingen genom att dra upp en gädda på 3,4 kg, som gav honom segern med 299,25 poäng mot tvåans 121,13. Metningen vanns av Börje Eriksson, Kvarnamåla.

23. *Brobygget till Borgön*, som under försommaren påbörjats med vägarbete över Sundslätts marker å Sirkön, sattes i gång på allvar och fullföljdes i rask takt. Entreprenören Eric Johansson i Rävemåla hade åtagit sig att i största möjliga utsträckning taga brofyllnad från Borgön men måste forsla bilar, traktorer och grävmaskiner till ön för att kunna göra detta. Han lyckades få disponera Sirköfärjan under de nattimmar den står stilla och överförde till ön två lastbilar på den till frigående farkost omändrade färjan denna första natt. Det var första gången bilar körde å denna Åsnenö.

Redan i september blev broförbindelsen färdig, sedan två arbetslag från var sin sida om sundet fyllt material i sjön. De med färja till ön transporterade maskinerna kunde

Brobygget till Borgön i full gång.

Foto: Margit Rask 1955

landsvägen lämna ön. Öns isolering är nu bruten, även om många avslutningsarbeten återstår. Barnen slipper ro till skolan, jordens produkter kan köras till avnämarna i stället för att omlastas å båtar. Nya generationer kan bygga och bo på den stora ön under samma förutsättningar som andra sockenbor. Det är ett storverk som utförts av gårdborna på ön och det är glädjande att grannarna å Sirkön och myndigheterna gjort allt för att brobygget skulle kunna genomföras.

AUGUSTI.

6. Vid Kinnevalds hushållningssgille och Kinnevalds ordsförbunds av R. L. F. sommarmöte i Tävelsås utdelades diplom och belöning för odlingsflit och en aktiv och föredömlig insats som praktiska jordbrukare till bl. a. *Rune Andersson, Utnäs, Urshult* (Kinnevalds hushållningssgilles vandringspris för framstående betesförbättring).

Hr Andersson är född 1916. Innan han

år 1947 övertog sina föräldrars gård i Utnäs, Urshult, var han en tid anställd som lantarbetare hos förbundsordförande Bernhard Ekström på dennes gård Sörby i Dalarna, den sista tiden av sin anställning som arbetsledare. Härifrån kom Rune Andersson som ombudsman för BF och SLU i Kronobergs län. På sin gård har Andersson fortsatt den odlaregärning, som hans fader igångsatt. Gården omfattar 5,5 ha odlad jord, 4 ha kulturbeten samt 54 ha produktiv skogsmark samt närmare 3 ha ängsmark, vilken senare till huvudsaklig del utnyttjats för fruktodling. Djurbesättningen utgöres av en häst, 7 kor, 7 ungdjur, 4 svin samt ett 30-tal höns.

På Utnäs bedriver hr Andersson en omfattande fruktodling med närmare 80 fruktträd. Hela gårdens odlade areal har han stenröjt. Gårdens kulturbeten är föremål för omsorgsfull skötsel och lämnar god avkastning. Andersson är med i hushållningssällskapets beteskontroll, vilket han anser varit

av stort värde. Boningshuset har renoverats och i övrigt har på byggnader samt på gården utförts förbättringar av olika slag. Skogen har på Utnäs hög bonitet och befinner sig i hög växtkraft. Gallringar och röjningar har företagits, 40 meter skogsbilväg har anlagts, och Anderssons skogsmark bär syn för sägen om den enskilde skogsägarens möjligheter att bedriva en intensiv och planmässig skogsvård.

19. Vid Sveriges Pomologiska Förenings årsmöte i Växjö utdelades *dess stora silvermedalj* till bl. a. lantbrukaren G. Martinsson i Urshult. *Silverplakett* tilldelades fruktodlaren Albin Nilsson och fruktodlaren Gunnar Åkesson, *bronsplakett* till hemmansägaren Arvid Svensson och fruktodlaren Ernst Hagström, alla i Urshult.

20. *Fruktodlingsdagarna i Kronobergs län* fortsatte med studieresor i länet. Efter besök i Kosta fortsatte man "till det bekanta fruktodlingsdistriktet kring Åsnen och Mien, vars centrum lystrar till namnet Urshult. Det var en färd genom djupa skogar och med längre avstånd mellan gårdarna på sina ställen än vad man behöver uppleva i Norrland, sade någon. Men gästerna kunde glädja sig åt anblicken av frodig grönska, friska och fräscha potatisfält, något som i denna torkans sommar inte hör till normalföreteelserna, i varje fall inte i Mellansverige." Så samlades man till "en sjudundrande lunch" i Urshults Skyttepaviljong, innan färden fortsattes upp till fruktodlingsskolan med snabbtittar å Urshults samhälle förbi Ottossons fruktpackeri, Svenska Fruktföreningens fabrik och Kronobergs Läns Frukt- och Trädgårdscentrals packeri mot fruktodlingsdistriktets hjärta å Vembö. Och så här vältaligt skildrar en deltagare mötet med bygden sett från resans mål.

"*ETT SAMFÄLLT, spontant och vältaligt Åååå!! utlöstes då sällskapet efter att ha debarkerat bussarna vid uppfarten till Kurrebo samlades på gräsplanen framför manbyggnaden och tittade ut över det stor-*

slagna arkipelagiska insjölandskap som öppnade sig. Man trodde utan invändningar den som berättade, att gårdens grundare använde åtskilliga år av sitt liv för att resa omkring i vårt land och söka efter just en plats som denna."

(Citaten efter Trädgårdsvärlden 30/8 och 6/9).

SEPTEMBER.

4. Till Söderbygdens vattendomstol har inkommit ett stort antal erinringar och skadeståndskrav med anledning av Sydkrafts framställning om tillstånd till ständig reglering av vattenavrinningen ur Åsnen. Bl. a. befarar fruktodlarna runt Åsnen, att en vintersänkning av Åsnen kommer att försämra de klimatoriska faktorerna så att det naturliga förutsättningarna för fruktodling här försämras. Man kräver en undersökning av företagets inverkan på klimatet, eftersom stora delar av sjön kan tänkas icke bli isbelagda vintertid varigenom ökad fara för dimbildning och frostlänthet kan väntas uppstå. Urshults kommun planerar att påbörja ett grundvattenverk vid Trehörnasjöns vänstra sida under 1956 och förbehåller sig rätt att senare föra talan om vattentillgången där blir ringa genom de föreslagna åtgärderna. Ett stort antal markägare kring sjön kräver därjämte ersättningar med 100 kr pr man för försämrade båtfart, försämrade fiske m. m.

Kammarfiskalsämbetet ifrågasätter om företaget är tillåtligt. Genom sänkning kommer sjöns långgrunda stränder att torrläggas i större omfattning än nu är fallet och därigenom kan befaras minskad trevnad för närboende. Sänkningen synes även komma att medföra sanitära olägenheter och byggnadsarbeten vid Ekefors och Hackekvarn kommer att i hög grad förändra landskapsbilden.

5. Torkning av humle har premiär i Urshult i en nyutrustad anläggning i gamla Rössvikskvarnen.

10—11. *Skördefesten i Urshult blev en ny triumf.*

Molnen skockade sig hotande på söndagsmorgonen och den ena skuren avlöste den andra. Skulle den gamla hävdvunna turen svika, skulle festen i Urshult bli en missräkning! Nej. Molnens tunga draperier drogs åt sidan i lagom tid för festtåget, och solen förgyllde allt det vackra, så att det blev ännu vackrare.

Invasionen uteblev inte heller. Uppmuntrade av det strålande solskenet efter den föga lovande morgonen, tog man ut sina fordon av alla de slagen och åkte till Urshult för att fira skördefest, och i orten sökte man sig man ur huse och hjälpte till att kanta vägarna, där festtåget skulle draga fram.

Festtågets vinjett var denna gång "Miss Universum då och nu", något förbryllande vid första påseendet. Så småningom fick man dock klart för sig att det funnits andra sorters kvinnliga berömdheter än de, som vi i våra dagar kallar Miss Universum. För att nämna dem i ordningsföljd, illustrerade de olika ekipagen Eva med sin Adam och äppleträd och allt, drottningen av Saba med kung Salomo, Sköna Helena, Cleopatra, Salome, Mona Lisa, Julia och Romeo — för att för en gångs skull ta dem i omvänd ordning — madame Pompadour, Ulla Vinblad, Kameliadamen, Glada änkan och slutligen Miss Universum själv. Man hade sökt ge varje bild en så tids- och stiltrogen prägel som möjligt, och som helhet var det lyckat, mycket lyckat — ett omdöme, som fälldes även av den kritiska publiken här och där. I teten åkte dagens förnämliga musikorkester, "Jazz at the Scandinavic", och det zigenarsällskap, som jagade sina kringirrande höns mitt i alltsammans, kunde inte ha varit roligare om det än varit aldrig så äkta. Ja, det var karnevalsstämning över det hela, och publiken hade hjärtans roligt.

(Ur Smål.p. 12/9).

16. *Den nya kyrkskolan i Urshult inviges vid en stor högtidlighet i skolbyggnaden*

och i kyrkan av landshövding Thorvald Bergqvist, som i sitt tal underströk betydelsen av att centralisering av landsbygdens skolor bör ske med varsamhet och efter noggrann utredning.

Ur distriktsöverlärarens historik kan följande data om byggnaden noteras:

Så sent som 1944 hade 7-årig skola icke införts i Urshult. Trycket från den då vantade utvidgningen av klassavdelningarna och de växande klasserna var orsak till att en utredningskommitté för en nybyggd skola tillsattes i slutet av detta år. Men det gick långsamt framåt (det allmänna läget var reglerat och kristidsbetonat) och först i januari 1948 kunde skolstyrelsen principgodkänna skissritningar till en ny skola. Sedan ritningarna granskats i skolöverstyrelsen kunde skolstyrelsen föreslå kommunalfullmäktige den 18 dec. 1949 att ny byggnad skulle uppföras å den plats, där skolan nu reser sig. Men ärendet förhalades ytterligare i skolöverstyrelsen och först 28 dec. 1951 tillstyrkte skolöverstyrelsen statsbidrag och medgav att skolan fick uppföras. Den 19 aug. 1952 antogs entreprenörer och den 8 jan. 1954 kunde slutbesiktning och skolan tagas i bruk. Kvar stod då ordnandet av skolplanen, som verkställdes till invigningen.

Byggnaden hade då kostat:

Byggnads- och målningsarbeten	537.680:17
Värme- och sanitetsarbeten	70.383:21
Ritningar, kontroll m. m.	18.685:69
Utv. ledningar, brunn m. m.	46.227:66
Övriga kostnader	1.551:71

Kr. 723.010:38

Som icke statsbidragsberättiga värderades kostnader för 68.634:37 och som statsbidragsberättigade återstod då kr. 654.376:01. Den 6 april fastställde länsstyrelsen statsbidraget till kr. 374.713:90. Eftersom myndigheterna utlovat ett statsbidrag till ett belopp av högst kr. 450.000 så blev tydligen byggandet en hygglig affär för staten. Byggnadskommittén med kyrkoherde N. Hellberg som ordförande kunde efter utfört

Urshults nya kyrkskola.

Foto: Hugo Svensson 1956

värv överlämna en prima skola till Urshults kommun, som skattevägen får betala resten av kostnaderna.

22. *Trädgårdsutredningen* med landshövding Åke Hovgard i spetsen, underrättar sig om förhållandena vid fruktodlingsskolan under ett ingående besök. Den skall sedan i sitt betänkande väga denna skolas väl och ve för eller emot kristianstadslänsförslaget.

OKTOBER.

1. Vid den *stora trädgårdsutställningen* i Växjö, gemensam för fyra län, hade *fem fruktodlare från Urshult* av 17 anmälda efter noggranna urvalsprinciper utvalts att representera Kronobergs län. Det gjorde de med den äran och erövrade första, andra, femte och sjätte pris i gruppen frukt från yrkesfruktodlare. I gruppen Blommande krukväxter prisbelöntes trädgårdsmästare Sven J. Svensson, Urshult. Vår bygd representerades också av fruktodlingsskolans pro-

pagandamonter och av ett mekaniserat fruktpackeri i arbete.

Vid den obligatoriska utställningsmiddagen å Stadshotellet efterlyste Gustav Martinsson i Kärr en fruktodlarparoll i stil med "När fick er fru en blomma sist", vilket föranledde landshövdingen att undra, om man kanske skulle fråga fruarna "När fick er man ett äpple sist". Med tanke på hur det gick första gången kvinnan frestade mannen med ett äpple, så är det kanske bäst med andra propagandaformer.

3. Ett förslag att *vidga fruktodlingsskolans möjligheter* genom att där ordna fast undervisning i biskötsel diskuterades vid landstingets sammanträde, men avslogs med 19 röster mot 18 samt två nedlagda. De försiktiga ville vänta med positivt beslut tills frågan om skolans vara lösts. Annars godkändes välvilligt framlagda förslag till ekonomisering av drift och skolhushåll.

16. I den med statliga propagandamedel

understödda folkomröstningen om *höger- eller vänstertrafik* var urshultssiffrorna:

	Höger	Vänster	Blankt
Urshults mell. . .	65	633	11
Vemboö	34	199	4
Högagärde	14	88	2
Bäckaskog	15	204	2
	128	1124	19

Det blev 10 % höger mot riksresultatets 15 och 88 % vänster mot riksresultatets 83, alltså starkare anknytning till det bestående än över landet i gemen.

NOVEMBER.

13. En verklighetsbetonad *Röda Korsövning* inför ett kraschat passagerarplan i lågor vid Åsnens sydspets satte färg på Urshults samhälle en söndagseftermiddag.

16. Med 8,4 miljoner kronor blev *Urshults Sparbank* den 7 i ordningen i Kronobergs län (med Allmundsryd steget före och Tingsryd steget efter). Med 17 miljoner hade insättarbehållningen ökat i länet till ca 321 milj. kronor.

19. Riksantikvarieämbetet har inte något att erinra mot att ett nytt kapell uppföres på platsen för *Hvembo gamla kyrka*. Inga säkra lämningar av den gamla kyrkan har påträffats (vid den grävning som gjordes i augusti månad under ledning av landsantikvarie J. E. Anderbjörk). Grundgrävningen för ett nytt kapell skall emellertid ske under antikvarisk kontroll av landsantikvarien i Växjö.

23. En *kurs i klingvård*, ordnad av Statens hantverksinstitut och Svenska sågverksägares riksförbund med 12 deltagare från Kronobergs och Blekinge län, avslutades.

DECEMBER.

2. *Svenska Naturskyddsföreningen* har till advokatfiskalämbetet vid kammarrätten ingivit en skrivelse, vari föreningen gör gällande, att det kan bli vådor i estetiskt och annat avseende, om den av Sydkraft planerade regleringen av sjön Åsnen genomföres. Föreningen vill, att ämbetet skall bestrida

företagets tillåtlighet, och att utredningar verkställes i vissa avseenden. Ur skrivelsen må anföras en passus, som berör skönhetsvärdena, ej mätbara i pengar:

”Den naturliga strandvegetationen längs Åsnen har nu mångenstädes som en följd av den tillfälliga regleringen ersatts med en rissig buskvegetation. Man har skäl förmoda att denna utveckling kommer att fortsätta, om den ansökta regleringen kommer till stånd. Strandpartierna skulle således ytterligare förfulas och växtligheten komma att begränsas till ett mindre antal arter.”

5. *Samfundet för hembygdsvård* ansluter sig i en skrivelse till de organisationer, som icke anser en ständig och utvidgad reglering av sjön Åsnen som önskvärd. Utan tvekan utgör sjön Åsnen, genom de naturförhållanden som råder, ett vatten, som inte lämpar sig för ytterligare regleringar. Frågan bör noggrant prövas med tanke på de nackdelar, som ur natur- och landskapsvårdande synpunkt skulle uppstå. Föreningen föreslår, att om en regleringsdamm trots allt kommer att uppföras vid sjöns naturliga utlopp, den bör förläggas längre nedströms och i höjd med gamla kvarnen med en bågformig sträckning mot Myskholmen (Mössholmen, som den bör heta enl. P. G. Vejde, *Urshults Krönika* 1953) och därifrån till Kvarnholmen mot den befintliga dammen i Hackekvarnsgrenen. Därigenom erhåller man en betydligt bättre landskapsbild.

9. De 90 abonnenterna vid *Vemboö växelstation* fick byta ut sitt tvåsiffriga nummer mot ett stadsmässigt femsiffrigt.

7. Klockan 11,40 öppnades *Sirkö bro* för allmän trafik, sedan den avsynats av en grupp experter på väg- och brobyggnadsfrågor. Den 8 december 1953, alltså nästan exakt två år tidigare, avstängde länsstyrelsen den gamla bron för biltrafik och arbetena började komma igång. Den 2 mars 1954 sattes en bilfärja i trafik mellan Vemboö och Sirkön och förbindelsen över öarna kunde på nytt knytas samman. Brobyggnadsarbetet har gått helt i vägförvaltningens

Den nya Sirköbron.

Foto: Hugo Svensson 1956

regi och den nya bron följer helt den gamla sträckning men är nu höjd och breddad. Av de tidigare fem valven återstår endast ett, nämligen det mittersta. Det gamla var ca sex meter brett och försett med en svängbar lucka för att större båtar skulle kunna gå genom. Det nya valvet är nu 20,40 m brett och har en fri höjd av ca 3 m. På de båda betongfundamenten vilar två 22 meter långa I-balkar med en höjd av ca 1,25 m. På dessa är sedan betongplattan, som bildar det egentliga brovalvet, gjuten. Ännu återstår en mängd avslutningsarbeten, men Sirköborna har fått igen sin förbindelse och det är ju viktigast.

Det lönar sig inte heller att fälla en tår över den gamla bron, den var på sitt sätt vacker, men annars på intet sätt märklig. Historien om dess tillkomst erinras vi om å stenen med namnet å Johannes Petersson i Sundslätt.

13. *Fjärde årskursen* vid fruktodlings-

skolan avslutades med allvarsord från landstingets ordförande, f. riksdagsman Hjalmar Svensson i Grönvik:

"Fruktodlingsskolan i Urshult befinner sig i ett kritiskt skede. Skolans vara eller icke vara beror på om nyrekryteringen av elever kan utökas. Särskilt gäller det att bygdens egna ungdomar i större utsträckning än hittills anmäler sig som elever. Skolans vara eller icke vara kan hänga därpå, och Urshultsborna borde samla ihop sina unga män, och varför inte också kvinnor, till kommande kurser."

(En lekman frågar, om inte skolan är en riksskola. Jämfört med landet i övrigt tycks då Urshults socken ha skött sig bra, så bra kanske en liten avfolkningsbygd nu kan göra detta).

17. Den nya uppsättningen i kommunalfullmäktige valde ledamöter i socknens styrelser och nämnder helt efter partilinjer:

Kommunalnämnden: Nämndeman Albert

Johansson, Skillingsmåla (s), ordf, landstingsman Sture Ursberg (h), direktör K. Lindgren (h), hemmansägare John Jonasson, Hultalycke (h), hemmansägare Tage Petersson, Rösmåla (h), vägarbetare W. Almkvist (s), folkskollärare Per Petersson, Bredaslätt (s), hemmansägare G. Martinsson, Kärr (bf), hemmansägare Aug. Johansson, Midingsbråte (bf).

Folk- och fortsättningsskolstyrelsen: målaremästare W. Sellman (h), hemmansägare Albin Gustafsson, Froaryd (h), hemmansägare John Jonasson, Hultalycke (h), hemmansägare Rudolf Svensson, Rotahult (h), folkskollärare Per Petersson, Bredaslätt (s), väghyvelförman David Johansson, Klasamåla (s), murarmästare Bernt Frid, Hunnamåla (s), hemmansägare G. Elmqvist, Smöramåla (s), hemmansägare Rune Andersson, Utnäs (bf), fruktodlare Gösta Franzén, Ugglekull (bf), målarmästare Knut Mattsson, Midingsbråte (bf).

Styrelsen är nedskuren från 21 till 11 ledamöter. Som ordförande nyvaldes fruktodlare Gösta Franzén och som v. ordf. väghyvelförman David Johansson. Som kassör omvaldes W. Sellman.

Hälsovårdsnämnden: fabrikör K. Dahlfors (h) ordf., förman Carl Eriksson, Rössvik (s), direktör K. Lindgren (h), byggmästare Gunnar Johansson, Rössvik (s), hemmansägare Carl Sibbesson, Ekeberg (bf).

Fattigvårdsstyrelsen: hemmansägare John Jonasson, Hultalycke (h) ordf., hemmansägare Aug. Elmqvist, Folaboda (bf), fru Anna Lindgren (h), murarmästare Bernt Frid, Hunnamåla (s). Kvarstående sedan 1953: hemmansägare Aug. Johansson, Midingsbråte (bf), nämndeman Carl Eriksson, Midingsbråte (h), hemmansägare Th. Petersson, Sångaremåla (h), hemmansägare Hubert Johannesson, Aramo (bf), hemmansägare G. Elmqvist, Smöramåla (s), hemmansägare S. Emanuelsson, Dunshult (s) och hemmansägare A. Magnusson, Smöramåla (bf).

Hembjälpnsnämnden: fabrikör K. Dahlfors, Möllekulla, fru Lilly Burman, Möllekulla, fru Svea Eriksson, Rössvik, fru Ida Johansson, Munkanäs, fru Anna Ströberg, Bäckaskog.

Familjebidragsnämnd: nämndeman A. Johansson, Skillingsmåla (s), nämndeman Carl Eriksson, Midingsbråte (h), hemmansägare G. Elmqvist, Smöramåla (s), hemmansägare Carl Carlsson, Sjöaryd (h), hemmansägare G. Martinsson, Kärr (bf).

Pensionsnämnden: hemmansägare John Jonasson, Hultalycke (h), hemmansägare David Karlsson, Förnan (bf), muraremästare Bernt Frid, Hunnamåla (s). Kvarstående från 1953: hemmansägare Aug. Johansson, Midingsbråte (bf), vägförman Carl Eriksson, Rössvik (s), hemmansägare R. Svensson, Rotahult (h).

Nykterhetsnämnden: Fru Thea Jönsson, Möllekulla (s), muraremästare Sture Augustine, Rävaboda (s), hemmansägare Gösta Johansson, Drakamåla (h). Kvarstående från 1953: hemmansägare Hjalmar Håkansson, Karatorp (bf) ordf., kyrkoherde Nils Hellberg och fru Hedda Almkvist, Dunshult (h). Som ersättare för den sistnämnda, som avlidit, har senare valts hemmansägare Gösta Sandell, Bergaryd.

Barnavårdsnämnden: fru Svea Eriksson, Rössvik (s), hemmansägare Hubert Johannesson, Aramo (bf), fru Lilly Burman, Möllekulla, fru Ingeborg Welander, Bäckaskog (h), fru Agnes Petersson, Mjölknabben (bf). Kvarstående från 1953: folkskollärare Ernst Håkansson, Rösmåla (h) ordf., fru Ruth Andersson, Klasamåla (s), hemmansägare John Jonasson, Hultalycke (h).

Brandstyrelsen: hemmansägare Gunnar Gustafsson, Ugglekull, livsmedelsarbetare E. Isaksson, Möllekulla, fabrikör K. Dahlsfors, Möllekulla. Kvarstående från 1953: fabrikör Axel Svensson, Möllekulla, ordf., hemmansägare Carl Sibbesson, Ekeberg, hemmansägare Aug. Johansson, Midingsbråte, hemmansägare Aug. Elmqvist, Folaboda.

Byggnadsnämnden: köpman W. Ottosson, Möllekulla, byggmästare Gunnar Johansson Rössvik. Kvarstående från 1953: trävaruhandlare John Neikter, Möllekulla.

Arbetslösbetsnämnden: vägförman Carl Eriksson, Rössvik (s), muraremästare Sture Augustin, Rävaboda (s), hemmansägare Aug. Elmqvist, Folaboda (bf) ordf., nämndeman Carl Eriksson, Midingsbråte (h), ingenjör R. Stanler, Möllekulla (h).

Lönenämnden: landstingsman Sture Ursberg, Bosgård (h), hemmansägare Aug. Elmqvist, Folaboda (bf), livsmedelsarbetare Uno Fransson, Dunshult (s).

Bygdegårdsnämnden: hemmansägare G. Elmkvist, Smöramåla, hemmansägare Artur Magnusson, Smöramåla, hemmansägare Carl-A. Fransson, Stengårdsslätt.

Planeringskommittén: direktör K. Lindgren, Möllekulla (h), vägförman C. Eriksson, Rössvik (s), hemmansägare David Karlsson, Förnan (bf).

Biblioteksstyrelsen: folkskollärare Ernst Håkansson, Rösmåla, kantor Einar Svensson, Kyrskolan, hemmansägare G. Martinsson, Kärr, frisör N. Olson, Möllekulla, ingenjör H. Tarstad, Dunshult.

Valnämnder: Urshults mellersta: hrr Carl Eriksson, Rössvik, Ivar Carlsson, Klasamåla, Carl-A. Fransson, Stengårdsslätt, W. Almkvist, Elmehult. Vemboö: hrr Gösta Franzén, Ugglekull, Gunnar Åkesson, Karatorp, Rudolf Svensson, Karatorp, Gunnar Gustafsson, Ugglekull. Bäckaskog: hrr John Jonasson, Hultalycke, Carl Eriksson, Midingsbråte, Alb. Johansson, Skillingsmåla, G. Fuhr, Bäckaskog. Högagärde: hrr Bror Nordström, Aramo, B. Frid, Hunnamåla, Artur Johansson, Hunnamåla, Ragnar Hansson, Hunnamåla.

Som *ordförande i kommunalfullmäktige* återvaldes hemmansägare John Jonasson, Hultalycke, och som vice ordförande vägförman Carl Eriksson, Rössvik (s).

Revisorer för den borgerliga kommunens räkenskaper: köpman Claes Johansson, Urs-

hult (h), f. lagerförman Simon Carlsson, Möllekulla (s), hemmansägare Albin Johansson, Trehörna (bf) och köpman W. Ottosson, Möllekulla (fp).

Andra revisorer: Urshults enskilda vägar: Albert Johansson, Skillingsmåla. Urshults idrottsförening: Carl Eriksson, Rössvik. Biblioteks- och föreläsningsföreningen: Simon Carlsson, Möllekulla. Vemboö Bygdegård: Hjalmar Håkansson, Karatorp. Arbetslöshetsnämnden: K. Lindgren och W. Ottosson. Kinnevalds polisförbund: W. Ottosson.

Kommentar:

Det blev ganska många förändringar i de styrande organen vid detta val. Man kan inte undgå att göra några reflexioner. Valen i Urshult har som överallt mer och mer politiserats och de olika gruppbildningarna bevakar noga sina chanser i nästan varje styrelse. Här ovan har antytts partitillhörighet, där denna är uppenbar. I de fall där sådan saknas kan det bero på tveksamhet, men det ser också ut, som om man i vissa smärre styrelser gjort som förr, valt den lämplige utan tanke på partitillhörighet. Det är kanske ingenting att säga om denna i år tydligare än någonsin markerade tendens, men nog sker valen ibland till förfång för sammansättningen. Studerar man förteckningarna finner man också en hel del namn i alltför många sammanhang. Kanske är det kandidatnöd, men nog skulle det gå att leta reda på intresserade ledamöter i tillräckligt antal för att undgå alltför mycket dubbelbelastning.

Som en följd av den nya ordningen med ersättning för beivrande av sammanträden nedskars skolstyrelsen från 21 till 11 ledamöter. Här blev manfallet stort, men endast en man nyvaldes. Anmärkningsvärt är många ledamöter icke ha egna barn i skolåldern och att ännu ingen kvinna beretts plats i denna styrelse.

De som lämnat styrelserna har förmodligen ägnats en tacksamhetens tanke i vederbörande protokoll. Här skall endast erinras om att följande personer i styrelsernas led-

KOMMUNAL VARDAG.

Personalrum (4 st.) skall inredas å åldershemmets vindsvåning för ca 20.000 kr.

Besiktning av kött kan ej längre äga rum i Ryd, då besiktningsbyrån där skall nedläggas. Fortsatt besiktning avses äga rum å kontrollslakteriet i Växjö.

De genom fullmäktige inköpta *industriomterna* skall åsättas ett förslagspris av 30 öre kvm och utbjudas av planeringskommittén.

Den gamla s. k. *sjukstugan*, som varit kommunens lokal för mödra- och barnavårdscentral och för kristidsnämnden, när denna behövdes, har sålts å auktion för 20.000 kr.

Den för flera år sedan tillsatta *utredningskommittén för skolmåltidsverksamhet* förelades av fullmäktige att före 1 augusti framlägga sitt förslag till måltidernas ordnande. När förslaget kom på bordet, beslöt samma fullmäktige att skjuta hela frågan på framtiden. Så gick det med den framtöten.

En ny författning ger även *gator i tätbebyggt samhälle* statsbidrag på samma villkor som enskilda vägar får. En kommitté har utrett saken och gett kommunalfullmäktige en ny fråga att lösa, bl. a. därför

att kommunen är den största intressenten av berörda gator.

Idrottsföreningen har fått tilläggsanslag av 3.000 kr. för *ordnande av väg* från landsvägen till den nybyggda idrottsplatsen.

Det *nyuppförda kommunalhuset* i samhällets centrum har tagits i bruk och omnämndes välvilligt i pressen:

För att börja högst upp, så är vindsvåningen inredd i två enrumslägenheter samt två enkelrum med bad. Det går givetvis att utnyttja dessa lokaliteter som två tvårumslägenheter också, om så skulle behövas i framtiden. Vidare finns här åtta vindskontor.

Våningen en trappa upp inrymmer en fyrarums-, en trerums- och en tvårumslägenhet jämte lokaler för tandläkarepraktik. I bottenvåningen är kommunala kontor och arkiv inrättade jämte mottagningsrum för läkare och för distriktets sköterska, två väntrum, två operationsrum, steriliseringsrum, vilrum och laboratorium. Därjämte finns det i detta plan en tvårumslägenhet. I källarvåningen finns tre garage jämte garage för cyklar och barnvagnar, en kontorslokal, pann- och bränslerum, tvättstuga och torkrum, matkällare och så förstås ett stort skyddsrum i enlighet med tidens krav.

ning nu avgått, som regel efter många års arbete i dessa:

Kyrkoherde N. Hellberg, ordförande i skolstyrelsen,

Hemmansägare Aug. Johansson, Midingsbråte, vice ordf. i skolstyrelsen.

Fabrikör Axel Svensson, ordförande i byggnadsnämnden.

Herr Manne Eriksson, ordförande i barnavårdsnämnden.

18. Vid *kyrkofullmäktiges* sammanträde omvaldes till ordförande kyrkoherde N. Hellberg och till v. ordf. väghyvelförare William Almqvist, Elmehult. Till *ledamöter i kyrkorådet* omvaldes kyrkovärden Hen-

ning Fröberg, Ugglekull (h), hemmansägare Gösta Johansson, Drakamåla (h), hemmansägare Th. Petersson, Sångaremåla (h), vägförman Carl Eriksson, Rössvik (s), fru Ruth Andersson, Klasamåla (s), hemmansägare August Johansson, Midingsbråte (bf), och nyvaldes hemmansägare Carl-A. Fransson, Stengårdsslätt (h), folkskollärare Per Petersson, Bredaslätt (s) och hemmansägare Carl Johanson, Sjöaryd (bf). Kyrkorådet ökade sedan antalet *kyrkovärder* till tre och nyvalde hemmansägare Theodor Petersson, Sångaremåla och fruktodlare Ivar Carlsson, Klasamåla, sedan kyrkovärden Henning Fröberg, Ugglekull, omvalts. Kyrkovärden Claes Ahlqvist hade under året avlidit.

Kommunalhuset i Urshult.

Foto: Hugo Svensson 1956

Det är i denna våning som man har tänkt sig att inrymma folkbiblioteket.

En stridsfråga, som blötts och stötts, beslutats om och ändrats igen är frågan om *vilka kostnader fastighetsägarna i Urshults samhälle* skall lägga för den nya vatten- och avloppsledningarna. Fullmäktige var nog för kviska att besluta och fick därför riva upp fastställda debiteringar för ny prövning. Särskilt reagerade vederbörande mot att underhandling icke föregått beslutet. Nu skall experter utreda och det är nog ovisst om det blir billigare då.

Nya bostadsfrämjande åtgärder har beslutats, som syftar till ett bostadskomplex å prästgårdsområdet för ett dussin familjer i enskilda hus med viss gemensamhet. För att lösa frågan har den sedan tidigare planlagda vägen upp genom det nya samhällsområdet å prästgårdsbacken påbörjats.

Biograferna i Urshult befrias från kommunal nöjesskatt från 1 juli. Det är ett avsteg från en gammal fin princip att alla

får betala nöjesskatt i lagens ordning och sedan får fullmäktige pröva anslagsyrkanden till sådana ändamål, som behöva ekonomiskt stöd. Hur skall det gå med andra supplikanter?

Brandskyddet i Urshult, ursprungligen ett frivilligt företag, som ekonomiserades med fester och basarer, är numera en väl rustad kommunal institution. I år har brandstationen höjts upp i nivå med gatan och vidgats i djup för att kunna rymma den nyutrustade brandbilen med efterhängande motorspruta. Brandbilen har ombyggts till en täckt vagn för manskap och material och en vattentank för det första angreppet är inbyggd i vagnens bakdel.

Sedan fullmäktige anvisat kontorslokalen i kommunalhusets källarvåning med intilliggande skyddsrum som *nya lokaler för folkbiblioteket* och med detta samordnade studiecirkelbibliotek och skolöverstyrelsen godkänt dessa utrymmen som provisoriska lokaler för biblioteket, kunde inflyttning

..... Nr

Wexjö Bladet.

..... för 100 år sedan

Fredagen den 4 Juli 1856.

Tillkännagifves

att

Prosten och Kyrkoherden

öfver

Urshult och Allmyndsryd Församlingar

PER NYMAN

stilla avled på Smöramåla af Urshults socken Onsdagen den 2 juli 1856 kl. $\frac{1}{2}$ 3 e. m. uti en ålder af 62 år, 2 månader och 9 dagar; djupt sörjd och saknad af efterlevande Maka och Barn; hvilket endast på detta sätt släkt och vänner tillkännagifves.

Rom. 8:18. Sv. Ps. N:o 480

*

Fredagen den 18 Juli 1856.

Undertecknad, salig Prosten Per Nymans gode vän från och med Scholåren, under Akademietiden och på tjenstebanan, som stått hela lifvet igenom med honom i nära beröring, emnar i tryck utgifva, så vidt möjligt är, denne nittonde århundradets ovanlige sorgligt hädangångne Prestens lefnadsbeskrifning, fullständig och sanningsenlig; och anhåller derföre ödmjukast om bidragande uppgifter för detta ändamål af dem, som, vare sig Nymannianer eller antinymannianer, finna sig deraf intresserade och torde dessa uppgifter ju förr dess hellre ställas, under adress Wexjö, Delaryd, Hallaryd till J. Sjöberg, kyrkoherde.

ske under sommaren. Äldre bokskåp kunde omändras till praktiska fristående hyllor. Viss nyutrustning måste dock ske. Inventering och utgallring verkställdes å bokförrådet. Hela bokbeståndet katalogiserades.

Bokutlåningen å biblioteket visade en starkt stigande tendens efter flyttningen. I

Fredagen den 25 Juli 1856.

— Med anledning af ett i förra numret af denna tidning infördt tillkännagifvande af Kyrkoherde Sjöberg angående en lefwer-nesbeskrifning öfver framlidne Prosten Nyman, hwilken han ämnade utgifwa, hafwa wi blifwit anmodade meddela, att planen till detta arbetet blifwit uppgjord utan att höra framl. prostens Nymans familj, samt att detsamma, om det kommer till stånd, sker emot dess wilja och önskan.

*

Fredagen den 1 Augusti 1856.

BOUPPTECKNING

förrättas efter framlidne Prosten P. Nyman i Urshult under instundande September, hwarföre de, som i Boet ega fordringar eller skulder, behagade att beloppen och beskaffenheten deraf inom den 1:ste i samma månad hos undertecknad uppgifwa.

P. Petersson

Orgelnist.

*

Fredagen den 10 Oktober 1856.

AUKTIONER.

Thorsdagen och Fredagen d. 16 och 17 i nästa October månad, försäljes genom Auktion all befintlig egendom efter framlidne Prosten P. Nyman i Urshult, som består dels af fastigheten $\frac{5}{8}$ förmedlad till $\frac{5}{16}$ mantal purt frälse Smöramåla Södergård i samma socken, beläget nära intill häradsväg och kyrkan, $4\frac{1}{4}$ mil från städerna Wexjö och Carlshamn; bebyggd för Ståndspersoner; åkerjorden, ängen och betesjorden är af god och bördig beskaffenhet samt får

avdelningen för vuxna sammanräknades 546 st. facklån och 2.512 st. skönlitterära, i ungdomsavdelningen 59 facklån och 629 för nöjesläsning. Sammanlagt 3.746 boklån eller 1.314 mer än 1954. Den bör kunna öka ytterligare under 1956, då bokbeståndet kommer att växa starkare än tidigare.

genast tillträdas; och dels lösörepersedlar af Guld, Silfwer, Koppar, Messing, Malm, Bleck, Glas, Porcellin, Jern- och Träsaker, deribland en Mangel och 3:ne Wäfstolar med tillbehör för finare konstwäfnader, Polerade och oljemålade möbler af Divan-, Klaff och Skrifbord, Soffor och Stolar dels med dels utan stopp, Chiffonier, Sängar, Skåp samt ett åtta dagars Vaggur, en myckenhet Säng- och Linkläder hwaribland utmärkt goda Fjäderkläder, Tagelmadrasser, flere dussin Lakan, fina Damast-, Dräll- och Thedukar, Servietter af olika mönster, Divanmattor samt den aflidnes gångkläder. En mängd böcker af utmärkte äldre och nyare författare, ett par Hästar, 6 kor, flere ungreatur, får och swin, 2:ne soufflett-vagnar, 1 liggfjäder, 1 enspännare, 3 arbetsvagnar, 2:ne skindor, 1 kappsläde, 1 par kälkar, 3:ne par stångselar, 6 enbets-selar och en del åkerbruksredskap, inbergade grödan af alla slag jemte en myckenhet andra waror.

Säkre inropare få tre månaders anstånd med betalningen, mindre säkre och okände erhålla lika tid mot borgen. — Köpeskillingen för fastigheten kan, mot redan befintliga in-teckningar, större delen få inestå, på sätt wid försäljningstillfället skall tillkännagifwas.

Mat samt foder till Hästar erhålles på stället mot betalning.

Auktionen är i Smöramåla Södergård den 16 och 17 i nästa October månad och början sker i anseende till sakernas myckenhet hwarje dag kl. 10 förmiddagen.

Ugglekull den 27 September 1856

P. Petersson.

*

Någon runa ristades icke i Nya Wexjö-Bladet över denne märklige Urshultspräst. En glimt av stämningen mot Nyman inom det högre prästerskapet får man av ett bevarat brev, som domprosten Ahlstrand i Växjö skrev till sin son i Stockholm den 16 juli 1856.

.... Den nye vän du erhöLL under ditt sista vistande i Wexjö, prostén Nyman, af-somnade den 2 dennes i en svår vattensot. Striden emellan honom och grisens far har sålunda för alltid blifwit bilagd. Lyckligtvis för hans famille fick frun i våras ett arf på 8 à 9.000 Rdr och sjelf tog han förledit år en lifassurance på 4.000 Rdr Banco. Famillen torde härigenom blifva tryggad för brist, i synnerhet som det är hopp att Enkan får 2ne extra Nådår....

Grisen torde vara den ärade domkapitel-ledamoten lektor Palmlund och fadern således riksdagsmannen Nils Håkansson i Hackekvarn. Vänskapen var tydligen icke den allra kristligaste i vördiga domkapitlet.

ANNO 1856.

På morgonen den 17 februari 1856 avled i Paris en skald, som upprört samtiden med sina intensiva kärleksdikter och chockerat den med sitt oroande liv, men som förvisso alltid kommer att minnas bland de allra största av lyrikens mästare. Han var världsberömd men ändå fattig och övergiven av den värld, som i beundran läste hans "Sångernas bok", där han sedan åtta år låg fjättrad i en "madrassgrav", dömd att förtvina.

Det var en tysk jude, driven över gränserna i en halft frivillig landsflykt, men ändå så väldig å den tyska parnassen, att inte ens nazisterna kunde undanröja hans sånger i sitt ariska nit; de nämnde dem skrivna av en okänd diktare. Hans namn var *Heinrich Heine*.

Det skaldenamet har intet samband med den lilla småländska bygd, som denna Krönika vittnar om. Ett enda ögonblick lyfts dock denna bygd upp ur sin obemärkthet och det är när äppelträden blommar i maj. Kan

Statistiska uppgifter rörande Urshults församling för år 1955

Folkmängden den 1/1	1.738 m.	1.525 kv.	= 3.263
Födda	13 „	18 „	= 31
Inflyttade från stadsförsamling	18 „	11 „	= 29
„ „ landsförsamling	43 „	61 „	= 104
„ „ utlandet	1 „	1 „	= 2
Döda	20 „	17 „	= 37
Utflyttade till stadsförsamling	17 „	26 „	= 43
„ „ landsförsamling	48 „	65 „	= 113
Folkmängden den 31/12	1.728 „	1.508 „	= 3.236

FÖDDA.

Berg:

Alf Kenneth Alfredsson 25/5.

Bror Anders Lennart Lennartsson 27/9.

Bosgården:

Leif Ingemar Petersson 29/3.

det vara förmätet att fördenskull här
erinra om den diktare, som skrev
sången med den odödliga versraden

Im wunderschönen Monat Mai .

Den som formar dessa erinrans ra-
der plockar ofta fram någon strof ur
skaldens kvarlåtenskap att förgylla
en stilla kvällstund med. Nog har
dessa strofer ur samlingen *Ny vår*
(Ture Nermans översättning) sam-
klang med blomningen en majdag i
Urshult.

*Plötsligt sjunker vita flockar
över dig, som retligt menar,
att det fallit snö i drivor
över dig från trädets grenar.
Snart du finner glatt förfärad,
ingen yrsnö dig förföljer,
det är vårens blomsterdofter
som ditt huvud gäcksamt böljer.
Rysningsljuva trollkonst: vinter
sig i maj förvandla låter,
snö förvandlar sig i blommor
och ditt hjärta älskar åter.*

H. T.

Bäckaskog:

Thomas Ingvar Augustsson 1/4.

Degersnäs:

Kerstin Marita Nilsson 7/6.

Drakamåla:

Gun-Marie Berit Margret Johansson 22/9.

Dunshult:

Karl Roland Adamsson 19/1.

Hallaslätt:

Tomas Micael Larsson 20/4.

Hunnamåla:

Gunilla Ann-Britt Catrine Martinsson 12/4.

Anett Gunnel Carina Fohlin 4/8.

Birgitta Else-Greth Karlsson 2/9.

Klasamåla:

Gunilla Elisabeth Berntsson 10/5.

Midingsbråte:

Birgit Irene Gilbertsson 5/1.

Maj Gunnel Kristina Johansson 10/1.

Birgitta Marianne Nilsson 7/10.

Midingsorp:

Ann-Kristin Gullvi Helén Nygren 1/10.

Stefan Jörgen Karlsson 12/10.

Möllekulla:

Kent Håkan Christer Ursfält 23/4.

Bo Håkan Petersson 15/6.

Eva Ann-Margret Johansson 16/8.

Lajla Ann Kristin Karlsson 30/10.

Rotabult:

Karl-Johan Ingemar Olofsson 19/11.

Rönnekulla:

Gertrud Ann-Louise Nilsson 10/8.

Rössmåla:

Siv Marianne Knutsson 22/9.

Rössvik:

Carl Åke Carlsson 28/12.

Smöramåla:

Lars-Olof Thomas Håkansson 11/2.

Mats Uno Torbjörn Härlin 6/3.

Silva Eva-Lott Keller 18/3.

Viola Iréne Karlsson 29/7.

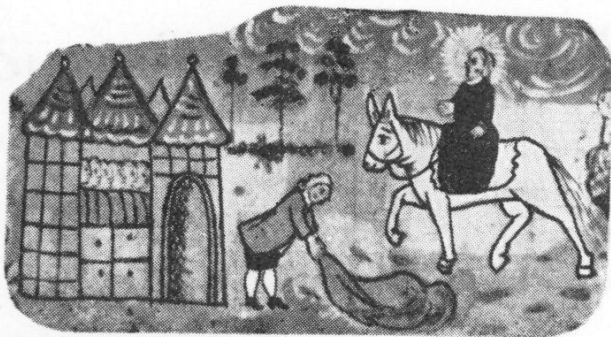
Sännahult:

Lisbeth Mariann Nilsson 13/10.

Anita Maria Lundberg 6/12.

DÖDA.

- 5/1 Edit Viola Karlsson, f. Karlsson, Midingsbråte, född 6/7 1916.
- 22/2 August Svensson, Buskahult, född 24/11 1871.
- 23/2 Karl Julius Jönsson, Ekbacka, född 5/7 1876.
- 25/2 Markus Petersson, Torsatorp, född 26/9 1875.
- 27/2 Ellen Matilda Nilsson, Hagsjöröd, född 12/2 1889.
- 2/3 Peter Johan Thulin, Ekbacka, född 18/12 1867.
- 2/3 Karl Johan Johansson, Trehörna, född 22/10 1877.
- 8/3 Frans August Kroon, Ekbacka, född 9/10 1865.
- 18/3 Laura Fredrika Laurén, f. Colléen, Möllekulla, född 29/6 1873.
- 5/4 Karl Roland Adamsson, Dunshult, född 19/1 1955.
- 19/4 Carl Arvid Strand, Möllekulla, född 8/6 1896.
- 22/4 Astrid Emma Josefina Svensson, f. Andersson, Ekbacka, född 6/1 1885.
- 29/4 Lamek Svensson, Knalltorpet, född 29/12 1878.
- 8/5 Peter Gustaf Svensson, Drakamåla, född 17/1 1876.
- 13/5 Hilma Augusta From, f. Augustsson, Dunsmåla, född 12/10 1881.
- 19/5 Johanna Johansdotter, Ekbacka, född 18/2 1871.
- 20/5 Jenny Kristina Nilsson, f. Petersson, Rössvik, född 27/9 1882.
- 22/5 Emil Carlsson, Klasamåla, född 24/5 1880.
- 11/6 Helga Johansson, f. Månsson, Sännahult, född 16/10 1891.
- 4/7 August Svensson, Buskahult, född 1/9 1873.
- 6/8 Ida Petersson, f. Andersson, Ekbacka, född 30/10 1870.
- 15/8 Anna Matilda Håkansson, f. Magnusson, Klasamåla, född 23/9 1873.
- 16/8 Lilly Adelina Johansson, f. Almén, Olovslycke, född 7/8 1894.
- 2/9 Johan Hilding Nilsson, Aramo, född 19/5 1884.
- 15/9 Kerstin Marita Nilsson, Degersnäs, född 7/6 1955.
- 18/9 August Frimodig, Möllekulla, född 4/10 1875.
- 2/10 Anna Maria Carlsson, f. Carlsson, Klasamåla, född 30/10 1879.
- 14/10 Axel Gotthard Berggren, Äskekulla, född 30/3 1900.
- 7/11 Karl Teodor Möller, Karatorp, född 2/1 1894.
- 15/11 Axel Vilhelm Fransson, Smöramåla, född 16/7 1890.
- 18/11 Matilda Maria Strand, f. Karlsson, Dunsmåla, född 4/11 1867.
- 27/11 Johan Magni Linnell, Degersnäs, född 23/6 1878.
- 29/11 Claes Vilhelm Ahlkvist, Möllekulla, född 5/11 1900.
- 4/12 Hulda Sofia Svensson, f. Svensson, Rössmåla, född 20/7 1883.
- 11/12 Hanna Ellen Katarina Larsson, f. Johansson, Sundslätt, född 15/11 1895.
- 28/12 Nanny Emilia Olsson, f. Fransson, Rössmåla, född 2/8 1882.
- 28/12 Karl Enok Johansson, Rössmåla, född 16/5 1873.

Hört och hänt 1955.

Carl-Johan Hellberg, Afrikamissionär från Urshult, berättade i julnumret av *Allsvensk Samling*, hur de svenska missionärerna i Hayaland söker skapa en svensk julstämning i sina hem vid "grässtepperna och bananlundarna", som en realistisk vakthållning kring det svenska arv, som de funnit dyrbart därnere. I flera uppsatser i Smålandsposten har han skildrat det andliga och politiska livet i denna främmande del av världen, där den moderna utvecklingen, på gott och ont, bryter fram med snälltågsfart och där missionsarbetet ibland är en hopplös kamp med tiden. I brev till hemförsamlingen har han också talat om kyrkobygget i Lyomakare och om den glädje, som en penninginsamling bland missionsvänner i Urshult för detta ändamål varit anledningen till. Den lämnade till resultat över 1800 kr.

*

Om ett yrke med svårigheter vittnar vältaligt följande annons:

PÅ GRUND AV DÅLIG LÖNSAMHET

upphör mitt skomakeri. Endast ombottnings av tofflor i fortsättningen.

Stengårdsslätt, Urshult, den 3 jan. 1955.

Johan Jonasson.

*

Lönsammare är tydligen uppfödning av kycklingar, att döma av att framåtsträvande urshultshönsier tillkallat *japanska spe-*

cialister å könssortering av kycklingar. Om man nämligen på ett mycket tidigt stadium kan mönstra ut tuppkycklingar blir uppfödningen mer ekonomisk. Specialisterna har tidigare prövats i andra delar i landet, men urhultsförsöket var länspremiär här.

*

Statsmakterna har beslutat spendera stora pengar till ungdomens fritidsverksamhet. Den livaktiga idrottsföreningen i Urshult fick Smålands idrottsförbunds stöd för att ordna en ledarkurs för ungdomsidrott i den nya kyrkskolan i Urshult. Kursen var avgiftsfri, men den lär inte ha lockat några deltagare och måste inställas. Vad menas med detta? Räcker det inte att bjuda ut gröt gratis, skall någon tugga och svälja den också åt den bjudne? Eller vad var det annars för fel?

*

Kristina Nilssons fiol är ute och spökar i tidningsspalterna igen. I ett par stockholms-tidningar har ungefär samma historia upprepats, som vi omnämnde i Urshults Krönika 1951, men nu heter ägaren Harry Lundgren mot Knut Lundgren då. Fiolen har också fått årtalet 1594. Det måste dock röra sig om samma fiol, även om Urshult icke nämnes denna gång. Den har dock kommit från en av stugorna i Ryssastan, men sambandet med Kristina Nilsson är nog en myt.

*

Om bokglädje i Urshult berättar ett reportage i Smålandsposten (12/3). Det är bokbindaren Karl Petersson i Degerhaga, som får besök och visar sin stuga fylld av tusentals böcker. Det berättar om hans bildningsväg och bokintresse, men föga om de försakelser en bokintresserad yngling för några decennier sedan fick kosta på sig för att tillfredsställa sin läslust. Om detta kan också Karl Petersson berätta ibland.

*

Med laxaån från källan till havet kallar en journalist sin skildring av en färd längs

Mörrumsån, inspirerad av debatten kring Åsnens sänkning. Vid Ekefors stannar resenären till i förundran. "De möllare och fiskare, som generation efter generation här haft sin utkomst, lyssnat till bruset från fallen och knirret och knarret från den väldiga hjärtstocken och vaktat vid skovelhjulets perpetuum mobile i strömmen, har bött åtminstone invid porten till ett av södra Sveriges vackraste landskapsstycken." - - - Skovelhjulet har slutat sin vattenvandring. Skovelaxeln är oanfrätt, men skovlarna betänkligt ruttna. Kan i Varend och Hylltén-Cavallius' bygd ett sådant kulturellt helgerån få fullbordas?"

De som i Urshult försöker vaka över de kulturella minnesmärkena har många gånger sökt få Ekeforsområdet bevarat orört och skyddat. Mest kanske för att det är vackert och idylliskt, det mesta är inte så gammalt att det har kulturhistorisk tradition. Redan 1938 svarade dåvarande Frida-forsbolaget på en framställning, att man hade för avsikt att bevara den gamla kvarnen, hur var dock icke avgjort. Skeppsredaren Einar Hansen, som har stark kulturell anstrykning, ansågs vara en säker garanti för god vård, men då han nu överlätit ägandet till Skogsägarna, får vi väl hoppas att denna mäktiga organisation offrar lite pengar till skydd för Ekefors obestridda skönhet.

*

Att fruktodling vid småbruk icke är lönsamt anser sig Sveriges yrkesfruktodlares riksförbund kunna konstatera i ett remiss-svar å Småbruksutredningens betänkande. Tiderna förändras och lönsamheten med dem. I Urshult har väl annars just denna odlingsform varit den framgångsrikaste och gett småbruken gott ekonomiskt tillskott, eller hur?

*

Om svarvare C. E. Sandström i Dunshult som skyttveteran berättar ett reportage i Skånska Dagbladet (8/5). Redan 1897 del-

tog han i den första riksskyttetävling, som hölls i Sverige, sedan den frivilliga skytterörelsen fick sin nuvarande form och i förbundstävlingar har han deltagit mer än 50 år i följd, vilket är ett unikt rekord. Men Sandström var också med och sköt, innan skyttet fick sin organisation. Han var den siste ordföranden i Karlshamns jägareförbund och innehar flera exemplar av dess guldmedalj. År 1908 blev han mästergytt i Blekinge Skytteförbund och inom Kronobergs Skytteförbund har han tagit tre guldmedaljer och sju silvermedaljer. Han blev detta förbunds förste mästergytt 1914 och upprepade bravaden 1918 och 1924. Ännu 1953 vann han veteranklassen vid förbundstävlingen och året efter blev han tvåa i samma klass.

*

En älg hade de sju engelska pojkar och deras lärare från Woolwich College i London gärna velat se vid det veckolånga besök i Urshult, som gruppen gjort för att i lugn och ro njuta en svensk sommar. Det fick de nu inte. Men de har gjort utflykter runt bygden, badat och fiskat och stortrivts, som de sa, å vandrarhemmet i Urshult, där sällskapet bött. Engelsktalande ortsbör har tagit sig an gruppen och visat den omkring. Särskilt vann Urshults nya skola gästernas beundran. En av ledarna, gymnastikläraren Donald W. Faulkner, tyckte dock (liksom vi själva), att man också borde haft en ordenligt gymnastiksal där, — annars var allt very nice.

*

m/s "Ekefors" (se årgångarna 1953 och 1955 av Urshults Krönika), som bar ett känt urshultsnamn ut över världshaven finns nu ej mer. Rederi AB Clipper i Malmö, som hastigt förnyar sitt tonnage, har försålt det 13 år gamla fartyget till hamburgrederiet H. M. Gehrchens och det går nu med västtysk flagg under namnet "Stintfang". Så var det slut med vår lilla eska-

pism om Urshult ute på de stora haven. Sic transit. . . .

*

Ryktet går med förfärande hastighet också hos oss och ställer till skada ibland. Minns ni, hur det löpte kring med ett likfynd i en godsvagn på Urshults station. När det hann riktigt långt bort från källan, så hade liket också blivit av en utländsk kvinna (hur det nu hade gått till) och alldeles utan kläder. Vad var det hela? Lite orenlighet i en fisklåda och en eller annan skämtare, kanske? Men det var kanske nyttigt med en läxa att alltid hålla tand för tunga.

*

Sällskapet Hortikulturens Vänner är en gammal förnäm Göteborgssammanslutning med över 1.000 medlemmar. Inför sällskapets årsmöte 1955 å Handelshögskolans aula i den stora västkuststaden hade trädgårdskonsulenten Yngve Lundin i Växjö inbjudits att tala om *Urshultsbygden och dess fruktodling* (11/11) och denna goda propaganda för oss illustrerades med fina färgbilder från bygden.

*

Gamla sikfiskare i Åsnen klagar över det dåliga fångstresultatet i år. När löjstimmen under lektiden på hösten går upp till vattenytan kan det bli stora fångster av denna smakliga fisk. Om orsaken har man diskuterat. Det kan vara ett näringsproblem, åtminstone har siklöjan i Åsnen på sistone varit så småväxt att denna slutsats kan ha sitt berättigande.

*

Castanje ville någon ha som släktnamn, men Statistiska centralbyrån sa nej. Skälet härför kan ha varit pietet mot en utdöd svensk adelssläkt av pommersk härstamning, som under frihetstiden t. o. m. hade en viss anknytning till Urshult. Kapitlet "*Commendeuren Olof von Rajalin*" i boken om Odensvallahult (nr 1 i den nya skriftserien)

inledes med en skildring av ett bröllop å sätesgården. Bruden Catharina Benedicta von Rajalin var född 1746 å gården Elovshult i Väckelsång, om då ägdes och beboddes av *Commendeuren Joachim Christoffer von Castanie* och hans hustru Magdalena Rudebeck, genom vilken släktskap troligen kan härledas. von Castanie var jämnårig med brudens farfar, amiralen Tomas von Rajalin och hade liksom denne deltagit i Karl XII:s krig och adlats av denne. Om släkten von Castanie finns f. ö. åtskilligt annat att berätta, som kan ha sitt intresse.

*

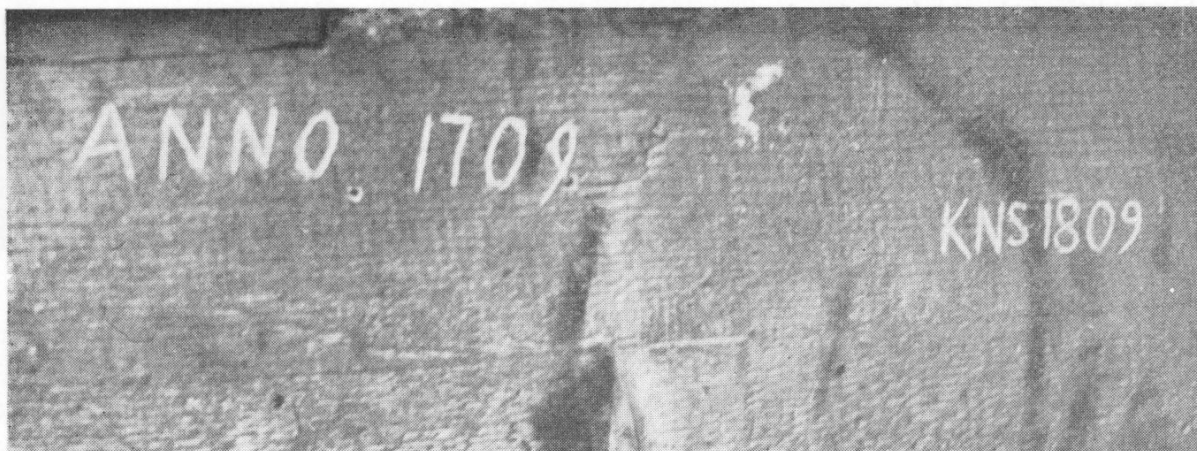
En baltisk flykting, f. professorn vid musikkonservatoriet i Dorpat A. Papmehl, höll i Urshults kyrka en konsert under en turné i stiftet. Det gnisslade lite i tidningsspalterna om hur kollektmedlen vid dessa konserter skulle fördelas, men nog var det en högtidsstund att höra denna spröda violin till följsamt men aldrig dominerande orgelackompanjemang utföra kyrklig musik av hög klass. Nog var det framträdandet värt kollekten och konsertgivaren måste ju också kunna leva.

*

Till Afrika flyttar ännu en urshultsbo som sjuksköterskemptionär men i engelska lågkyrkans tjänst. Det är Ann Mari Möcander, dotter till ägaren av den gård i Odensvallahult, från vilken säteribyggnaden i hembygdsföreningens ägo avsåndrats, som gift i England tillsammans med sin make bosätter sig i Ngara, Uganda.

*

Ett av Per Nymans barnbarn, 96-åriga fru Nathalia Carlsson, änka efter kyrkoherden i Smål. Burseryd C. O. Carlsson, har avlidit. Hon var född i Urshult 1859 som dotter till Nymans hjälppräst och svärson Bengt H. Rosengren, som sedermera blev kyrkoherde i Hemmesjö. En son till den avlidna är professorn i historia vid Lunds universitet, Gottfrid Carlsson.

Ett årtal i en bjälke å Odensvallabult kunde bekräftas till sin ålder på ett lustigt sätt, som framgår av bilden här ovan (lånad från "Odensvallabult, Människor kring den gamla Herregården", pris 6 kr. kart.). Som arrendator under frälsekamreraren G. G. Wendells sterbhus inflyttade år 1809 en viss Nils Knutsson från Tingsås. Han hade en 11-årig son, Knut Nilsson, som upptäckte inskriptionen Anno 1709 å vindsbjälken och som tyckte, att han ville celebrera 100-årsminnet genom att med sin kniv inrista sina initialer KNS och årtalet 1809 strax bredvid. Pojken gjorde oss faktiskt en tjänst. Han bekräftar med sitt pojkestreck, att inskriptionen Anno 1709 redan var gammal år 1809. Att den skurits in i vindsbjälken, när huset byggdes, må väl sedan inte vara förmätet att antaga.

*

Vilka äpplesorter, som skall odlas i Urshult har diskuterats så länge odling väl förekommit här. En gång för alla kan den frågan aldrig lösas, det finns ju också andra faktorer att fundera på än de yrkesbetonat praktiska och ekonomiska, som nu betonas. Å fruktodlingsskolan har frågan ingående ventilerats vid en sammankomst (5/2). En ny lista å odlingsvärda äpplen framlades, upptagande Transparent Blanche, James Grieve, Cox Pomona, Signe Tillisch (med tvekan), Gravenstein (en ny röd sort förordas), Lobo (en alldeles ny röd sort),

Åkerö, Ingrid Marie, Ribston och Galloway (den sista dock med frågetecken). Egenomligt nog dyker alltid nya sorter upp vid rationaliseringssträvanden och kan förvirra situationen, om de inte håller måttet.

*

Det är inte bara bygdeskolorna som bort-rationaliseras, också mejerierna i Kronobergs län får sina livsvillkor omprövade. De stegrade priserna å mejeriprodukter har drivit konsumenterna från smör till margarin i högre grad än väntat och en rationalisering av tillverkningen anses böra prövas. I södra Varend skulle då driften koncentreras till Ryds och Tingsryds mejeri och samordnas. Vårt välskötta och nybyggda mejeri i Urshult skulle då bli överflödigt och bygden förlora en inkomstkälla. Domen har i skrivögonblicket ännu ej fallit och delägarna i Urshult har väl lite att säga till om i sammanhanget. Hur skulle det vara att föreslå rationalisering ett steg längre, när man nu ändå håller på: bygga ut ett riktigt stort och effektivt mejeri i Urshult, som kan ersätta både Ryds och Tingsryds.

*

208 premiesparkonton enligt statlig inflationshämmande modell öppnades i Urshults sparbank under år 1955 med en behållning av kr. 197.983:21. Insättarbehållningen steg samtidigt med kr. 897.342:85. Nedskrivning å obligationer och värdepapper har skett

med 32.120:— kr. och reservfonden motsvarar 5,11 % av insättarnas behållning. Verksamheten har gått bra och är viktig för bygden. Gud give, att någon icke funderar ut att också sparbanksverksamheten behöver rationaliseras och centraliseras!

*

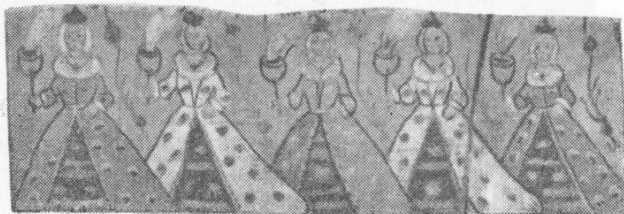
En företeelse, som satt stark prägel å folk och bygd under året, är den enormt stegrade *kursverksamheten*. Föreningar och enskilda har organiserat vävkurser, sykurser, broderikurser, matlagningskurser (också för herrar), porslinsmålningskurser och kurser i alla tänkbara ämnen. Fullmäktige har lite motvilligt beviljat anslag och man har inte riktigt kunnat förstå den irritation, som ibland försports bland ledamöterna. Det är väl glädjande med nya och friska initiativ. Kanske borde verksamheten planläggas och organiseras lite effektivare för att bli något annat än ett sporadiskt uppflammande. En fast yrkesskola är ett alternativ då, men måhända kan frågan lösas enklare och billigare.

*

Många *fornfynd* har gjorts i urshultska marker och mer står nog att finna där. Ett nytt fynd har gjorts 175 m. norr om Hunnamålaviken av sjön Mien å gården Hunnamåla 1² tillhörig lantbrukare Erik Johansson. Det var en slipsten med en längd av 36 cm. och största tjocklek av 14 cm. samt med 7 slipspår, som av hittaren överlämnats till Smålands Museum. Fyndet har rapporterats till riksantikvarieämbetet. En stenyxla lär också ha hittats men är nu förkommen. Den anses dock vara mycket tvivelaktig.

*

Sydsvenskt bonadsmåleri har ägnats en stor utställning å Kulturen i Lund och Clemet Håkansson i Ekeberg i Urshult var väl representerad å denna. Han ansågs också vara "en styvare målare än de flesta i den-

na genre". Utställningen gav professorskan Lizzie Carlsson anledning att ägna en uppsats i Sydsv. Dagbl. Snällp. åt den bibliska symboliken kring "De visa och de fåvitska jungfrurna", ett ofta återkommande motiv i bonadsmåleriet. Skildringen uppbygges kring tvenne målningar, varav den ena är från 1826 och utförd i Femsjö socken. Den andra målningen är också från Småland, från Urshults socken. Bondekonstnären heter Clemet Håkansson och hans målning är från 1791. Att just denne konstnär bygger upp sina bonader efter åldriga förebilder har visats av intendent Sven T. Kjellberg i Kulturens årsbok 1949. På bilden skrider de visa jungfrurna fram i självmedvetet majestät; de är iklädda praktfulla kläder och bär under kronan håret utslaget; naturligtvis brinner deras lampor med ett klart skinnande ljus. De stackars fåvitska däremot gråter bittert, lamporna är släckta och håret täckt av en duk." Hon hävdar i sin uppsats att dessa målningar talade till allmogen på ett språk, som var lättillgängligt för den bibelkunnige betraktaren.

*

Redan tidigt på året kunde fruktodlarna skönja, att *fruktskörden* skulle bli ringa i jämförelse med fjorårets jätteskörd. Vintern var seglivad och våren dröjde ovanligt länge. När blomningen äntligen kom i gång långt in i juni var den förhållandevis svag. Sommaren blev dock varm och vacker och den frukt, som kartsatts, fick alldeles utomordentliga utvecklingsbetingelser. Skorv behövde man föga bekymra sig om, men rönnbärsmalen fick man vara försiktigare med. Varje framgångsrik odlare vet dock, hur

han skall klara av den fienden. Skörden blev också ganska hygglig i kvantitet, utmärkt i kvalitet (fast man var bekymrad för hållbarheten) och lätt att sälja till bra priser. Följande indexsiffror illustrerar läget ganska bra.

	sommar- sort.	höst- sort.	tid. vin- tersort.	vinter- sort.
Urshultsbyg- den 1955	2,8	3,1	2,0	1,8
Medeltal för lan- det 1955	2,6	3,0	2,1	2,4
d:o 1954	3,9	3,5	3,7	3,8

*

Fiskyngel för 4.400 kr. har 1955 utpor-
tionerats i Åsnen. Anmärkningsvärt är att
ålyngelutsättningen kraftigt ökat.

Det har talats om Silfverschough,
om Rajalin, om Wendell och om
andra ståndspersoner, som bebott den
gamla sätesgården Odensvallahult. För
att återuppliva kännedomen om de
herrar och efterhand gemena bönder,
som har nött de gamla golvtilljorna
i socknens äldsta hus, har *Hembygds-
föreningen Gamla Urshult* i en ny-
startad skriftserie utgivet en liten
bok av H. Tarstad, betitlad

ODENSVALLAHULT

*Människor kring den gamla
"Herregården".*

Den utkom strax före jul i en
numrerad upplaga om 50 exemplar
och en vanlig upplaga. Den uppmärk-
sammades välvilligt i tidningarna.
Chefredaktör H. Petersson i Växjö-
bladet skriver bl. a.:

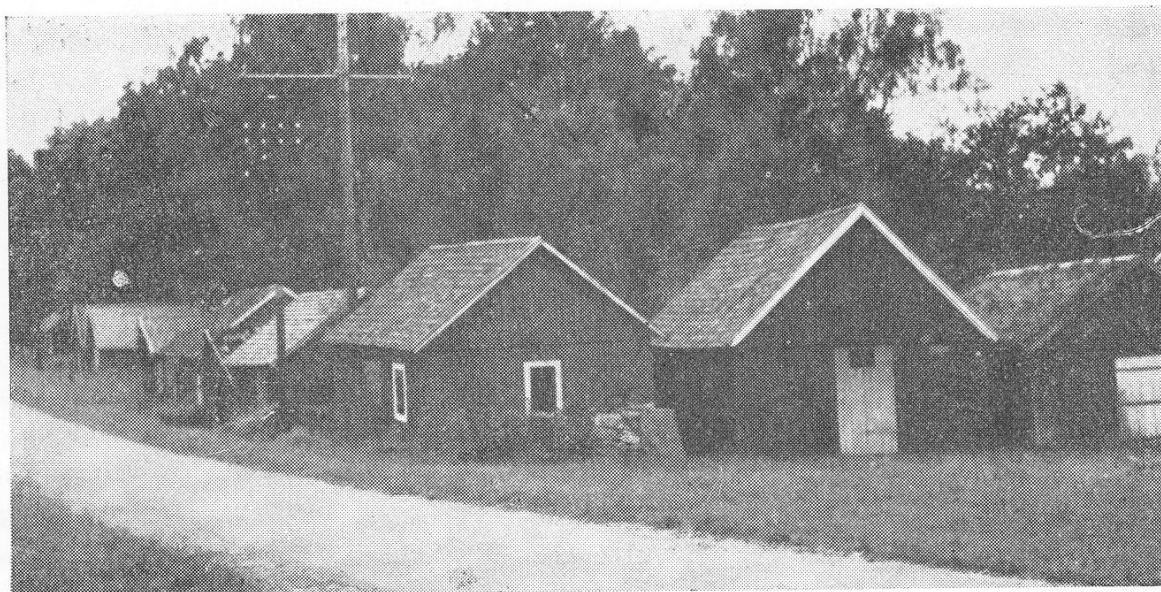
"I Hembygdsföreningen Gamla

Urshults skriftserie har utkommit en
liten vacker och välvårdad bok om
det aktuella Odensvallahult. . . " Re-
sultatet har blivit en mycket fängs-
lande, sammanhängande redogörelse
för "människorna kring Odensvalla-
hult" och man är tacksam för att
minnena bevarats och gjorts levande
på det sätt, som personhistorien kan
göra."

Redaktör M. Sjöstrand i Smålands-
posten säger att boken "återgivit, vad
hävderarna har att förmäla om "män-
niskor kring den Herregården Odens-
vallahult" i Urshults socken. Det är
ett aktningsvärt arbete, som ligger
bakom ett verk som detta. . . . Det
är åtskilliga intressanta öden och
äventyr, som rullas upp. Man möter
i olika sammanhang sådana mer eller
mindre välbekanta namn som Aspe-
lin, Boije, Fröberg, Gahm, Hjelme-
rus, Rajalin, Rudebeck, Ugglå, Wen-
dell o. s. v. Har man förut haft an-
ledning att syssla med något av dem,
kan man här finna värdefulla komp-
letteringar av sitt tidigare insamlade
material. Boken betecknas som den
första i en av Hembygdsföreningen
Gamla Urshult planerad skriftserie.
Det är en värdig början, och man
vill gärna hoppas, att fortsättningen
blir denna lik.

*

Boken om Odensvallahult kostar
6 kr. kartonnerad och distribueras av
Hugo Svenssons Bokhandel, Urshult.
Fortsättningen av skriftserien beror
helt på, hur den kan finansieras, och
det beror i någon mån på hur den
första skriften kan säljas.

OM KYRKSTALLARNA.

”DET SER NU UT som om länet skulle få behålla den sista resten som finns kvar av gamla kyrkstallar. Fristående sådana finns nämligen endast i Urshult, och riksantikvarien tillmäter dem betydande kulturhistoriskt värde. Därtill kommer deras värde som miljöskapande element kring kyrkbacken. Riksantikvarien har därför föreslagit församlingen övertaga kyrkstallarna och svara för deras framtida vård. Med det fina betyget och den rekommendationen kan man säkert räkna med att kyrkofullmäktige istandsätter dem och bevarar dem väl. I Urshult lever nämligen kärleken till hembygden och dess särart mycket frisk.”

(Kronobergskronikan i Sydsv. Dagbl. Snällp. 10/7).

Hur har då frågan utvecklats i Urshult? Efter ingripande av landsantikvarien meddelades till att börja med tillfälligt rivningsförbud å stallarna och detta direktiv följde

URSHULT.

Med anledning av skrivelse från riksantikvarieämbetet meddelas härmed att rivning av kvarvarande stallar vid Urshults kyrka tillsvidare förbjöds.

Kyrkofullmäktiges ordförande.

Hagsjöröds, Långaryds m. fl. byars talesman trots annons om rivning (19/3). Då stallet icke var möjligt att istandsätta medgav dock landsantikvarien dess rivning. Urshults kommunalfullmäktige visade ej samma goda vilja, då de den 20/3 skänkte bort sitt till Jätsbygd hörande och ganska nyrenoverade stall till rivning, en åtgärd som sedan under andra omständigheter berömvärt snabbt verkställdes.

Så småningom kom riksantikvariens skrivelse och kyrkofullmäktiges beslut, som annonserades i Växjötidningarna 9/9.

Sedan dess har intet gjorts i saken, men Urshults Krönika har från välinformerad källa erfarit, att landsantikvarie Anderbjörk inbjudits till ett kyrkofullmäktigesammanträde för att klargöra frågan och söka få fullmäktiges helhjärtade medverkan till en ändamålsenlig lösning av denna på sitt sätt värdefulla kulturfråga. Vid årsskiftet hade sådant sammanträffande ännu ej skett.

I avvaktan på kyrkofullmäktiges slutgiltiga beslut står hembygdsföreningens eget kyrkstall ensamt och övergivet kvar utanför kyrkogårdsmuren, medan väder och vind bryter ned taket. Hembygdsföreningen har beslutat att flytta detta stall och utfylla en välbehövlig lucka i den andra raden och samtidigt sätta detta kyrkstall i stånd. Men

NÄR MOSSÖ VAR BEBODD.

Det finns fyra bebodda öar i Åsnen, om inte Sirkön och Kläcklinge räknas, Borgön, Förarm, Igelön och så Gettnö, en gammal urshultsö, som numera tillhör Allmundsryd. Bergön har i mannaminne varit bebodd och kanske har den stora Frösön någon gång haft inbyggare och brukare, även om vittnesbörd därom saknas.

Knappast väntar man sig att andra öar i den öriska sjön kunnat lämna utkomst åt någon brukare eller ens åt en fattig backstugusittare, men i kyrkoböckernas vimmel av namn kan åtminstone ännu en Åsnenö påvisas som tidigare bebodd. Det är Mossö, en skogbeväxt ö utanför Munkanäslandet och delad mellan flera Vemboögårdar. I husförhörlängden för åren 1750—66 är antecknad som brukare å "Mosö" Jon Nilsson, född 22 juli 1734, hans hustru Karin Månsdotter, född 17 juli 1732 och deras barn Kristin, född 1758 och Nils, född 1765. Samtidigt bor å ön en Måns Östergren med hustrun Kristin Åkesdotter och dottern Nilla, född 1735. Detta äkta par är med största sannolikhet svärföräldrar till brukaren Jon Nilsson, men det framgår icke, om de nu har undantag eller om det finns två brukare å ön. Detta är föga troligt. Att ön icke förmådde ge brukarna utkomst ser man av det faktum, att bebyggelsen å Mossö upphört år 1781, då nästa bevarade längd börjar.

Spår av bebyggelse har kunnat skönjas i en åkerlycka, som nu är igenväxt med skog och i några gamla aplar, som levat kvar å sent som för några år sedan. Detta vittnesbörd om fruktodling å Mossö är kanske det intressantaste, som går att utläsa ur det här relaterade. Det visar, att redan på 1750-talet nybyggarna i Urshult ville ha några aplar kring stugknuten för att glädjas åt och för att bättra på en ensidig kost.

BLOMMOR VID VÄGEN.

Om en *Slättskånskas* utflykt till *Söndagsmåland* berättar signa. Werp i ett *Oss emellan*-kåseri i Sydsv. Dagbl. Snällp. den 9 maj 1955. Hon skulle lära sig vad skog är, upptäckte sval barrskogsdoft och ljusbruna myriader med grankottar.

"Men efter Kyrkhult, när vi passerat sjön Mien och rullade upp i Småland, hade hon sett så mycket kottar att hon glömde dem för alla små lustiga stugors skull. Ty nu var det rött i backarna, så stugrött och vitknutat som hon ju visste att Småland skulle vara. Själv bor hon i en vit korsvirkeslänga intill en trappgavelskyrka. Men när hon sett några tusen knallröda gårdar på steniga backsluttningar så hon så alldeles riktigt: Det är så svenskt så det svider i själen. Och det var det, inte minst därför att den blågula flaggan fladdrade ovanför södra Smålands alla gårdsplaner.

Vi for utmed näset över sjön Åsnen och nu var det inte längre solen i gröna skogen, inte kottarna eller de röda stugorna, nej, nu var det åter Insjösverige som riktigt tog andan ur *Slättskånskan*. Ty här kom det mot henne med sitt största, skönaste sceneri. Och på bägge sidor om vägen. Det gick små ljumma vindkårar över vattenytan, skogen runt sjön var svartgrön på skuggsidan.

detta beslut kan först verkställas sedan kyrkofullmäktige gjort ett positivt beslut om den större gruppen stallar.

Mätte därför denna fråga lösas snart och till glädje för kultur och tradition i vår bygd.

Turismen skall bli en stor näringsgren i Urshult?

Den 6 maj 1955 tillställde Urshultsbygdens Turisttrafikförening kommunalfullmäktige i Urshult en skrivelse med utförliga

Förslag till främjande av turistverksamhet i Urshult.

Efter att ha erinrat om befolkningsutvecklingen i bygden och önskemålen att finna nya inkomst- och sysselsättningsmöjligheter ansåg sig föreningen "icke rätt förvalta sin uppgift, om den icke i tid väckte de kommunala myndigheternas intresse för den näringsgren, som föreningen sökt befrämja och befordra med sina resurser".

"Genom den våldsamt ökade biltrafiken i vårt land har emellertid turismen utvecklats till en omfattning, som nu kräver snabbare handling och kraftigare tag än dem Urshultsbygdens Turisttrafikförening är mäktig med sina ekonomiska resurser. Över hela vårt land pågår f. n. en upprustning av turistverksamheten av en storleksordning, som man ännu för några år sedan knappast vågade drömma om. Myndigheter i olika instanser har uppmärksammat att turismen

En smålänning metade från roddbåt. Slätt-skånskan bor långt från insjöar. Hon bor nära havet och nu anmärkte hon tvärt och riktigt: Det här är ju en helt annan stämning än vid havet.

En bilfärja vid Sirkön tog oss över sjön medan himlens belysningsmästare lät solen spela i snabba, raffinerade växlingar. Slätt-skånskan stod vid relingen, kappan uppknäppt, fladdrande hår. Ack, detta skall jag minnas i hela mitt liv.

Men det behöver hon inte. Ty på konditoriet i Växjö tog hon löfte av oss att snart köra henne upp i Varend igen. Vi lovade utan motstånd, ty om det soliga Söndags-småland har vi precis samma åsikt som Slätt-skånskan."

blivit en näringsgren, som tävlar med de allra främsta i omfattning." - - -

"Kronobergs län har kanske som ofta kommit en bit på efterkälken, men detta beror på bristande företagsamhet. I detta län har dock Urshult en rangplats som förpliktar. Det går icke att försumma den goodwill Urshult har och det vore ekonomiskt oriktigt att göra detta. Det måste också ur vår synpunkt vara felaktigt ur ekonomisk synpunkt att bygga ut den för denna bygd tilldeles särskilt värdefulla näringsgren enbart genom de resurser, som en förening kan åstadkomma genom anordnande av fester, som verka alldeles för ovisst och just nu för långsamt. Det borde vara ett rent allmänt intresse för bygden, att denna näringsgren gjordes till en av de verkligt stora och betydelsefulla inkomstkällorna för bygden."

Skrivelsen utmynnar i ett *handlingsprogram* uppdelat i tre punkter, om vilket föreningen vill att fullmäktige skall besluta och utreda.

Omedelbara åtgärder.

Färdigställandet av Friluftsbadet vid Rävabacken och vandrarhuset i anslutning till detta.

Framtida åtgärder.

Ordnanande av fritidsområden i bygden.

Kommunala impulser för ökning av somarmästeströmmen till Urshult.

Skapande av förstklassigt, sevärt och originellt turisthotell.

Byggande av fritidsgård eller större turistanläggning.

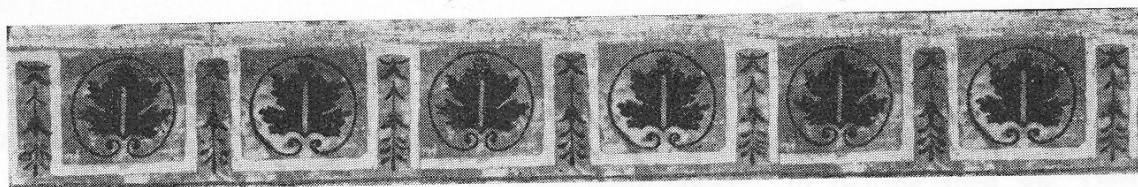
Propaganda.

Färgfilm över bygden.

Spridning av vacker färgbroschyr över Urshult.

Stöd åt skriftverksamhet.

Förslaget väckte stort intresse och Växjö-tidningarna slog upp det med stora rubriker. Kommunalfullmäktige behandlade förslaget

mycket snabbt och beslöt anslå 12.000 kr. för realiserande av föreslagna "Omedelbara åtgärder". Under hösten har friluftsbadet och vandrarhemmet fått en "ansiktslyftning", som avses bli färdig till nya säsongen.

Övriga förslag bordlades, men vi hoppas att den föreslagna utredningen om *framtiden* och *propagandan* skall göras utan dröjsmål och utmynna i starkt positiva åtgärder. Först då kan vi göra turismen till en stor näringsgren i Urshult.

"HERREGÅRDEN" Å LUNNABACKEN.

Vid årsskiftet 1956 står den gamla herrgården från Odensvallahult återuppbyggd å Lunnabackens krön, åter försedd med sitt ursprungliga, förnäma torvtak. Det återstår då att fullborda inredningen och att på nytt uppföra de gamla gulflammiga kakelugnarerna, som värmt så många generationer där boende. Allt detta skall göras under våren 1956.

Det är förvisso ett märkligt byggnadsarbete, som avslutats. Socknens troligen äldsta byggnad har kunnat flyttas utan att annat än enstaka bitar i de 240-åriga timmerväggarna behövt bytas ut. De gamla golvtiljorna har dock endast delvis kunnat brukas, andra har ersatts med nya plankor av liknande bredd som de gamla. Få ändringar har iakttagits vara gjorda i byggnaden, trots den ståndscirkulation, som skett inom de månghundraåriga väggarna. Ursprungliga eller tidiga färgsammansättningar och inredningsdetaljer har kunnat framletas och ge stöd och riktlinjer åt planerna med inredningsarbetet.

Intresset för detta byggnadsverk har varit stort hos alla, som kunnat följa det. Hos de hantverkare, som varit med, har man

kunnat spåra ett påtagligt intresse för att med pietet söka återställa detaljer i ursprungligt skick. Ett exempel. I den stora öppna spisen i köket bars kåpan över den öppna härden upp av en järnbalk, vars samhörighet med spisen aldrig diskuterades utan togs för given. Vederbörande erinrade sig emellertid, att här brukade sitta en grov ekplanka och att järnbalken troligen på senare tid fått ersätta en förbränd ekplanka. Resultatet blev en ny ekplanka och en till ursprunglighet justerad detalj.

Kostnaderna har varit dryga men tillgängliga medel kanske förslår att få huvudbyggnaden färdig. Men vi vill göra gården färdig med någon bod och en ladugård och för detta saknar vi i dag medel. Först när allt detta kan slutföras kan "Herregården Odensvallahult" bli det levande minne från svunna dagars Urshult, som vi vill göra den till.

ETT LEVANDE HEM FRÅN FÖRRA SEKLET.

Det är inte ett museum, som skall byggas upp å Odensvallahult, det är ett gammalt urshultshem från 1800-talets första halvsekel, som vi vill ge liv igen. Eftersom huvudsakligen ståndspersoner bebott den gamla gården bör herremannens hem något mer betonas än bondens, men det var enkla och icke förmögna familjer, som bodde här, och avståndet till bonden var icke så stort. Bondens hem kan mera direkt byggas upp i den bredvidliggande loftstugan, som får tjäna som brukarens hem å säteriet.

Till detta urshultshem har hembygdsföreningen samlat en del föremål och möbler, som väl passar in i den miljö som eftersträvas. En del av dessa följde gården. Några är måhända i yngsta laget. Andra har vi fått

genom tidigare donationer. Vi vädjar nu om ytterligare gåvor, som kan berika denna gård.

Från den gamla gården i Folaboda har av hemmansägare Hugo Svenssons å Odensvallahult deponerats oljemålade vävtapeter från slutet av 1700-talet, som hängt i matsalen där. Ägarna till Folaboda hade tidvis släktskapsförbindelser till Odensvallahult och denna inredningsdetalj blir därför särskilt intressant. Vi hoppas att dessa tapeter skall kunna restaureras till gott skick. Att inredningsdetaljer är äldre än miljön i sin helhet är värdefullt, det förekommer ju arvegods i alla hem. Men betydelsefullt är att detaljerna alltid kan hänföras till Urshult, miljö- eller personhistoriskt, och det är dessutom roligt och intressant, om de har en egen historia, en tradition att bygga på eller ett släktminne att förmedla.

Om hembygdsföreningen kunde räkna med vackra gåvor till Odensvallahultgården, skulle styrelsen givetvis räkna detta som en uppmärksamhet åt dess strävanden. De skulle också hjälpa den med att få urshultshemmet å Odensvallahult färdigt redan sommaren 1956, så färdigt som ett levande hem kan eller skall bli.

SAMUEL FRÖBERG-SKULPTURER.

I slutet av 1800-talet bodde i Urshult (Esbjörnamåla, Västerbotorp och Hunnamåla) en man vid namn Samuel Fröberg, som skar bilder i trä av händelser och personer, som intresserade honom och som han också gjorde rimmerier kring. En del av dessa bilder finns bevarade i olika hem i Urshultsbygden och kanske annorstädes också. För att få en uppfattning av vad som finns bevarat vädjar Hembygdsföreningen Gamla Urshult till ägare av dylika bilder att ge sig tillkänna och ge hembygdsföreningen tillåtelse att fotografera skulpturen ifråga. Om någon kan lämna beskrivning å en förstörd eller försvunnen bild, erinrar sig något Fröberg-rimmeri eller har något person-

minne av Fröberg noteras detta med tacksamhet.

Detta upprop var infört i Växjötidningarna den 15/1 1955 och resultatet blev, att 3 å 4 skulpturer kunde spåras i bygden. Det var inte många och kanske har de övriga försvunnit under årens lopp. De var inte så konstnärligt utformade, att de motive-rade någon hedersplats i hemmen, de slängdes kanske bort som leksaker till barnen och då var deras öde snart fullbordat. Vi erinrar på nytt om uppropet för att om möjligt spåra fler av dessa skulpturer. Upplýsningar i saken torde lämnas till Krönikans redaktion.

FRIDLYSTA NATURMINNEN.

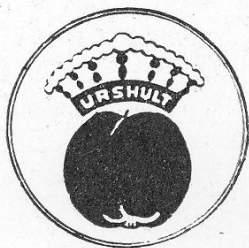
I fjorårets Krönika kunde omtalas att hembygdsföreningen på anmodan av länets naturskyddsråd hemställt om fridlysning av ett antal, där uppräknade naturminnen.

Ännu är icke känt, om länsstyrelsen prövat ärendet, men en manstark och får vi hoppas sakkunnig delegation med hr landshövdingen i spetsen besökte en vacker och varm sommardag en del av de anförda platserna.

Någon större entusiasm kunde väl inte spåras i detta mäktiga uppbåd, men det var kanske värmens skull. Vi som fått oss förelagt att visa och skildra naturminnenas egenart kände oss kanske främst smått generade i så högt sällskap. Men det må inte misstyckas, om vi tror, att den i sällskapet som myntade uttrycket "Ni kan väl inte fridlysa alla stenar i Kronobergs län?", nog inte riktigt satt sig in i vad saken egentligen gällde för oss. Man kan renodla den till en rent juridisk fråga och vad återstår sen av det som kanske i grunden är en känslusak. När fråga var om en sten, t. ex. slungstenen i Berg eller Oxahall i Frösjöhult, så är det ju inte stenen för att det är en sten, som vi vill skydda, utan stenen för att till den knutits sägner, som föra långt tillbaka i just vår sockens historia. Att få

det skyddet i vårt vägrättningsstidevarv är både värdefullt och tillräckligt motiverat, hoppas vi.

Att skyddsåtgärder är angelägna ärenden framgår tydligast av underrättelsen att eneskogen å Frösön, en egenartad urskogs-företeelse, under vintern avverkats mycket hårt och medan handlingarna i målet vilade å myndigheternas bord.

MER UR VERKSAMHETSBERÄTTEL-SERNA.

SAMLINGARNA å Lunnabacken har ökat med 18 registrerade nummer och är nu 398. Följande gåvor har lämnats:

A. Lindqvist, Klasamåla: Den Rätta Svenska Trädgårdspraxis, Sthlm 1773, A. Johansson, Rösmåla: Läkarebok, Åbo 1765, som tillhört Almundsryds kyrka, F. Möcander, Jungfrumåla: Psalmbok, Lundström i Jönköping 1832, Per Nymans Cateches, div. lagfartshandlingar. Hilding Nilssons sterbhus, Aramo: broderade brudhandskar, slagor, törevedshållare, skridskor. Åke Alfredsson, Aramo: hacka. N. Olson: Bibel, Jönköping 1831, som tillhört C. W. Widerström. Jenny Friberg, Ekefors: stenkakejárn. J. A. Nilsson, Gröntebeda: träkebagge, fårhålla, kastskopa, fångstredskap för vägglöss, lysvedshållare, ok.

Till Odensvallahultgården har Sven Johansson, Bastaremåla, skänkt en självväxt brunnssvingel av ek, som tjänat den gamla

gården i Bastaremåla. Den är ännu icke uppsatt å sin nya plats.

Arkivet omfattar 840 nummer handlingar och böcker, en ökning med 46. Detta avses bli förvarat i nya folkbiblioteket och kan då lätt tjäna forskning och studier.

VANDRARHEMMET har utvecklats i rätt riktning. Antalet gäster har varit 507 och deras övernattningar 632. Familjerummen har fördubblats och invändig målning har verkställts. Ytterligare förbättringar är planerade till nya säsongen. Då skall också ordnad campingplats finnas.

FRILUFTSBADET har utlovats statsbidrag med 9.000 kr. + 3.000 kr. för sim-idrottsliga ändamål och de stora arbetena med friluftsbadets färdigställande har igångsatts och fullföljts enligt planen. Tillsammans med det nya projektet om omgestaltning av hela fritidsområdet vid Rävabacken betyder detta, att våra gäster får möta en helt ny och som vi hoppas välordnad badplats, då den nya badsäsongen börjar.

URSHULTS KRÖNIKA har utkommit med sin 16:e årgång i ett 84-sidigt nummer, som erhållit god kritik och sålts bra. Dr. P. G. Vejdes gårdsbeskrivning omfattar nu 31 av socknens 104 gårdar. Till årgångarna 1950—54 har utgivits en vacker pärm, som finns till salu. Krönikan har tillställts 642 årsbetalande medlemmar förutom föreningarnas heders- och ständiga ledamöter.

EKONOMIN är en källa till ständigt återkommande bekymmer, då föreningarna har så många och kostsamma företag i gång. Bortfallet av inkomsterna från blomningsfesten kompenseras av ökade inkomster från skördefesten, detta tack vare alla frivilliga krafter, som ställde sig till förfogande. Men de får ju sin glädje i trevligt ordnade fritidsområden.

Foto: Stig Israelsson 1953

NÄTBINDERSKA.

På denna bild ser vi en av de sista utövarna av det gamla nätbindaryrket, en sysselsättning under långa vinterkvällar, som gav ett tillskott av slantar till den magra kassan. Johanna Johansson, 83 år gammal, berättar för fotografen, att hon bundit nät och ryssjor av olika slag till numera bortgångna fiskare runt Åsnen. Här är hon i full färd med lagning av nät i sin stuga.

Strax före jul 1954 tvangs den gamla av sjukdom att lämna sitt torp under Sännahults kronoboställe och i maj 1955 avled hon å ålderdomshemmet. Så får denna bild också tjäna som hennes äreminne.

Innan Sirköbron fanns.

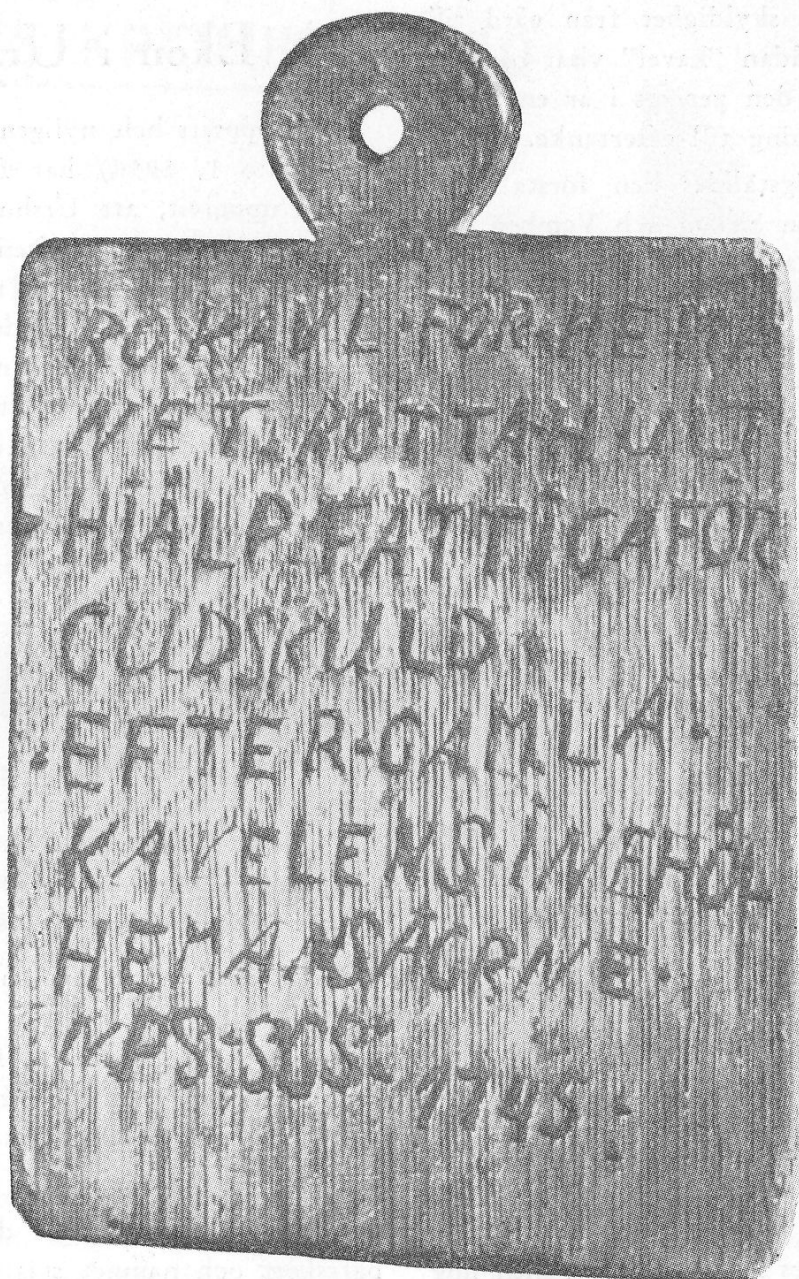

Foto:
Hugo Svensson
1956

Rokavel från Rotabult, Urshults socken.

Ägare: Thure Åkesson, Smöramåla.

Från byalagen i forna tiders Urshult har vi anmärkningsvärt få minnen bevarade. I vår gensträviga socken, där husförhållningarna av ursprunglig typ ännu lever kvar, hade man väntat, att också byalagsinsignier skulle ha vårdats med största pietet. Skälet till att så ej skett kan ha varit, att byalagen här icke fått den fasta utformning, som annorstädes kännetecknar denna gamla samlevnadsordning. Denna fråga är för lite

utredd för att man skulle våga göra ett påstående, men åtminstone ett bevis jävar bestämt ett sådant antagande.

Budkaveln har ofta litterärt fått illustrera den gamla bygemenskapen och den är också den mest kända av byns insignier. Något exemplar av detta tecken för fredlig sammankomst eller krigisk oro hos oss har mig veterligt icke bevarats åt eftervärlden. Men det fanns "kavlar" av annan innebörd,

som markerade någon å bystämman fastställd skyldighet, och vilka likt budkaveln förmedlade denna skyldighet från gård till gård i byn. En sådan "kavel" visar oss bilden härovan och den ger oss i år en alldeles särskild anledning till eftertanke.

År 1866 färdigställdes den första bron över sundet mellan Sirkön och Vemboö och under år 1955 har den nya landsvägsbron äntligen kunnat tagas i bruk. Före brons tillkomst måste resenärer ros över det breda sundet. Sådan tjänst betalades på ett eller annat sätt, men för den medellöse skapade byalaget någon gång ett medel, som under århundraden vandrade med en skyldighet från hemmansägare till hemmansägare. När en "rokavel" hängde i en bondes stuga kunde tiggare, inhysesjon och andra fattiga och medellösa här begära rohjälp över sjön.

Rokaveln från Rotahult synes ha ersatt en äldre kavel, vars innehåll överfördes på den nya. Troligen är det texten å ena sidan med årtalet 1745, hemmansägarnas initialer N. P. S. och S. C. S. (möjligen S. G. S.) och rokavelns budskap: HIÄLP FATTIGA FÖR GUDSKULD, som förmedlar sambandet bakåt i tiden. Den ännu bevarade kaveln skulle då ha tillverkats år 1829, då hemmansägarna i Rotahult var A. P. S. (Anders Persson d. y.), P. S. S. (Per Svensson) och H. K. S. (Håkan Karlsson).

Det finns inga belägg för hur denna skyldighet utövades i verkligheten, men nog har rokaveln från Rotahult varit en sorts social förmån för de fattigaste i vår bygd och säkert har den flitigt utnyttjats vid färder över öarna mot kyrkbyn och vidare. Den är ett bevis för hur samlevnaden organiserades i byn ut över gränserna mellan klasserna, som man annars gav snäva och klart avgränsade skiljelinjer. Här bryter ett eko genom från bergspredikan, som så ofta i västerländsk odling.

Hjälp fattiga för Guds skuld!

H. T.

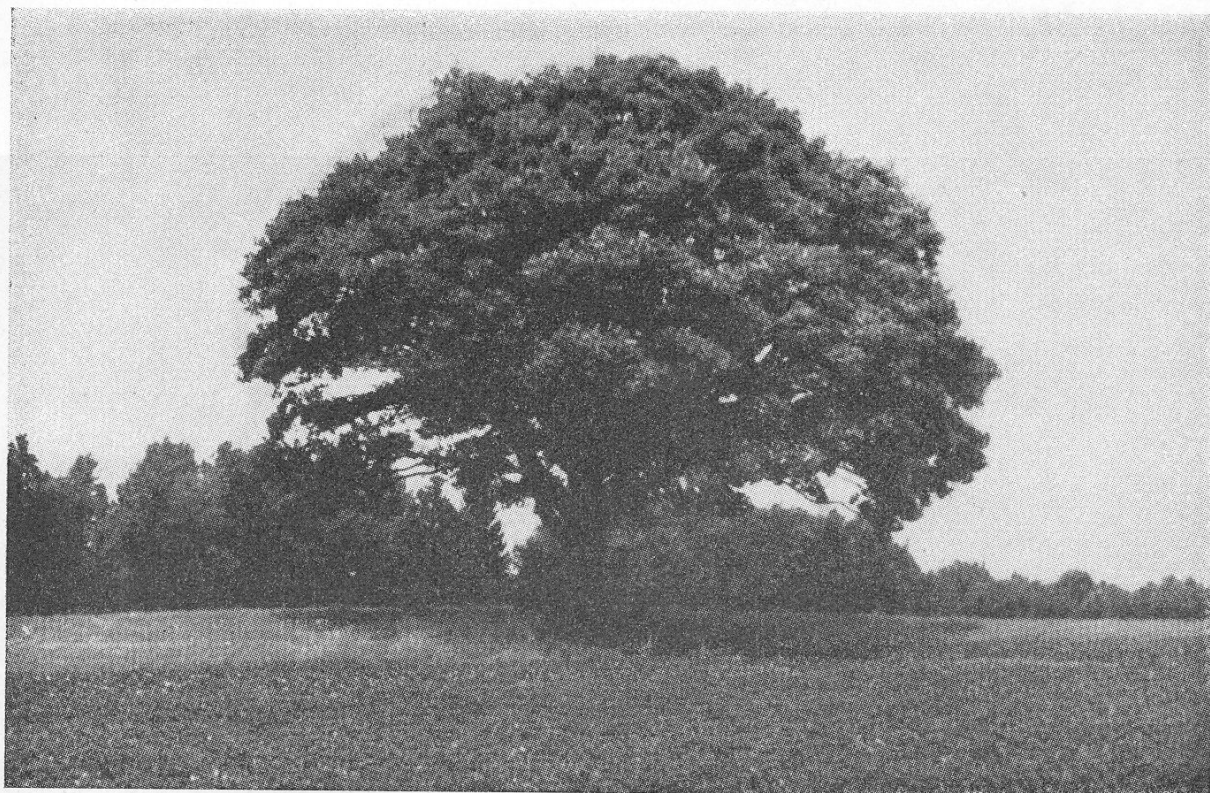
KARL LOBERG:

Eken i Urshult.

I en uppsats helt nyligen (Värld och Vetande n:o 1, 1956) har fil. doktorn Sven Rosén uppgivit, att Urshult är vårt lands ekrikaste socken. Uppgiften är överraskande men troligen korrekt. Så målmedvetet som skogsvården i Urshult under de senaste decennierna särskilt lagt an på barrskogen, kunde man snarast ha väntat, att lövskogen och med den även eken skulle ha blivit ytterligare tillbakaträngd. Doktor Roséns uppgift avser emellertid endast ekens relativa frekvens och säger ingenting om, hur rikligt det totala ekbeståndet är. Att Urshult fordorm varit rikt på ek, vittna bl. a. gårdsnamnen Ekefors och Ekeberg om. På den senare gårdens ägor strax intill landsvägen Urshult—Hunnamåla står en av de vackraste ekar, jag sett, en strålande sinnebild för gården och namnet. Eken tillhör de naturminnen i Urshult, som hembygdsföreningen 1955 sökt skydda genom fridlysning.

Ytterligare ett par namn, som vittna om ekens tidigare förekomst i Urshult, må anföras. En liten halvö, som från norr skjuter ut i Östra Arasjön och ligger mellan Gäddviken och Övre Hejdaviken, kallas sedan gammalt Ekenäset.

Här har eken till stor del efterträtts av barrskog, och namnet står endast kvar som en "bleknad metafor". Det vittnar emellertid om, hur halvön en gång såg ut. Det andra namnet, som även värtaligt bär vittne om ekens tidigare förekomst i Urshult, har jag hämtat ur gamla arkivhandlingar. Om det alltjämt användes är mig icke bekant. Den i Tio häraders lagmansrätts dom den 20 november 1818 för storskifte fastställda rågången mellan Hätteboda och Aramo yttre ägor passerar ett ställe, som i domboken kallas Skeppekebacken. Namnet säger direkt, att här växte eller hade vuxit ekar, som användes till skeppsbyggnad. I beskrivningen

Ek vid Ekeberg

Foto: P. G. Vejde 1953

till storskifteskartan av 1819 kallas samma plats Skeppsbroen, vilket väl också syftar på avverkning av skeppsbyggnadsvirke. Då platsen av kartan att döma ligger helt på torra landet, kan namnet icke gärna syfta på något slags lokal skeppsfart. Platsen ligger (enligt storskifteskartan) c:a 1.380 meter söder om rågångens början på södra stranden av Östra Arasjön och närmare bestämt den lilla, omedelbart väster om Näsaviken belägna vik, som vid tiden för storskiftet kallades Sjunkakärrsviken. Till närmare lokalisering av platsen för Skeppekebacken kan också noteras, att den ligger c:a 270 meter söder om en liten, på kartan inritad göl, Grävekegöl (Kräfvikegöl enligt Tio häraders lagmansrätts nyssnämnda dombok). Tänkbart är, att det *eke*, som bildar namnets mellanled, också kommer av ek. Gölen är enligt kartan mycket liten, c:a 90 meter i diameter.

Det framgår icke av doktor Roséns uppsats, till vilken tidpunkt inventeringen av ekbeståndet i Urshult hänför sig. Om den foretagits under något av de senaste årtion-

dena och om även helt unga plantor medräknats, förstår man, att det blivit ett ganska stort antal. Som jag i en liten uppsats i Urshultskrönikan 1946 om markvegetationens förändringar i Urshult sedan senaste sekelskiftet noterat, har eken även börjat tränga in i barrskogsområdet i sydöstra delen av socknen. Jag har sedan dess haft uppmärksamheten fäst på denna anmärkningsvärda företeelse och kunnat konstatera, att de unga ekplantorna där ökat år för år intill det sistförflutna, då jag till min besvikelse i stället iakttog en minskning. De plantor, som nått meterhöjd eller mer, synas ha klarat sig bra, under det att de yngsta plantorna minskat i antal. Vad anledningen härtill kan vara, är inte lätt att säga. Någon plötslig klimatförändring ha vi ju inte haft, och torkan sommaren 1955 syns icke nämnvärt ha påverkat skogsvegetationen. Skogsmarkerna användas icke längre till kreatursbete, varför betande boskap icke kan ha föranlett minskningen. Hur det är med älgen, må lämnas osagt. Han anses ju vara en svår fiende till unga ekar. Vilken

Oxahall.

Oxahall.

Foto: Hugo Svensson 1956

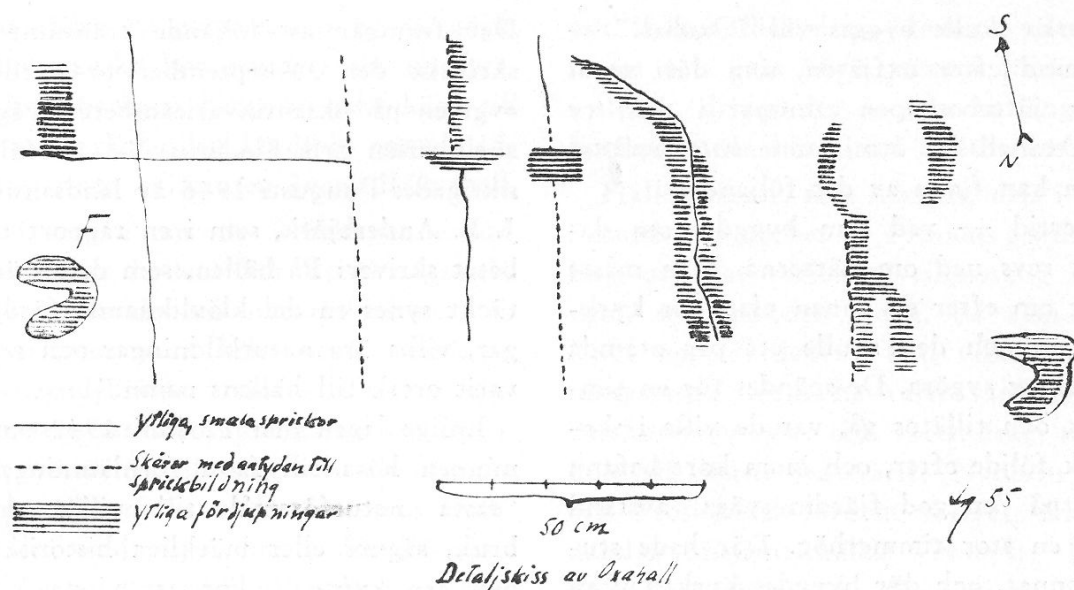
Hembygdsföreningen Gamla Urshult har gjort framställning om fridlysning av den märkliga berghällen Oxahall på Frösjöhults ägor. En välmotiverad åtgärd. Den ger anledning till några anteckningar om hällen.

Den ligger omedelbart söder om den gamla bygdevägen genom Frösjöhult och Hätteboda strax väster om vägskälet mot Havrallycke. Hällen har en övre icke fullt rektangulär, i det närmaste plan yta om c:a 75

kvm, som lutar omkring 20° mot vägen och horisontalplanet. Längdriktningen är orienterad i öster—väster. I söder begränsas den plana ytan av en nästan vertikal förkastningsyta, som har en höjd av c:a 1,5 meter över marken. Förkastningsytan har en gång delvis legat i Frösjöns gamla strandlinje. Hällen består av leptit-gneis. Den sydliga delen av den övre ytan är på ett område av omkring 25 kvm. nästan helt över-

anledningen till minskningen än må vara, böra de unga ekarna bli föremål för större omsorg från markägarnas sida. Både med hänsyn till kulturlandskapet och ur ekonomisk synpunkt på längre sikt är det angeläget, att de unga ekplantorna skyddas. Det synes vara mera framsynt att kapitalisera det kapital, man vill spara, i växande ek-

skog än att frigöra det ur barrskogen, som utarmar jorden, och sätta det i bank, där det troligen ständigt kommer att sjunka i värde. Ansvar för kommande generationer manar till detta. Även om befolkningsutvecklingen i Urshult alltjämt fortsätter sin kräftgång, måste denna likväl en gång hejdas och socknen trots allt ha en framtid.

vuxen av mossor och lavar. I en fördjupning på ett ställe där växer hallonris och i en annan anträffas lingonris och en Rumex-art. På hällens nordöstra del utbreder sig ett c:a 8 m. långt, 40—50 cm. brett, mot norr öppet cirkelsegment, där ett par gräsarter och hallonris frodas. Även ett par bestånd av ängskovallen (*Melampyrum pratense*) trivas där. I botten av detta vegetationsparti ligger förmodligen en spricka i berget.

Det, som gör hällen märkelig, är naturligtvis icke dessa geologiska, petrografiska och botaniska fakta utan själva namnet Oxahall, vilket möjligen härrör av de oxfjätliknande fördjupningar, som finnas på den övre ytan. Dessa fördjupningar voro flera och tydligare i förf:s ungdom, då vegetationen ännu icke fått någon nämnvärd utbredning på hällen. Den var på den tiden ett vanligt rastställe för dem, som till fots färdades vägen fram. Detta hindrade givetvis vegetationen att sprida sig. Det tydligaste av de "fjät", som nu synas på den icke rengjorda hällen, är återgivet vid F på detaljskissen. Det ligger i hällens sydöstra del, c:a 3 m. från södra respektive östra kanten. I nedre, högra hörnet av skissen ligger ett annat men mindre välformat "fjät". De cirkelsegmentformade fördjupningarna upptill höger äro helt ytliga och troligen märken efter utslagna flisor. En del av fjä-

ten påminna något om huggmärken (= den geologiska facktermen för skärformade fördjupningar i berghällen) men äro starkare böjda än dessa. Härom mera nedan. I förf:s ungdom fanns det även en människofjätliknande fördjupning i hällen. Om minnet icke sviker, låg den i sydvästra hörnet. Den kan nu icke återfinnas men är troligen dold av mossan.

Folkfantasien har naturligtvis sysselsatt sig en del med "fjäten". I förf:s barndom hade man den föreställningen, att de uppstått någon gång i urtiden, då oxar gått över den ännu icke stelnade hällen. Denna fantasilek är intressant, då gemene man givetvis icke visste något om geologiska tidsåldrar eller urbergets uppkomst. Att urberget en gång varit flytande och stelnat, har man alltså anat. Anakronismen i föreställningen om samtidigt uppträdande oxar har man däremot icke förstått.

Till hällen är även en folksägen knuten. Den har bevarats av den länge sedan framlidne, i Urshult födde kyrkoherden Karl Lindstén, som 1876 överlämnade sina anteckningar till landsmålsarkivet i Lund. En avskrift av anteckningarna om sägnen har krönikans redaktör välvilligt ställt till förf:s förfogande. Sagnen lyder med moderniserad stavning som följer:

"Det var till en början ämnat, att Urs-

hults kyrka skulle byggts vid "Oxahall" — så benämnd efter oxfjäten, som däri synas och som jätteboskapen trampat i den, ty även i Oxahall *har* åtminstone *bott* troll, så som man kan finna av det följande.

Emellertid — vad som byggdes om dagen, det revs ned om nätterna. Man måste då se sig om efter en annan plats för kyrkbyggnaden, och den skulle ett par otamda tvillingstutar avgöra. De spändes för en timmerstock och tillätos gå, var de ville i skogen, folk följde efter, och inom kort befann man sig på "en god fjärdingsvägs" avstånd framför en stor timmerhög. Där hade stutarna stannat, och där byggdes kyrkan utan att trollen hindrade."

Det intressanta med denna sägen är icke sägnen som sådan. Den är ju en vida spridd vandringsägen. Det intressanta är, att den förlagts just till Oxahall, vilket kommer att närmare diskuteras längre fram.

Vad säger nu sakkunskapen om hällen?

Det framgår av följande transumt ur en skrivelse den 24 september 1947 till förf., avgiven på riksantikvarieämbetets vägnar av antikvarien Erik Floderus: "- - - Hällen besiktigades i augusti 1946 av landsantikvarien J. E. Anderbjörk, som i en rapport till ämbetet skriver: På hällen, som delvis är mossäckad synes en del klövliknande fördjupningar, vilka äro naturbildningar och sannolikt varit orsak till hällens namn."

Enligt lagen den 12 juni 1942 om fornminnen höra till fasta fornlämningar även "fasta naturföremål till vilka uråldriga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen äro knutna". För att vinna klarhet i denna fråga har den äldre, ganska rikhaltiga antikvariskt — topografiska litteraturen rörande Urshult genomgåts. Ingenstädes omtalas emellertid Oxahall, varför den ej torde vara att anse som fast fornlämning."

Tjänsteskrivelsen får väl tolkas så, att riksantikvarieämbetet icke anser sig ha nå-

Närbild av Oxahall.

Foto: Hugo Svensson 1955

got med hällen att göra. Frågan är väl dock, om ämbetet icke bör revidera sin uppfattning. Uppenbarligen har man icke känt till att den av kyrkoherden Lindstén antecknade vandringsäggen är knuten även till Oxahall.

Så till frågan om de klövliknande fördjupningarna i hällen. För det kategoriska påståendet, att de äro naturbildningar, ha veterligen inga som helst bevis framlagts. Mot påståendet står framför allt den omständigheten, att fördjupningarna äro orienterade i öst-västlig riktning och sålunda icke kunna ha tillkommit under landisens framåtgående. Glidningen har i det närmaste skett i nord-sydlig riktning, vilket framgår av det geologiska kartbladet över trakterna kring Äsnen. Härför talar även det faktum, att den några 10-tal meter väster om hällen belägna, numera grundligt förstörda rullstensåsen har en nord-sydlig riktning. Då landisen åstadkommit huggmärken (se ovan!) i berghällar är deras konvexitet orienterad vinkelrätt mot isens rörelseriktning. De om huggmärken påminnande bildningarna på Oxahall ha sin konvexitet orienterad i norr-söder, alltså vinkelrätt mot den orientering, de skulle ha haft, om de uppkommit under landisens glidning.

Om fördjupningarna vore naturbildningar, återstår alltså, att de kunde ha uppkommit genom vittring. Vittringsfenomen av dylik form bruka ju uppstå på ställen, där bergarten innehåller en hög koncentration av lätt vittrande mineral. Från hällen tagna prov visa dock, att bergarten, relativt sett, är synnerligen homogen, vilket närmast motsäger antagandet, att fördjupningarna skulle vara vittringsfenomen. De nu anförda förhållandena tala alltså för att "fjäten" ur geologisk-petrografisk synpunkt icke äro naturbildningar, vilket i själva verket är avgörande för frågan. Det andra alternativet är alltså, att de åstadkommits av människohand och att det är fråga om primitiva "hällristningar". Sedan hällen under de senaste 3—4 årtiondena blivit alltmer övervuxen, är det tyvärr troligt, att "fjä-

ten" något förändrats genom vittring. Då mossor och gräs börja växa i fördjupningar i stenar, dröjer det ju inte så länge, innan humussyrorna börja sitt förstörelseverk.

Hällen ligger, som nämnts, dels i och dels i omedelbar närhet av Frösjöns gamla strandlinje och har varit lätt tillgänglig även för dem, som på den tiden, då sjön gick så långt upp, färdades i båt, vilket fortskaffningsmedel torde ha varit vanligt, så sönnerskuret av sjöar och vattendrag, som Urs-hult då måste ha varit. Namnen Frösjön och Frösjöhult, fordom skrivet och i vardagslag alltjämt kallat Fröshult, lukta ju hedendom lång väg. Om gamla ortnamn över huvud taget ha något att säga oss, så är det väl i detta fall, att hultet en gång varit "helgat" åt fruktbarhetens gud Frö. Vad ligger närmare till hands antaga än, att man här utövat fruktbarhetskult och att kultplatsen varit Oxahall? Detta antagande synes styrkas av lektor E. Brates uppgift (Nordisk Familjebok, 2:a uppl.), att i Uppsala guden firades med stora offer av oxar och svin. Troligen ha väl samma kulthandlingar förekommit på platser, i vilkas namn Frö ingår, såsom Frövi, Frötuna, Frösö, Frökind och — Fröshult. Kan det möjligen förhålla sig så, att oxoffren ursprungligen varit anledning till namnet Oxahall? I så fall skulle "oxfjäten" där endast ha bidragit till att hålla namnet vid liv.

Den Oxahall omgivande terrängen är delvis rätt oländig men ett par 10-tal meter nordväst om hällen och på norra sidan om bygdevägen ligger en 3 à 4 meter hög moränkulle, som omfattar c:a 400—500 kvm och där marken trots ett och annat mindre stenblock är så pass jämn, att den kan ha använts som samlingsplats. Omedelbart nordost om vägskalet mot Havrallycke finns f. ö. en liten äng om något 100-tal kvm., där man också kan ha samlats. Ännu en omständighet, som synes tala för att Oxahall varit en kultplats, är den av kyrkoherden Lindstén antecknade, ovan återgivna säggen. Övergången från hedendom till kristendom

var ju en mycket långsam procedur. Hedniska och kristna föreställningar löpte jämsides eller voro sammanflätade genom många århundraden. En del hedniska kultplatser blevo "kristnade", det byggdes kyrkor på eller i närheten av dem, och hedniska kulthandlingar "kristnades". Det räcker kanske att erinra om den kristna sedvänjan att vid jordfästningen tre gånger strö jord på kistan, vilken kulthandling är ett förkristet bruk. Den av Lindstén bevarade sägnen omtalar, att man ville bygga kyrkan vid Oxahall. Varför just där? Det finns många platser i trakten, som kunde ha varit lika lämpliga eller lämpligare. Att man ville förlägga kyrkan till Oxahall, kan inte gärna ha motiverats av något annat än, att man önskade ha den på den gamla kultplatsen, dit man var van att vallfärda.

Om det alltså med till visshet gränsande sannolikhet kan antagas, att "fjäten" på Oxahall icke äro naturbildningar utan ha åstadkommits av människohand, så är det försök till tolkning av deras betydelse, som här gjorts, däremot endast en hypotes, men en hypotes, vilken synes bättre underbyggd än mycket, som pränglas ut som teorier. Författaren är emellertid icke fackman på området. Det är alltså som amatör han lagt puzzlet.

Även om Oxahall icke skulle komma att av sakkunskapen accepteras som fornminne, trots de geologisk-petrografiska bevis för fornminnestesen, som ovan framlagts, är hällen så märklig, att den bör fridlysas. Den bör då också varsamt rensas från all vegetation. Hällens penningvärde är ringa eller intet. Det enda, den kan användas till, är makadam, men då måste den först sprängas sönder. Vid behov blir det i så fall billigare att ta stenblocken i omgivningen eller stennarna i det röse, vartill man förvandlat den närbelägna rullstensåsen. På sten råder det sannerligen ingen brist i trakten. Om den förbipasserande bygdevägen eventuellt skulle komma att rätas eller breddas där, kan hällen emellertid komma i riskzonen. En

skövling av det gamla minnesmärket måste därför hindras.

För sakkunnig bestämning av bergarten i Oxahall samt granskning av övriga, anförda geologisk-petrografiska uppgifter och diskussionen om dem har förf. att tacka fil. kand. Bengt Loberg.

Stockholm i september 1955.

Henning Tarstad

ODENSVALLAHULT

Människor

kring den gamla

"Herregården"

Hembygdsföreningen

Gamla Urshult

Skriftserie n:o 1

Pris 6:— kart.

Målningarna i Urshults gamla kyrka.

Urshults gamla kyrka var av trä och sannolikt byggd i början av 1600-talet. Den revs i samband med att en ny kyrka av sten byggdes 1808.

Väggar och tak i träkyrkan målades 1696 av karlskronamålaren Johan Columbus med scener ur den helige Sigfrids liv. Denne mästare har dekorerat ett flertal kyrkor i norra Småland, där arbeten av honom finnas bevarade i Lannaskede (1702) och Norra Sandsjö (1709).

Enligt en mycket kortfattad beskrivning av kyrkoherden i Urshult Nils Spelin, framställde Columbus' målningar där den helige Sigfrids resa till Sverige, Olof Skötkonungs dop och dräpet på den helige Sigfrids systeröner "med mera ur sigfridslegenden".

1745 byggdes ny läktare och altarrundel i kyrkan av snickaremästaren från Växjö Johan Stöppel, som för sitt arbete erhöll 180 daler silvermynt. Läktaren bestod av tre avdelningar: en ytterst, närmast gamla läktaren, för manfolk, en mellerst för kvinnfolk och en främst för "Herrskaper i Församlingen, Prästgården och Qwinfolken i Älmhults fierding."¹⁾

1746 förseddes den nya läktaren och altarrundeln med målning av växjömästaren Johan Christian Zschotzscher,²⁾ som för sitt arbete erhöll 77 daler. Kyrkoherde Spelin säger, att läktarspeglarna voro målade "med de Helige Evangelisters och Apostlars bilder tillika med Frälsarens bild mitt på Läktaren."

Vid kyrkans rivning förstördes målningarna med undantag av fem pannåer från läktarbröstet, av vilka tre finnas förvarade i Urshults nya kyrka, och två tillhör enskild ägare i Urshult, och som föreställa:

Bild 1: ett språkband, som utgår från en ängels mun och som fattas i nedre högra

Fil. lic. Gun Wilstadius.

Om Urshults gamla träkyrka är våra kunskaper små. Det gläder oss därför alldeles särskilt att i Urshults Krönika kunna publicera en uppsats av fil. lic. *Gun Wilstadius* i Lund, som ur arkivens gömmor förmedlar visshet om inredningsdetaljer i kyrkan och ökar vårt vetande om den. Uppsatsen är ett utdrag ur författarinnans licenciatuppsats om *växjömålaren Johan Christian Zschotzscher*. Om sig själv har lic. Wilstadius bifogat följande biografiska data:

Född 23.10 1930. Dotter till tandl. Paul Wilstadius och h. h. Ebba f. Wikström. Stud.-ex. vid Lunds Privata Elementarskola vt. 1947. Fil. kand. vid Lunds universitet ht. 1952. Fil. lic. vid Lunds universitet vt. 1956.

hörnet av en hand, som sträckes ut från ett moln. Texten lyder:

*Ser på them som så wandra
Oss efter följer theas tro; skådande
Hwad ända theas omgængelse hade.
Phil: 3:C:Vers:17.
Ebr: 13:C:Vers:7.*

Denna målning har troligtvis inlett sviten av apostlar och evangelister på läktarbröstat och språkbandets text syftar således på dem och deras död för sin tros skull. Kyrkoherde Spelin nämner dock intet om denna bild i sin beskrivning av kyrkans målningar.

Bild 2: Andreas med kors. Enligt legenden blev han korsfäst på ett X-format kors (crux decussa), som också kallas för Andreakors.

Bild 3: Jacobus Minor med klubba. Enligt legenden blev han ihjälslagen med en klubba.

Aposteln Jacob (bild 3 enl. texten)
Foto: Hugo Svensson 1956

Bild 4: Thomas med lans. Enligt legenden dödades han i Indien av fyra soldater med lansar.

Bild 5: Möjligen kyrkoherden i Urshult Nicolaus Spelin, under vars tid som kyrkoherde (1741—55) målningsarbetet i kyrkan utfördes. Ej heller denna bild nämner kyrkoherde Spelin. Traditionen har knutit Luthers namn till denna bild och enl. protokollet i samband med den auktion, som hölls vid kyrkans rivning, har också en Lutherbild försålts.

Av apostlarna bära Andreas och Jacobus Minor klassiska klädedräkter medan Thomas är avbildad i svensk allmogedräkt. De sakna namnbeteckning, men kunna identifieras genom sina olika attribut.

Sannolikt kunna ytterligare pannåer spåras, åtminstone en apostlabild finns i privat ägo å annat håll.

Zschotzschers ganska karakteristiska sätt att måla ögonpartiet, torde vara det mest avgörande för antagandet att bilderna bära tillskrivas honom. Han varierar vidare i mycket ringa grad sina porträttfigurer och en jämförelse med bevarade apostlabilder i Jät från 1749 och i Sjöås från 1750 styrker dessutom i synnerligen hög grad detta antagande.

Zschotzscher målade i allmänhet sina läktarbrösbilder på pannå och troligtvis utfördes dessa på hans verkstad i Växjö under vintern, för att sedan uppmonteras på sina respektive platser. Dåtidsens oeldade kyrkor omöjliggjorde nämligen målningsarbeten i dessa vintertid.

Översta raden vid kransen på läktarbröstat hade följande inskrift:

Till den Högtlofwade Tre-Enige Gudens ära, Thenna Hans Helgedoms prydnad, samt församlingens bättre beqwämlighet, wid Gudstienstens bewistande, är thenna Läcktare, tillika med Altarrundelen, på kyrkans omkostnad uppsatt åbr 1745 och med målning zirad åbr 1746. Curante Mag. Nicolao Spelin Pastore. p. t. Urshultensium.³⁾ Tänk

uppå mig Gud til det bästa. *Nehem. 13:31. Pinxit⁴) Christian Zschotzscher.*

Nedre raden hade inskriften:

Så wändt tig til tins tienares bön och til hans begär, Herre min Gud, at tin ögon måge stå öfwer thetta hus nat och dag, och at tu wille höra tins tienares och tins folks bön, then the här görande warda i thetta rum, och höra thet ther tu bor i Himmelen, och när tu thet hörer wara nådelig. 1. Reg.⁵) 8:v.28,29,30.

Mitt på läktarbrösten lästes texten vid invigningen, målad med röda bokstäver:

Serm. Inaug.⁶) Huru lustige äro tine Bönningar Herre Zebaoth! Min Siäl längtar och trängtar efter Herrens gårdar. Min kropp och Siäl frögdar sig uti lefwandes Gudi! Si foglen hafwer funnit et hus och swalan sitt bo, thet the sina ungar lägga, näml. titt Altare; Herre Zebaoth min Konung och min Gud. Ps. 84:v.2,3,4.

På altarrundeln voro 14 speglar med inskrifter och bilder.

Mitt på rundeln voro tvänne bilder. Den ena föreställde "et bord med kalk och paten samt oblater på patenen och Christi bild; alt omkring: en Gardin ther öfwer med widfogat band och duska (= tofs): någre hus ståndande i en Lund samt en lysande och strålade sol uppöfwer med öfverkrift:"

Omnibus idem.⁷)

Underskrift: *Af eno bröde ärom wij alla deblacktige. 1. Corinth. 10:17.*

Den andra föreställde ett berg "med Christi kors blott öfwerst på toppen samt en swamp på en rö och spiutet i korswis satte wid korset. Utmed bärgen är en ström, hwaruti wisar sig ett af Hafsens wågor mycket kastat och i qwaf gående skepp. Ofwan synes the 4 wäder af Ängla ansikten utblåste och hoptals pilar såsom hagel tyckas falla neder. Härwid ligger en man uti Bergets Klyftor och sofwer tryggt på ett Anckar med öppen bok i handen."

Överskrift: *Impavidum ferient ruinae.⁸)*

Underskrift: *Kom hit min dufwa uti stenklyftor, uti Bergsrefwor. Sal. Hög. W. 2:10,14.*

Bilden symboliserar den kristnes förtröstan, där han tryggt vilar på hoppets ankare med bibeln i sin hand vid foten av Kristi kors under världens stormar och faror.

På södra sidan om dessa bilder funnos följande bibelspråk målade, vart och ett i sin spegel.

1. *Wälsignelsens kalk then wij wälsigna är icke han Christi blods delactighet?*

Lutherbild? (bild 5 enl. texten)

Foto: Hugo Svensson 1956

Thet brödet som wij bryta, är icke thet Christi lekamens delactighet? 1 Cor. 10:16.

2. *Pröfwe menniskan sig sielfwa och äte så af thet brödet och dricke af then Kalcken. 1 Cor. 11:28.*
3. *Then owärdig härtill går, För lifwet han här döden får.⁹⁾*
4. *Kommen till mig I alle, som arbeten och ären betungade och iag will wederqwecka Eder. Math. 11:28.*
5. *Ther på är Guds kärlek till oss uppenbarat, at Gud hafwer sändt sin ende Son i werlden, at wij skolom lefwa genom honom. 1. Job. 4:9.*
6. *Men wij hafwa icke undfått thenna werldens Anda, utan then anda som är af Gudi, at wij weta kunna hwad oss af Gudi gifwit är. 1. Cor. 2:12.*

På norra sidan om mittbilderna, likaså i var sin spegel:

1. *Drag tina skor af tina fötter, ty rummet ther tu står, är ett beligt land. Ex. 3:5.*
2. *Procul hinc, procul ite profani.¹⁰⁾*
Wij såsom medhielpare förmana Eder, at I icke undfängen Guds nåd fåfängt. 2. Cor. 6:1.
3. *Smaker och ser huru liuflig Herren är, säll är then som tröstar uppå bonom. Ps. 34:9.*
4. *Si Guds Lamb som borttager werldenes synder. Job. 1:29.*
5. *Min wän är min och iag är hans, then ther betar ibland rosor intill thes at dagen swal warder och skuggorne afwika. Sal. Hög. W. 2:16, 17.*
6. *Tu bereder till mig ett bord emot mina fiender: tu smörjer mitt hufwud med oljo och inskäncker fult för mig. Ps. 23:5.*

Kyrkoherde Spelin berättar vidare, beträffande annexförsamlingen Allmundsryd, att "åhr 1745 uppsattes och åhr 1746 målades en ny skön Läcktare på Norra sidan i kyrkian samt Altare rundel, efter främsta Bänckarnes borttagande, med lika bilder, inrättning och Deviser som i Urshult." En-

ligt kyrkoräkenskaperna fick snickaren Stöppel här 200 daler för sitt arbete och Zschotzscher 100 dlr 16 öre Smt för målningen.¹¹⁾

Tyvärre äro målningarna här förstörda, då Allmundsryds gamla träkyrka revs i samband med att ny kyrka av sten uppfördes 1828—30.

Noter:

- 1) *Nils Spelin*: Berättelse om Urshults pastorat. Arch. Smol. Bd. II:51. (VöSB). Urshults kyrkoräkenskaper L I:3. (VLA).
- 2) Johan Christian Zschotzscher f. 1711 i Jönköping, elev hos J. C. Pettersson i Jönköping, mästare under Göteborgs målareämbete 1737, från vilket år han var bosatt i Växjö till sin död 1766. Verksam som målare i ett 20-tal kyrkor inom stiftet.
- 3) Genom försorg av magister Nils Spelin, vid denna tid kyrkoherde i Urshult.
- 4) *Pinxit* = har målat.
- 5) *Reg.* = *Liber regium* = Konungaboken.
- 6) *Serm(o) Inaug(urationis)* = invigningspredikan.
- 7) *Omnibus idem* = detta åt alla. Syftar på instiftelseorden till altarets sakrament.
- 8) Detta citat är hämtat från Horatius: Oden III:3 v. 7 och betyder i sitt sammanhang, att om också himmel och jord störta samman, så dör hjälten dock oförskräckt i spillrorna.
- 9) Denna inskrift är en omtolkning av 1 Cor. 11:29.
- 10) *Bort härifrån! Gån bort i oinvigda.* — Raden är ett något omändrat Vergiliuscitat och återfinnes i Aeneiden, bok VI, v. 258, där sibyllan säger till Aeneas före hans färd till underjorden: *Procul o, procul este profani!* (Bort, bort, I oinvigda).
- 11) Allmundsryds kyrkoräkenskaper L I:1 (VLA).

Då och nu.

Några minnen från min skoltid i Urshult 1899—1905 m. m.

"Barndomens minnen leva sitt vackraste liv inom sig själva. Försök ej uppliva dem, det blir mest besvikelse". Med dessa påståenden inledde hösten 1954 "hembygdspilgrimen" Alarik Svensson en hembygdssaga. Möjligen har han rätt. I varje fall har man en viss förnimmelse av att det är så, då man försöker uppliva dem för att skriva ned dem. Att återuppliva barndomsminnen skulle sålunda innebära, att man förgrepe sig på dem. Det borde man ju inte göra. Att underlåta det innebure å andra sidan att bryta sambandet med det förgångna. Detta vore kanske en ännu värre förseelse. Ett värtaligt uttryck för denna senare värdering gav Harry Martinsson en gång i ett festtal, då han yttrade: "Hela kulturlivet bygger ju på att man saknar något i det nya, att man vaskar guld ur det förgångna". Själv ansluter jag mig både känslomässigt och förståndsmässigt till Harry Martinssons mening. Då krönikans redaktör bad mig nedskriiva mina minnen från min skoltid i Urshult, var det icke desto mindre med mycket stor tvekan, jag lovade göra det. Jag fann nämligen, då jag började inventera dem, att de äro mycket mer fragmentariska, än jag trott. En annan anledning till min tvekan var också denna. Att nedskriiva skolminnen utan att själv då och då komma med i minnesbilderna låter sig icke göra. Att skriva om mig själv offentligt tilltalar mig inte. Personliga minnen av detta slag borde förbehållas för familjekretsen och den trängre vänkretsen. Den väsentligaste anledningen till att jag likväl övervann min tvekan var emellertid den, att det mellan då och nu synes ligga en hel epok beträffande skolväsendet i Urshult och att något av den bör räddas undan glömskan. Man hade då, omkring sekelskiftet, börjat upp- rusta skolväsendet. Ett flertal nya skolhus uppfördes. Nu har man börjat nedrusta. Ett par av de skolor, som då inrättades, äro redan nedskrotade. Det nyuppförda, centrala skolpalatset för inemot tre kvarts million kronor kan, trots kostnaden, icke bli fullgod ersättning för de nedlagda skolorna. Naturligtvis är jag medveten om att vissa förändringar av skolväsendet varit motiverade med hänsyn till de ändrade befolkningsförhållandena, men man har här liksom litet varstans på landsbygden gått för långt. Det är inom skolväsendet som på flera andra kulturområden mycket, som i onödan köres sönder av de frambrakande "kulturknuttarna".

Det var i början av augusti 1899, jag inskrevs i den flyttande småskola, som då inhystes i den nordöstliga av de väster om bygdevägen belägna, tre norra gårdarna i Övre Hätteboda. Till denna skolrote hörde då gårdarna i Övre Hätteboda, Övre Aramo, Buskaboda, Ekeberg samt lägenheter under Frösjöhult. Barnen från Övre Skiftena hade sin skola i Bredaslätt. De överflyttades sedan till Hätteboda—Aramo skolrote. Hur många barn vi voro, minns jag inte exakt. Jag uppskattar antalet till 20 à 25. I det hus, där skolan inhystes, disponerade vi det största rummet, vilket hade fönster åt öster och söder. De långa träbänkarna, som hade plats för 4—5 elever, voro pla-

Gunnar Johanssons gård i Övre Hätteboda.

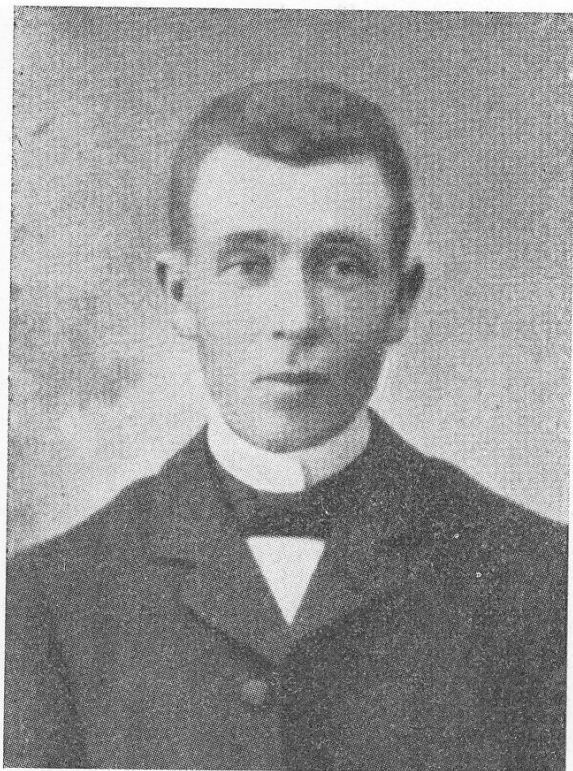
Foto: Hugo Svensson 1956

cerade så, att ljuset föll in framifrån och från höger. Att sitta och arbeta i ett från höger infallande ljus är synnerligen olämpligt, men en sådan viktig detalj var det väl ingen, som tänkte på eller ens begrep. Emellertid torde utrymmesförhållandena knappast ha medgivit någon annan placering av bänkarna. Katedern, ett litet rektangulärt bord, stod vid östra långväggen. På denna vägg hängde några stycken, c:a meterlånga, vitmålade, tunna träribbor med bokstäver i latinsk tryckstil. Så vitt jag minns, kommo de aldrig till användning. I undervisningsmaterielen ingingo också en kulram, som var placerad på katedern, en svart tavla och läseböcker i tillräckligt antal exemplar, för att varje barn skulle kunna disponera ett eget, då de togos fram för läsning. Bokens typografiska utstyrsel var synnerligen torftig. Bortsett från några, mycket enkla bilder i början av boken, vilka tydligen voro avsedda att väcka beröringsassociationer vid inlärandet av bokstäverna, exempelvis ett *ok* vid O och en *ärla* vid Ä, saknades illustrationer. Om jag minns rätt, var den helt tryckt med latinsk tryckstil. Det vore oriktigt att kalla boken fängslande eller rolig. Utom alfabetet innehöll den en del små berättelser av sedelärande natur, några fabler, t. ex. den om gossen, som icke ville gå i skolan, några mindre dikter samt korta berättelser ur svenska historien. Knappt något av innehållet kan ha varit särskilt tilldragande för barn. Ytterligare ett par saker hörde till undervisningsmaterielen, nämligen ABC-boken och griffeltavlan. Dessa fingo eleverna själva hålla sig med. Så vitt jag minns, förekommo icke skrivböcker. All skrivning och räkning utfördes alltså med

griffel. En griffeltavla kostade, vill jag minnas, 25 öre eller lika mycket som en katekes och en griffel ett eller två öre, beroende på längden och tjockleken. Griffeltavlan och griffeln, som under många generationer varit svenska skolbarns väsentligaste skrivmateriel, tillhör väl nu närmast kulturhistorien. De flesta av nutidens ungdomar, som icke gått i s. k. lekskola, ha kanske aldrig sett en griffeltavla. För icke så länge sedan träffade jag en 29-årig man med akademisk examen, som aldrig ens hört talas om en griffel. Nutida ungdom är tydligen, trots all "korvstopppning" i skolan, i viss mån kulturellt urarva. Den måste sålunda exempelvis ha svårt att riktigt förstå Tegnér's bildspråk, då han skrev: "Betänksamt ödet står, med griffeln höjd, att rista i kopparn in vår dom, den eviga, den sista." Denna skaldens vision har f. ö. just nu i atomåldern fått en mycket större aktualitet än den hade, då den nedskrevs. Griffelns tidsålder var tryggare.

Under de första veckorna av terminen sköttes undervisningen av en livlig och temperamentsfull, 20-årig lärarinna. Från de veckor, under vilka hon undervisade, minns jag endast ett par episoder. Den ena av dem har kanske mer än ett rent personligt intresse och må därför överlämnas åt trycksvärtan. Vid ett tillfälle, då jag icke fann undervisningen tillräckligt intressant, fångades min uppmärksamhet av figurerna i tapetmönstret på väggen, vid vilken jag hade min plats. Det bör anmärkas, att jag kunde "läsa rent", både latinsk tryckstil och frakturstil. Det hade jag lärt mig redan i 5-årsåldern. Jag hade också börjat roa mig med frihandsteckning. Lektionen, då detta hände, rörde sig om det mest elementära, att lära sig känna igen bokstäverna. Att det var svårt för mig att uppehålla intresset, är sålunda förståeligt. Jag kopplade alltså av och började att med ett finger följa konturerna på figurerna i tapetmönstret. Detta märkte lärarinnan, som kommenderade: "Stå!" Van att lyda, som jag var, steg jag upp men begrep inte, varför jag skulle stå. Då jag stått så länge, att jag blivit trött, satte jag mig. Till saken hör, att jag på grund av sviterna efter en svår sjukdom i de tidigaste barnaåren var fysiskt klen. Att stå en lång stund var därför betydligt påfrestande. Mitt tilltag att utan lov sätta mig observerades emellertid så småningom av lärarinnan. Nu blev det andra bullar. Jag kommenderades fram till katedern. Då jag kommit dit och ställt mig framför henne, grep hon förtörnat i slagen på min lilla kavaj och skakade mig. Jag begrep fortfarande ingenting, men knotade inte. Först då jag kommit hem och berättat episoden för mor och hon förklarat saken för mig, förstod jag, att jag begått en förseelse. Då först skämdes jag och blev ledsen. Emellertid tog jag varning av det inträffade, och någon ytterligare kontrovers med lärarinnan hade jag icke, så vitt jag minns. Sensmoralen av den lilla episoden är naturligtvis, att en lärare bör ta reda på, varför en lärjunge är ouppmärksam, innan straffåtgärder tillgripas. Man skall emellertid inte begära så mycket av en 20-årig flicka, då det tyvärr finns lärare, som aldrig lära sig den elementära läxan. Då episoden senare då och då dykt upp i mitt minne, har den närmast roat mig. Den blev för övrigt med tiden en lärdom för livet, då jag mer och mer fann, att det även utanför mitt speciella verksamhetsområde är av betydelse att söka orsaken till medmänskors beteende.

Lärarinnans verksamhet i Hätteboda småskola blev, som nämnts, kort-

Småskolläraren J. G. Jonasson
(f. 1863) år 1904

varig. Uppenbarligen var det endast ett vikariat. Redan efter några veckor kom den ordinarie läraren, som sedan följde oss, tills vi flyttade upp i "storskolan". Det var småskoleläraren Johan Gustaf Jonasson, då bosatt i Raftamåla. Han var vid den tiden 36 år gammal och sålunda i sina bästa år. Som jag nu minns honom, var han ganska lång och reslig men utan tyngande fetma. Den långa vägen till och från skolan, c:a en mil, vilken han dagligen tillryggalade till fots, motverkade säkert den fettbildning, som eljest ofta medföljer stillasittandet. För övrigt tillhörde han beträffande såväl kropps-konstitution som gemyt den människotyp, som enligt modern antropologisk terminologi kallas den leptosoma, d. v. s. gracil och magerlagd. Han var en allvarlig man och varmt hängiven sitt kall. Förmodligen var han icke tyngd av mycken teoretisk, pedagogisk lärdom, men han förstod sig på skolbarn och deras problem. Någon kroppsaga, som då för tiden ej var ovanlig i folkskolan, förekom icke, så vitt jag minns. Naturligtvis voro vi inga änglar. Då något otillbörligt förekommit, räckte det emellertid med förmaningar. I regel var hans blotta närvaro tillräcklig för att upprätthålla disciplinen. Den grundades dock icke på fruktan utan på respekt och aktning. Under sådana förhållanden var det naturligt, att resultatet av hans undervisning blev gott, så långt de korta terminerna och förutsättningarna hos eleverna medgåvo det. Hans materiella lott var ganska karg i likhet med tusentals andra småskolelärares på den tiden. Troheten mot kallet syntes emellertid för honom ha varit det väsentliga. Han tillhörde den talrika, halvt förglömda skara, rörande vilken man har anledning erinra sig den gamla frågan: "Var vore vi, om de ej varit?" Hans levnadslöpp var måhända icke märkligare än de många kollegernas. Det bör icke desto mindre räddas från glömskan. Hans dotter, frö-

ken Frida Jonasson, har älskvärt lämnat följande biografiska data om honom. De böra få tala för sig själva och återges därför i obeskuret skick.

”Far föddes den 10 maj 1863. Strax efter sin konfirmation blev han tillfrågad om att undervisa småbarn privat mot en ersättning av 25 öre i veckan för varje barn, vilket han också gjorde en tid. År 1883 fick han sitt första vikariat som lärare i Elmehult för en tid av 12 veckor med en betalning av 67 kr. 33 öre. Sedan hade han olika vikariat på olika platser inom Urshult, tills han år 1886 blev ordinarie lärare i Buskahults, Buskaboda, Bäckaskogs och Högagärde flyttande småskola. Hela hans håg stod till skolarbetet. — Så genomgick han en kurs vid Växjö folkskoleseminarium. Han vikarierade även några terminer i folkskola. År 1904 blev han antagen som ordinarie lärare vid småskolan i Gröntebo—Bäckaskog, där nya skolhus var uppförda med bostad för lärare. Skolvägarna, som han hade företagit till fots dagligen, voro långa, ja milslånga. Först då han kom till Gröntebo, anskaffade han en cykel, då han höstterminerna skolade i Bäckaskog. Barnantalet var stort. Icke sällan uppgick det till över 40-talet. År 1912 blev han förflyttad till Urshults kyrkskola, där han kvarstannade till år 1925, då han avgick med pension efter att ha skolat i 39½ år. Lönen utgick i kontanter under alla åren. År 1886 var hans lön för året 250 kr. Hans lön var störst 1920, då den uppgick till 4.465 kr. för året. Efter en kort sjukdom avled far den 17 okt. 1933, 70 år gammal.”

Johan Gustaf Jonassons återinträde i tjänst i Hättebo småskola medförde för mig en ganska omedelbar förändring. Han upptäckte snart, att jag kunde läsa och skriva, varför han flyttade upp mig i nästa klass. Det beredde mig inga svårigheter att följa med. Endast vid ett tillfälle behövde jag be om hjälp. Det gällde division av hela tal. Uppställningen var icke riktigt densamma, som min mor lärt mig, varför jag kände mig litet villrådig. Den anvisning, jag fick, gav mig emellertid omedelbar klarhet. Sedan vållade mig räkning inga bekymmer. Matematik blev f. ö. mitt favoritämne såväl genom folkskolan som längre fram. Även på äldre dagar har jag funnit matematiken vara ett oumbärligt instrument, då det gällt att kontrollera slutsatser av biologiska iakttagelser. På grund av sin ofrånkomliga logik har den en alldeles särskild tjusning för tanken. Med rätta har matematiken också karaktäriserats som tänkandets musik.

De kunskaper, jag med min mors hjälp inhämtat före inträdet i småskolan, gjorde, att jag icke behövde ägna mycken tid åt läxorna. Katekesplugget började redan på detta stadium, men jag kunde lilla katekesen utantill, då jag skrevs in i småskolan, varför dessa läxor endast blevo repetition. Jag hade sålunda god tid att ”läsa bredvid”. I mitt föräldrahem fanns på den tiden — bortsett från almanackan och en tidning i halvveckoupplaga — endast religiös litteratur, däribland en Rambachs postilla, tryckt 1852. Den lästes också men endast av pliktuppfyllelse. Det skedde i form av högläsning för mor på söndagsmorgnarna, innan jag fick gå ut och leka. Det dogmatiska i andaktsböckerna gick ju över barnets förstånd och var helt naturligt icke roande. Det var därför med oförställd glädje, jag accepterade att få låna hem en gammal läsebok, som ej längre var obligatorisk. Den var tryckt med frakturstil, vilket kanske var anledningen till att den ersatts av en ny, men den

S. H. Jönssons gård i Buskaboda.

Foto: Hugo Svensson 1956

var betydligt intressantare än den nya. Jag gjorde där min första bekantskap med Sveriges forntidshistoria. Den fängslade mig alldeles särskilt. Boken lästes från pärm till pärm.

Ännu en händelse från denna min första skoltermin har jag i livligt minne. Läraren räddade mig ur en farlig situation, som utan hans ingripande kunde ha slutat illa. Under en rast hade en folkilsken bagge kommit lös på gårdsplanen, som fick utgöra skolgård. På den tiden, då man ännu levde i naturahushållningen, fanns det får i alla lantbruk, även de minsta. Numera förekommer väl knappast någon fåravel i de småländska lantbruken, och de flesta av den nu uppväxande generationen ha väl inte ens sett ett får. Tiden har sannerligen förändrats på de senaste 50—60 åren. Men det var olyckstillbudet, som jag skulle tala om. Baggen hade sålunda kommit lös. Som jag tidigare nämnt, var jag kroppsligt klen. Jag lyckades därför inte som kamraterna sätta mig i säkerhet. Baggen gick till anfall och knuffade omkull mig. Sedan fick jag knuff på knuff, så att jag rullade som ett litet bylte över gårdsplanen och utför den slänt, som bildade dess avslutning. Just som jag rullade ut för denna, fortfarande förföljd av baggen, kom läraren springande, och genom en välriktad spark, som träffade baggen på ett ömtåligt ställe, befriades jag från ytterligare attacker. Märkligt nog kom jag ifrån det hela utan någon allvarlig skada. Några ytterligare minnen från denna min första skoltermin har jag icke att registrera. Troligen varade den icke mer än 12—13 veckor. Den bör alltså ha varit slut omkring den 1 november. Jag fick

sedan fortsätta katekesplugget med läxförhör för mor. Fritiden ägnades åt skridskoåkning, som jag började lära mig, och min lilla hobby, teckning.

Nästa termin började omkring den 1 februari 1900. Skolan var då inhytt i den gård, som nu äges och bebos av hemmansägaren Henrik Pettersson. Den dåvarande ägaren hette Sven Olsson. Mangårdsbyggnaden, vari skolan disponerade det södra och största rummet på nedre botten, revs för många år sedan och ersattes med den nuvarande. Den förra var en, säkert mycket gammal, knuttimrad tvåvåningsbyggnad. Här voro belysningsförhållandena idealiska. Bänkarna voro så placerade, att ljuset föll in från vänster och framifrån. Mina minnen från denna termin äro rätt fåtaliga. Jag minns, att jag då fick ett Nya Testamente, som var tryckt med frakturstil. Min boksamling hade med detta utökats till fyra böcker. De tre andra voro ABC-boken, katekesen och en biblisk historia. Det levande och konkreta i de evangeliska berättelserna och berättelserna i den bibliska historien var fängslande. Katekesplugget var däremot icke roande, men det var en utomordentligt nyttig träning för minnet. En annan och ur personlighetsdanande synpunkt mera värdefull behållning av det blev minnet av bibelspråken, som väl närmast voro avsedda att belysa de för småbarn och för övrigt även för vuxna svårbegripliga, teologiska systembyggnaderna i den lutherska förklaringen. Sedan minnet av dessa bleknat eller utplånats, stå en del av bibelspråken kvar som vägvisare till den stora andliga kraftkällan. För många barn blevo de utantill lärda katekesläxorna säkerligen i stor utsträckning endast ett "papegojvetande". Det konkreta i budorden borde emellertid ha varit fattbart för alla, som kunde följa med skolundervisningen, och ehuru det finns en högre moral än den, som fått sitt uttryck i de gamla mosaiska buden, räckte dessa dock långt som handlingsmönster. Om katekesen hade handlat mindre om teologi och mera om religion, skulle den kanske fått behålla sin centrala plats i skolundervisningen. Träffande är Tegnér's fräna kritik, då han i ett brev till v. Brinkman skrev: "Teologien i dess förhållande till religionen är som en döds-kalle stjälp't över en lilja."

Vi hade under denna vår andra skoltermin kommit in i den ålder, då bokmärkena dominerade fritiden. De voro i allmänhet mycket anspråkslösa. Till och med bilder ur den tidens sparsamt och enkelt illustrerade tidningsannonser klipptes och godtogos som bytesobjekt. Som exempel kan nämnas Tuppens vävnaders varumärke. De mest eftertraktade voro de bilder i oljetryck, som förekommo på den "klädda" julgranskonfekten och på "visitkort". Den industrialiserade bokmärkestillverkningen var troligen icke uppfunnen. I varje fall hade dess marknad icke trängt in på landsbygden. Säkerligen hade vi dock lika stor glädje av våra anspråkslösa bokmärken som nutida barn ha av sina, trots att de få hela kartonger av granna märken. Om jag minns rätt, var vintern 1899—1900 ganska sträng. En kväll var jag nästan stel av kyla, då jag kom hem, och en annan kväll kom mor och hämtade mig. För att jag inte skulle förfrysa öronen, hade hon tagit med sig en ylle-schalett, som hon knöt in mitt huvud i. Efter den bistra kylan voro dagsmejan och snösmältningen synnerligen välkomna. Så snart marken blivit bar och så torr, att man kunde sitta på den, sökte vi oss under rasterna till solbelysta platser. Sålunda minns jag, hur vi samlades på södersidan av en jord-

källare, där vi sutto som bin på ett fluster. Även denna termin inskränkte sig till 12—13 veckor. På grund av en särskild händelse, min farmors frånfälle den 10 maj, vet jag, att terminen då var slut. Det blev ett långt uppehåll till nästa termin, som säkerligen icke började förrän den 1 juli 1901 och troligen icke förrän den 1 augusti. Det blev sålunda mycken tid över för den "enskilda praktiken". Emellertid voro vi icke helt fria från skolplugget. Vi hade s. k. repetitionsförhör, som förekommo ungefär en gång i månaden. Till dessa förhör hade vi läxor i såväl katekes och biblisk historia som psalmboken. Av de psalmer, jag då fick lära mig, minns jag särskilt den av Jesper Svedberg bearbetade, tyska psalmen n:r 324 i vår nuvarande psalmbok: "Uti din nåd o Fader blid — —". Under den mer än årslånga mellanterminen var läxplugget ingalunda dominerande. Jag läste även, vad jag kunde komma över hos de närmaste grannarna. Hos dem fanns även profan litteratur. Jag gjorde sålunda bekantskap med såväl de båda skälmarna Ulspegel och Münchhausen som legenden om den heliga Genoveva. Dessutom läste jag tidningar och följde, så gott jag kunde underrättelserna från boerkriget. Allers Familjejournal, som då letat sig ut på landsbygden, lästes också. Jag fick låna den av släktingar i grannskapet. Den stod på ett avsevärt högre plan än våra dagars kolorerade veckopress och var nog i ordets bästa mening en familjejournal. Med sina bilagor "Barnens bok" och "Farbror ritar och berättar" tillfredsställde den även de yngsta läshungriga. "Barnens bok" utgjordes av sago-samlingar, och bilagan "Farbror ritar och berättar" var kanske vår första tidningsserie. Den var ej förråande i motsats till de flesta av våra dagars, i merkantilt syfte grovt utnyttjade tidningsserier. Jag vill minnas, att det också var vid denna tid, jag hos en granne fick låna ett exemplar av den läsebok för folkskolan, som användes på 1870-talet och som mina föräldrar hade läst. Jag fann där till min förtjusning Karl August Nicanders dikt Gyllenhjelm, ur vilken jag tidigare hört mor recitera några verser, som hon lärt sig under sin skoltid. Jag lärde mig också dikten. Hos en annan granne fick jag låna en geografisk atlas för folkskolan. Den studerades ingående, men utan lärobok blev det naturligtvis ett ganska sterilt vetande. En del namn i kartboken applicerades på några ställen i närheten av hemmet, där vi barn brukade leka. Den långa fritiden fylldes emellertid icke helt av läsning och lekar. Jag fick även hjälpa till i hemmet med vad jag kunde och orkade. Så hade jag också en del hobbies, särskilt teckning, som jag fick syssla med. Men det hör ju inte till de egentliga skolminnena.

Den tredje småskoleterminen började, som ovan nämnts, troligen icke förrän den 1 augusti 1901. Högsommaren hade varit mycket varm och torr, men, då terminen började, var temperaturen dräglig. Skolan var då inhyst hos hemmansägaren Sven Herman Jönsson i Buskaboda, där vi disponerade det södra rummet i den nuvarande mangårdsbyggnaden. Huset är sedan dess ombyggt och tillbyggt, men "skolsalen" befinner sig — bortsett från tapeter och möbler — i samma skick som då. En gammal, väl bevarad sättugn står sålunda kvar på sin plats och påminner med tyst vältalighet om länge sedan flydda tider. Den stora gårdsplanen var en utmärkt skolgård, vilken utnyttjades väl under leken på rasterna. Terminen måtte ha varit ganska händelselös. Förgäves har jag letat i minnet efter någon enda särskild händelse att

Skolhuset i Aramo.

Foto: Hugo Svensson 1956

notera. Skolarbetet bestod av katekesplugg, inlärandet av berättelserna i bibliska historien, innanläsning, skrivning och räkning. Icke heller denna termin torde ha varit mer än 12—13 veckor. Egentligen skulle mina jämnåriga och jag nu ha flyttat upp i "storskolan", men då vi i så fall skulle ha gått i kyrkskolan, dit avståndet för de flesta var mer än en halv mil, och då den under byggnad varande folkskolan i Aramo skulle öppnas 1903, fingo vi "sitta kvar" i småskolan. Även småskoleterminen 1902 blev i stort sett händelselös. Endast en episod har jag kunnat leta fram ur minnet. En kamrat råkade ut för en olycka, som dess bättre icke fick några allvarliga följder, i varje fall icke omedelbara. Vi skulle hämta upp vatten ur en brunn i närheten av gårdsplanen. Den var försedd med brunnskar och vindspel. Då ämbaret, som var fastgjort i ändan av länken, släpptes ned, kom spelet i snabb rotation. En kamrat kom för nära och fick ett slag av veven i ena tinningen. Det blev ett otäckt sår, som blödde starkt. Vi blevo naturligtvis förskräckta. Läraren tillkallades och tog hand om gossen, som så gott sig göra lät blev förbunden. Så vitt jag minns, läktes såret utan komplikationer, detta trots att det måste ha varit så och så med aseptiken vid förbandsläggningen. Som ofta är fallet, blev "blodtrasan" tydligen ett utmärkt skydd mot infektion.

Så kommer jag till min första termin i "storskolan". Den torde ha börjat omkring den 1 februari 1903 och blev från första stund en verklig upplevelse. Skolhuset i Aramo var, som nämnts, nyuppfört. Det hade så nyligen färdigställts, att de boiserade väggarna i skolsalen luktade fernissa hela ter-

minen. Detsamma var fallet med de dubbelpulpet, som kommit i stället för de långa träbänkar, vi förut suttit i. I belysningshänseende var skolhuset tyvärr mycket illa planerat. Pulpeterna voro så placerade, att ljuset föll in bakifrån och från höger. Vi måste sålunda sitta och arbeta i vår egen skugga. För dem, som sutto längst fram i sydvästra hörnet av skolsalen — det var flickor —, voro belysningsförhållandena helt enkelt miserabla. Skolhusets långväggar voro parallella med byvägen, och det var väl huvudsaken. Viljan hade emellertid varit god, och skolväsendet var verkligen upprustat. På väggarna hängde såväl kartor som planscher med bilder i färg. Där funnos dels en karta över Europa, dels en över Skandinavien och dels en över Urs-hult. Planscherne voro avsedda för undervisning i naturkunnighet och innehöll bilder av olika däggdjur, fåglar och fiskar. Varken kartorna eller planscherne kommo emellertid till någon nämnvärd användning, i varje fall icke för de yngsta. På grund av det stora, man kan nog utan överdrift säga allernärådande inflytande socknens kyrkoherde hade över skolväsendet, i vad det gällde undervisningen, blev denna i stor utsträckning endast en förberedelse till konfirmationsläsningen. Katekesplugg och biblisk historia dominerade alltså. På schemat förekom emellertid både skrivning, räkning, historia och till och med teckning någon gång. För välskrivningen hade vi skrivböcker med tryckta förebilder enligt Heikes kalligrafiska system (jag vill minnas, att det hette så). De voro utmärkta handledningar. Förmodligen äro dessa skrivböcker för länge sedan utmönstrade. Pedagogerna ha väl hittat på något annat och sämre. Välskrivning förekommer ju alltså på skolschemat, men detta förefaller närmast parodiskt, då handstilarna bli sämre och sämre. Skrivmaskinen, som i och för sig är ett utmärkt hjälpmedel, har snart gjort skrivning för hand överflödig. Det dröjer kanske inte så länge, innan varje skolbarn får en egen skrivmaskin på statens bekostnad. Då är emellertid det rent personliga i skrivkonsten borta, och grafologin, som ute i Europa numera är en erkänd vetenskap, har icke längre något att hämta hos oss.

Ännu en ny och synnerligen angenäm bekantskap fingo vi göra. Det var Läsebok för folkskolan i dess nionde, omarbetade och utvidgade upplaga, tryckt 1899. Inbundet exemplar med skinnrygg kostade 2 kronor och 75 öre. Skolrådet fick köpa det för 1 krona och 75 öre. Boken var uppdelad i sex avdelningar och omfattade ej mindre än 1.064 textsidor. Den innehöll alltså mycken läsning, vilken på det hela taget var god. Boken var också försedd med ganska många illustrationer. Tyvärr voro dessa dock dåligt utförda. Denna skolbok har säkert spritt mycken glädje och på sin tid väsentligt bidragit till folkbildningen. Den förtjänar därför litet närmare uppmärksamhet. Första avdelningen innehöll en del mindre berättelser och dikter av sedelärande natur, fabler, gåtor och ordspråk. Andra avdelningen, som tydligen var avsedd att läsas jämsides med undervisningen i Sveriges geografi, innehöll uppsatser och dikter med geografiskt innehåll. Tredje avdelningen var ägnad åt svenska historien. Den innehöll sålunda uppsatser och dikter om de märkligare historiska händelserna och personligheterna. Särskilt fängslade sådant som exempelvis berättelserna efter Anders Fryxell om Gustaf Vasas äventyr i Dalarna. Om man hade vetat, att de flesta av dem anses vara myter, hade de kanske inte intresserat lika mycket. Tegnér's dikt Karl XII fanns

Folkskolläraren Sven Wiberg
(med döttrar) framför sin
lägenhet i Dunshult

Foto: Algot Svensson

där och var placerad i sitt historiska sammanhang. Emellertid var den censurerad. Den vers, som omnämner den kunglige ungarlens sammanträffande med August den starkes älskarinna, den "högbarmade, smärta, gullhåriga" Aurora Königsmarck, var utesluten. Den ansågs väl farlig för ungdomen. Tidsandan var ju mycket pryd och skenhelig. Vad skulle man då ha tänkt om vår tids s. k. hårdkokta skönlitteratur (?), som ungdomen får läsa ocensurerad? Läsebokens fjärde avdelning utgjorde en liten antologi med dikter av våra mest kända 1800-talsskaldar, såsom Tegnér, Wallin, Geijer, Viktor Rydberg och Snoilsky m. fl. Även finlandssvenskarna Runeberg och Topelius voro representerade. Av dessa dikter fängslade mig särskilt Snoilskys Stenbocks kurir. I sin visualitet och konkretion är den en strålande historiemålning. Jag lärde mig de flesta av de 24 verserna utantill. Dikten hade kanske icke fängslat lika mycket, om jag då hade vetat, att det historiska underlaget till den lär inskränka sig till att Stenbock sände en kurir, som åkte i vagn. Bokens femte avdelning innehöll huvudsakligen uppsatser om främmande länder och märkligare geografiska områden samt några nyttoväxter, såsom kaffebusken och tébusken m. fl. Den sjätte avdelningen, slutligen, innehöll ett tjugutal uppsatser om ämnen ur den allmänna historien. Ämnena för uppsatserna voro kanske litet godtyckligt valda men på det hela taget representativa. Den första uppsatsen handlade om perserkonungen Cyrus och den sista om återupprättandet av det tyska kejsardömet 1871. Med detta ansågs tydligen världshistorien vara slut den gången. Genomläsning av hela denna

omfångsrika läsebok medhanns naturligtvis icke under lektionerna, men vi fingo låna hem den över veckohelgerna, och då lästes den flitigt.

Denna termin medförde också något helt nytt ifråga om lek under rasterna. De äldre kamraterna införde den gamla leken "slå trill", som förekom redan under Samuel Ödmanns skoltid i Växjö på 1760-talet. Då vägen eller, som den kallades, "strätet" förbi skolan blivit bar på våren och tillräckligt torr, ockuperades den varje middagsrast av de spelande lagen. Leken har närmare skildrats i Urshults krönika 1948.

Lärare under terminen var den då sedan åtskilliga år pensionerade folkskolläraren Sven Viberg. Han var ovanligt vital för sina år, både fysiskt och psykiskt. Om jag minns rätt, tillryggalade han till fots dagligen den c:a 6 km. långa vägen från sitt hem strax väster om Urshults kyrka och till skolan i Aramo. Det blev alltså en promenad på omkring 12 km. varje vardag. I yngre dagar hade han ansetts vara en ganska sträng lärare. Han var fortfarande sträng men icke hård, och jag kan icke erinra mig, att kroppsaga förekom mer än en gång, då en kamrat fick ett par rapp av pekpinnen på grund av något fuffens. Viberg var en mycket dugande lärare. Emellertid var elevantalet för stort, omkring 50 stycken, och tiden alltför begränsad för att han skulle ha kunnat åstadkomma allt, vad han säkerligen önskat. Särskilt angelägen var han om att bibringa oss kunskaper i räkning och historia, detta utan att pruta av på kraven i huvudämnena, katekes och biblisk historia.

Terminen varade troligen icke mer än fyra månader och var i så fall slut i början av juni. Bortsett från repetitionsförhören, som fortfarande förekommo ungefär en gång i månaden, låg skolarbetet nere till omkring den 1 februari 1904. Vi fingo åter byta lärare. Det var en pensionerad folkskollärare från Skåne, som övertog undervisningen. Jag tror han hette Pettersson. Min minnesbild av honom är ganska konturlös. Det enda, jag säkert minns är, att han hade grått helskägg och att han under hela terminen gick omkring i en blanksliten syrtut. Det var nog lite si och så med respekten för honom. Något grövre ofog förekom dock icke. Tonen i skolan var emellertid ganska otvungen, i varje fall från lärarens sida. Som exempel kan följande lilla, dråpliga episod antecknas. Det hände under en lektion i geografi. Han intresserade sig särskilt för detta ämne. Vi voro samlade i en halvcirkel omkring honom, då han stod och undervisade på en karta. En av eleverna, som var något av en odygspåse, hade råkat placera sig omedelbart bakom ryggen på läraren och upptäckte, att denne spred en oangenäm doft omkring sig. Detta anförtrrodde han med en teaterviskning en kamrat, som stod litet längre bort i halvcirkeln. Denne blev tydligen nyfiken och steg fram i närheten av odygspåsen för att kontrollera uppgiften. Läraren, som ej hörde sämre än att han uppfattade teaterviskningen, vred på huvudet, blängde på syndarna och frågade på sin oefterhärmliga skånska: "Ousa dä fes?" Frågan blev obesvarad, men i halvcirkeln spred sig en illa dold munterhet.

Resultatet av undervisningen blev nog ej så storartat. Läxplugget hade ej varit särskilt betungande. Det blev god tid över att studera tidningarna, som nu voro laddade med nyheter från rysk-japanska kriget, vilket hade utbrutit i februari 1904. Krigsnyheterna lästes dels i Aftonbladets halvveckoupplaga och dels i en veckotidning med titeln Från krigsskådeplatsen, vilken

utgavs av Allers Familjejournal. Den var försedd med ett rikhaltigt bildmaterial. Att intresset under fritiden så mycket upptogs av krigsnyheterna, berodde naturligtvis på att dessa i hög grad dominerade de vuxnas tankevärld utanför vardagsbekymren. Man hade hört, att ryska sågfilare (spioner) uppträtt litet varstans, även i det närmaste grannskapet, och hade fruktat ett ryskt överfall på Sverige. Varje japansk seger hälsades därför med stor tillfredsställelse. Namnen på de ryska och japanska krigsherrarna fäste sig faktiskt mycket bättre i minnet än senare namnen på de mest omtalade härförrarna under de båda världskrigen. Fram på försommaren inträffade sedan en storpolitisk händelse, som väckte mycket uppseende. Den hör egentligen icke heller till skolminnena, men den har så etsat sig in i mitt minne, att jag inte vill förbigå den. Den 16 juni hade den finländske, 28-årige statstjänstemannen Eugen Schauman nedskjutit den hatade finlandsförtryckaren, generalguvernören Bobrikoff och sedan tagit sitt eget liv. Schauman hade efterlämnat ett brev till den ryske kejsaren, vilket oavkortat publicerades i tidningarna. Det började med följande, högtravande överskrift (jag citerar ur minnet): "Stormäktigste, Allernådigste Kejsare och Storfurste". Brevet innehöll huvudsakligen en gripande motivering för den förtvivlade handlingen. Krigshändelserna fortsatte sedan att intressera åtminstone fram till den 1 januari 1905, då fästningen Port Arthur kapitulerade och man förstod, att Ryssland skulle förlora kriget.

Omkring den 1 februari 1905 började min tredje och sista termin i "storskolan". Det kom en ny och frisk fläkt över undervisningen. Vi hade återigen fått en ny lärare, Edvard Andersson, född 1880. Han var då alltså helt ung, 25 år, och hade året förut avlagt sin folkskollärarexamen i Växjö. Större delen av sin lärarverksamhet har han haft förlagd till Flen, där han fortfarande är bosatt. Jag träffade honom senast våren 1955. Han var då alltså jämt vid obruten psykisk och fysisk hälsa. På min tillskyndan har han älskvärt lämnat ett bidrag på annan plats i denna krönika, där han återger några av sina minnen från sin tyvärr alltför korta verksamhet i Urshult. Egentligen är det därför överflödigt, att den forne eleven gör några tillägg. På grund av den dåliga underbyggnad, eleverna hade, och övriga omständigheter antar jag, att hans arbete i Urshult måste ha varit rätt otacksamt. Personligen är det mig emellertid angeläget att även i detta sammanhang betyga honom min tacksamhet. För mig öppnade han nya dörrar till vetandets värld. Jag fick låna böcker av honom, vilka flitigt studerades på fritid. Bland de böcker, jag fick låna, minns jag särskilt ett litet planschverk med reproduktioner av svenska historiemålarens tavlor. Ännu ett litet detaljminne må tilläggas. Det belyser något, vad vi hunnit tillägna oss. Vi hade kommit så långt i läran om allmänna bråk, att vi kunde göra två bråk liknämninga. Mot slutet av terminen frågade jag läraren, om vi skulle få gå vidare i bråkläran. Han beklagade, att vi icke skulle hinna längre.

Till slut ytterligare ett par rader om skolan i Aramo. Som nämnts, öppnades skolhuset där för undervisning i februari 1903. Huset står kvar, men man firade 50-årsjubiléet genom att lägga ned undervisningen. Kunde icke jubiléet ha firats något mera hänsynsfullt? Men låt oss bortse från all pietet! Den får ju alltid träda åt sidan, då det är fråga om kalla, ekonomiska kalky-

Några minnesanteckningar från Urshults folkskolor i början av 1900-talet.

Det är en vacker sommarsöndag i juli 1904. Urshults rymliga kyrka är nästan fullsatt av andäktigt lyssnande åhörare. Den vördnadsvärde kyrkoherden d:r C. W. Widerström har avslutat sin mer än timslånga predikan och lämnar några meddelanden av olika slag och mot slutet kommer så detta: "Det har kommit till min kännedom, att t. o. m. förmögnare bönder tar sina barn ur skolan för att hjälpa till med jordbruket. Detta får ej fortsätta. När vi nu kostat på så mycket pengar på att bygga nya, präktiga skolor och så fått tre unga lärare från seminariet i Växjö, så hoppas jag, att mina församlingsbor ser till, att barnen ordentligt besöka skolorna och tillvaratar de lärdomar, som där ges."

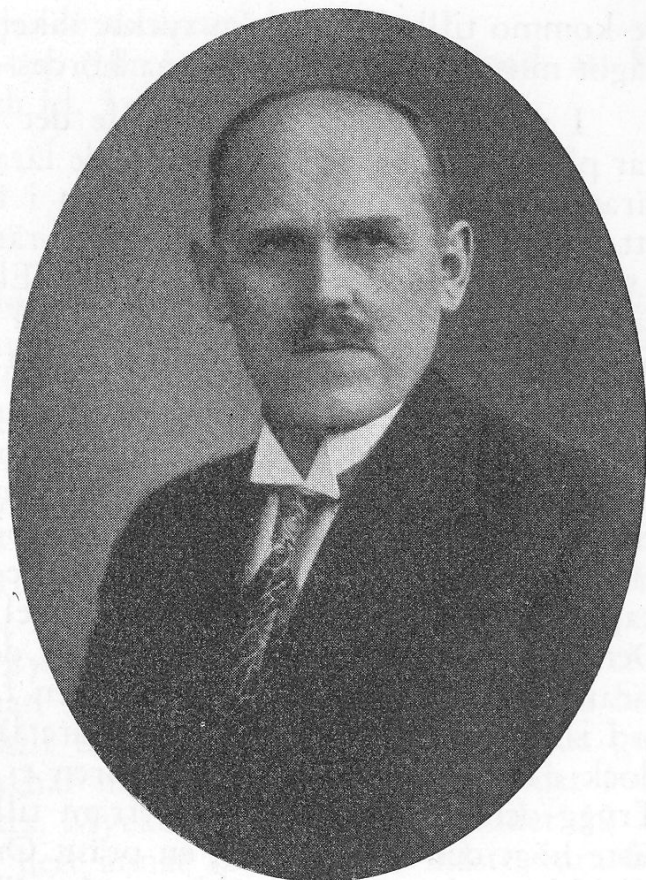
Var det de fina skolhusen, som lockat de tre nyexaminerade lärarna till Urshult? Visst inte. Det var den store idealisten, folkskolläraren Josef Vi-berg i Rössmåla, som rest till Växjö och genom personlig påverkan förmått dem att söka de tre lediga platserna: Sirkön, Grönteboda, Aramo. Författaren till denna lilla skildring hamnade i sistnämnda skolrote.

Höstterminen skulle börja i Högagärde den 1 juli, men på särskild begäran blev den framflyttad till den 15 juli. Skolhuset var nybyggt men ej färdigt att tagas i bruk. Vi fingo därför hålla till i den gamla skolan, där vinder friskt spelade i springorna och nyfikna råttor ibland tittade fram nere vid golvet. Gymnastiksal fanns givetvis inte. När vädret så tillät, fick man hålla till på den lindrigt trafikerade vägen. Där övades vändningar, armsträckningar, ja, t. o. m. språngmarsch. Det var en syn för gudar att se de unga gymnasterna, barfota eller klädda i träskor, löpa fram och tillbaka på

ler eller då en rikriktningsprincip hänsynslöst skall följas. De reella eller skenbara vinster, man omedelbart gör genom att nedlägga skolor, komma dock ganska snart att förbytas i en kännbar förlust, då nedläggande av skolor torde vara en av de faktorer, som verksamt bidraga att öka flykten från landsbygden. Då gamla gårdar stå inför att byta ägare, komma nog de eventuella spekulanterna att ta hänsyn även till skolförhållandena. Säkerligen är det mera tilltalande att ha en skola mitt i byn än att sända barnen långa vägar med omnibus eller automobil, även om detta sker på det allmännas bekostnad. Det kan tänkas, att gamla gårdar, som skulle ha funnit köpare, om skolan varit kvar i byn, i stället komma att läggas öde.

Att hoppas på en decentralisering av skolundervisningen och en renässans av redan nedlagda skolor är naturligtvis fåfängt. Jag gör mig inga illusioner men har gett uttryck åt min oförgripliga mening om saken och säger som Albert Engström: "Nu har jag sagt vad jag vill ungefär. I tålen väl kniven?"

Stockholm i september 1955.

Edvard Andersson, Flen

Om sig själv har författaren lämnat följande biografiska data: Andersson, Edvard, f. d. folkskollärare, född 1880 i Åseda, Kronobergs län. Folkskollärareex. i Växjö 1904. Har tjänstgjort som lärare i Aramo—Högagärde juli 1904—dec. 1905, Halla, Södermanl. län 1906—30/6 1907, Flen från 1/7 1907 till pensionsåldern 1940.

den knaggliga vägen. Inte så sällan slog en träsko mot en sten, så att bitarna hoppade åt alla håll, men det var bara att fortsätta som om ingenting hänt.

Barnen var pigga och rara och skötte skolarbetet och läxorna samvetsgrant. Någon skolkning förekom ej. En dag fram på hösten måste läraren anmäla, att kaminerna till nya skolan ej kommit, varför det var kallt i skolsalen och hälsofarligt för både barnen och läraren. Kyrkoherde Widerström blev förargad på byggnadskommitténs ordförande, som lovat att ordna den detaljen men tydligen glömt bort det hela. Detta var på en lördag. På söndagen kungjordes i kyrkan, att undervisningen i Högagärde skola skulle vara inställd i tre dagar. Men den dagen var det tydligen ej många kyrkobesökare från den skolroten, och därför skickades barnen till skolan som vanligt. Läraren använde de lediga dagarna till att studera undervisningen i en annan skola. Då han på onsdagseftermiddagen var på hemväg, fick han i en skogsdunge höra glada skratt. Detta kom från en del av högagärdebarnen. De hade således fortsatt att gå till skolan. När de kom fram och ingen lärare syntes till, vände de så sakteliga hem igen. De gjorde sig ingen brådska, och då skolvägen var lång, blev det nog eftermiddag, innan

de kommo tillbaka. Barnen tyckte säkert, att det var lindriga skoldagar, och något missnöje från föräldrarna hördes ej av.

I mitten av november skulle det bli examen i Högagärde skola. Den var pålyst att börja kl. 10, och både läraren och barnen gingo i spänning. För läraren var det hans första examen i folkskolan, och som ryktet förmält, att skolrådsordföranden kunde vara rätt så bister, om något ej föll honom i smaken, så kändes det lite nervöst. Eleverna voro mest intresserade av att få se den vördade prelaten, som en del aldrig sett förut — det var lång väg till kyrkan —, men om vilken de säkert hört många intressanta historier.

Klockan blev 10. Ingen präst syntes till. Att börja förhöret, innan han kom, var ej rådligt. Men de goda urshultsborna hade fått lära sig att vänta. Först vid $\frac{1}{2}$ 12-tiden kom prästskjutsen med den välkända gula hästen. Nu kunde vi börja. Efter psalmsång och bön steg kyrkoherden upp i katedern. Han tog själv förhöret i kristendom, begärde att få en bibel och slog upp ett kapitel i Ebreerbrevet. En liten parvel från främsta bänken kallades fram. Denne var ohjälplig i läsning. "Nu är det nog färdigt", tänkte den förvånade läraren, när han märkte, att i texten förekom ordet Melkisedek och andra ord i samma stil, vilka ej äro vidare lätta att uttala. Den här pojken hade dock en god egenskap, som läraren ej räknat med: han kunde ej bli rädd. Trygg och sänlig stegade han fram till katedern, tog den stora boken och läste högt och ljudligt som en präst. Om själva uttalet av de svåra orden ej alltid blev det rätta betydde mindre. "Det var bra, min gosse", sade kyrkoherden och gav honom en vänlig klapp på axeln, när han återlämnade boken. Nu var isen bruten, examinatorn var på strålande humör, och det fortsatta förhöret gick som en dans.

Efter jul kom turen till Aramo skolrote. Även här fanns ett nybyggt skolhus med en stor skolsal. Och den behövdes mer än väl för de 56 eleverna. Här blev det arbete med att förbereda lektionerna och rätta de höga trävarna av skriv- och räkneböcker. Det tog en rundlig tid. Men tid var ju lärarens största tillgång, och arbete skadar ej en ungdom. Lönevillkoren voro ej lysande: 700 kr. pr år och fri bostad. Man fick rätta mun efter matsäcken. Bilen var en okänd lyxartikel. Om man kunde spara ihop till en trampcykel, så var det storartat; annars fick man gå.

En nyhet för Aramo skola var undervisning i träslöjd. Tack vare folkskollärare K. Eriksson, Vemboö, fick vi hyvelbänkar, verktyg och virke. Detta var ett ämne, som pojkarna gillade skarpt. De sågade, hyvlade och putsade, så att spånorna rök. Här blev ett synligt resultat av deras arbete, och här kunde även en mindre begåvad elev ibland visa upp små mästerverk. Ett misslyckande med en modell gav ej anledning till sura miner. Det blev att börja på nytt med ännu större iver för att hinna ifatt kamraterna.

Undervisningsmaterielen var av enklaste slag: en jordglob, tre-fyra kartor, några planscher över människokroppen och de viktigaste husdjuren samt Folkskolans läsebok — det var allt. Materielrum behövdes ej. Hela lagret flyttades mellan de två skolorna i skolområdet och fick plats i ett hörn av skolsalen.

Urshult hade vid denna tid följande skolområden:

Kyrkskolan och Vemboö av C-typ (för folkskolan), så ordnad, att kl. 1—2 läste varannan dag i veckan och kl. 3—4 de övriga dagarna;

Bredaslätt—Rössmåla;

Åkroken—Sirkön;

Bäckaskog—Grönteboda;

Aramo—Högagärde.

I dessa fyra skolområden hade man s. k. halvtidsläsning, d. v. s. att vid ena skolan pågick undervisningen under höstterminen och vid den andra under vårterminen. En gång i månaden hölls repetitionsförhör med de barn, som hade ledigt. Till detta gav läraren läxor, vanligen i katekes och biblisk historia, geografi eller svensk historia, räkning och välskrivning. Syftet med dessa förhör var, att barnen ej under de åtta månaderna skulle helt glömma bort, vad de tidigare lärt, men deras värde ur kunskapssynpunkt var ytterst ringa. För eleverna blev det emellertid rena nöjet att få träffa kamraterna och få ett behagligt avbrott i arbetet hemma hos far och mor.

Om någon vid denna tid frågat kyrkoherde Widerström, vad han tyckte om skolväsendet i Urshult, skulle han säkert svarat, att nu var det så bra, som det kunde och borde bli. Särskilt barnen på landsbygden kunde gott reda sig med den undervisning, som här meddelades. Men tiden rider fort. Arbetslivet och bildningskraven växla. Mycket har förändrats under 50 år. För vår tids människor, som på ett helt annat sätt än förr måste vara beredda att gripa in i och taga ansvaret för samhällsutvecklingen, krävs betydligt ökade kunskaper. Jag tager för givet, att skolorna i Urshult ej undgått att dragas med i utvecklingen med påföljd att den gamla halvtidsläsningen försvunnit. Centralisering är vår tids melodi, men min erfarenhet är, att bygdeskolorna ha en stor uppgift att fylla. Den gamla skolans arbetsglädje och framför allt *arbetsro* önskar jag överflyttad till de nya skolpalatsen. Vår tids barn och ungdom vet mycket mer och ser mycket skarpare än motsvarande åldrar för 50 år sedan, men de ha svårt för att lyssna. Faran är, att det hela blir bara rörliga bilder, som lätt försvinner, likt bilden på den vita duken å biografen.

GÅRDARNA I URSHULT.

Öden och ägare.

32. Buskahult.

Bebyggelsen i Urshult, sådan den framstår i våra äldsta jordeböcker från 1500-talet, var synnerligen gles och utgjordes i övervägande grad av enstaka, oskiftade hemman. Blott på ett tiotal ställen i den vidsträckta socknen funnos tvillinggårdar. Än sällsyntare voro byar om tre eller flera hemman. Sådana mera utvecklade bondesamhällen påträffas på några få platser, nämligen i Västerbotorp på Vemboö (3 stamgårdar), i Trehörna och Smöramåla i närheten av kyrkan (vardera med 4 gårdar) samt i socknens centrum i *Buskahult*, som ävenledes bestod av 4 stamhemman, vilka numera benämnas Norre- och Södregård, Rulsa- (Rolofs-) och Tykagård. Funnes det någon möjlighet att blicka längre bakåt i tiden, skulle man måhända finna, att såväl tvillinggårdarna som byarna uppstått ur en ringa begynnelse, ett enstaka hemman, en modergård. Kanske skulle då här som på så många andra ställen i landet sannas det gamla ordstävet, att "*gården är byns moder*".

I 1545 års jordebok omtalas bland frälsegodsen i Urshult 2 hemman i Buskahult, nuvarande Norre- och Södregård. Båda tillhörde alltså någon adlig släkt, men ingen upplysning lämnas om vilken eller vilka som innehade dessa gårdar. Samtidigt nämnas även två andra hemman i byn, nämligen Rulsa- och Tykagård, som ägdes av ingen mindre än konung Gustav I. På vad sätt han kommit i besittning av dem är okänt; kanske ha de tidigare tillhört någon kyrklig institution och på grund av arvsanspråk eller annan orsak blivit av honom "*vederkända*". En genomgång av kungens privata jordeböcker m. fl. i Kammararkivet förvarade gårdshandlingar har ej kunnat skingra det dunkel som vilar över de nämnda hemmanens tidigare öden och ägare. Till Vasakungarna lydde de till in på Gustav II Adolfs tid, då de i likhet med många andra gårdar av "*Kongl. Maj:ts arv och eget*" överfördes i kronans ägo.

A.

BUSKAHULT NORREGÅRD.

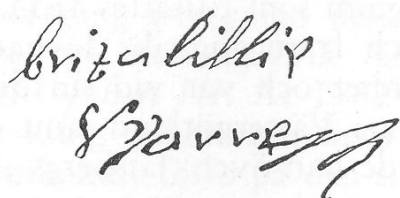
Den första ägare till Buskahult Norregård som kunnat uppdagas är "*Hustru Ingrid på Hindsekind*".¹⁾ Hon nämnes i en fräselängd för Småland 1562 och synes då ha varit änka efter en frälseman vid namn Olof Andersson (Böllja). Hennes levnadsomständigheter äro föga kända, dock framgår av jordalängderna, att hon innehade åtskilliga egendomar inom Kronobergs län, så t. ex. gårdar i Göteryds och Ryssby socknar.

Efter ljusglimten 1562 följer med avseende på Norregårds ägarlängd en

¹⁾ Sätessgård i Värnamo socken vid sjön Hindsen.

längre period av dunkel, som skingras först 1622, då en notis i Kinnevalds dombok förmäler, att hemmanet nu innehades av *Olof Jöransson Lilliesparre*, herre till Håkantorps, Ugglansryd, Asa m. m. Han var i sitt andra äktenskap förenad med Kristina Gunnarsdotter Galle, vilkens moder hette Brita Olofsdotter (Böllja) och tydligen var dotter till ovannämnde Olof Andersson på Hinsekind.

Efter Olof Jöranssons bortgång övergick Norregård till hans dotter *Brita Lilliesparre*, gift omkring 1635 med ryttmästaren vid Smålands Ryttare *Svickert Nieroth*, en adelsman av baltisk härkomst. Fru Brita och hennes man bosatte sig på det av dem grundade säteriet Askenäs i Göteryds socken, Sunnerbo. Maken hade som ung löjtnant deltagit bl. a. i slaget vid Lützen och blev efter drabbningen för sitt välförhållande utnämnd till ryttmästare. Han var även med på skånska fälttåget 1645 mot Danmark, men därunder mötte han sitt öde, i det han vid ett stormigt dryckesslag blev ihjälslagen av överste Henning Horn. Nieroths lik hemfördes och nedsattes i "Askenäs herragrav" i Göteryds gamla kyrkas sakristia. Begravningen förrättades 15 okt. 1645 av biskop Nils Krook i Växjö.

Brita Lilliesparre. Namnteckning från 1663

Fru Brita överlevde länge sin man och skrives ännu i 1681 års jordebok för Buskahult, men 1686 är enligt samma källa *Staffan Hjulhammar* på Bolbynäs i Bosebo socken, Jönköpings län, ägare till hemmanet. Han var gift med Kristina Lilliesparre, en brorsdotter till ovannämnda fru Brita.

År 1689 nödgades Hjulhammar avstå Buskahult Norregård till *Kronan* "för oköpte räntorna". Tydligen innebär detta uttryck, att Hjulhammar — eller kanske snarare någon tidigare ägare — köpt kronogods (som de betalat efter gällande normer och i god tro besuttit), men att senare, av reduktionsverket igångsatta undersökningar visat, att kronan genom transaktionen åsamkats förlust, varpå efterräkningar följt för köparen eller hans rättsinnehavare. Dylika krav på skadestånd voro alldagliga händelser i reduktionstidens Sverige. För att kunna gälda sådana oförutsedda och ofta dryga "skulder" till staten måste herremännen ej sällan uppoffra gamla fäderneärvda frälsehemman, och det är förklarligt, att de därvid, likt Hjulhammar, erbjödo kronan sådana gårdar som lågo på fjärran orter.

Norregård var alltså numera kronoegendom och brukades länge av kronans landbönder. På 1730-talet bodde där emellertid häradsjägaren Anders Forsman, som troligen innehade hemmanet på sin tjänst, och 1747 kvartermästaren Anders Holm.

Året 1761 medförde en betydelsefull händelse i Norregårdens historia, i det att hemmanet då löstes av åboarna *Måns Nilsson* och *Johan Måns-son* från krono till *skatte* för 90 daler silvermynt. Alltsedan dess har Norregården varit enskild egendom.

BUSKAHULT SÖDREGÅRD.

År 1562 ägdes även Buskahult Södregård av den ovan nämnda *Hustru Ingrid på Hindsekind*, men 1622 skrives för gården en viss *Fru Karin till Löfås*, som troligen är identisk med fru Karin Oxenstierna, dotter till friherre Erik Gabrielsson Oxenstierna af Eka och Lindö och hans hustru Bengta Gera samt änka 1618 efter kortvarigt äktenskap med riksrådet Nils Andersson Lilliehöök af Fårdala i dennes andra gifte. Löfås torde vara sätesgården med samma namn i Gestads socken, Dalsland. Fru Karin omtalas 19 jan. 1629 såsom nyligen död.

Jordeboken 1646 vittnar, att Södregården i Buskahult då tillhörde guvernören m. m. *Anders Eriksson Hästehufvud*. Han föddes 1577 i Bolstad i Dalsland (helt nära Gestad) och var son till kyrkoherden där Ericus Olai och hans hustru Gertrud Rasmusdotter. Anders Eriksson trädde redan vid unga år i krigstjänst och adlades 1615, var sedan efter vartannat ståthållare över olika svenska lydländer i Baltikum och Tyskland men en tid även ledamot av det reduktionskollegium som tillsattes 1655 för den s. k. Fjärdeparts-räfstén. Under sin långa och framgångsrika levnadsbana lyckades han förvärva en ansenlig förmögenhet och var vid sin död 1657 herre till åtminstone tre större godskomplex i Västergötland samt donationslänet Neuhausen i Livland. På 1620-talet ägde han även Jätsbergs säteri med underlydande i Jäts socken nära Växjö.

I sina båda äktenskap hade Hästehufvud ett enda barn, dottern Kristina, som 1628 blev gift med Sveriges rikstygmästare Johan Lilliehöök af Fårdala, son till ovannämnde Nils Andersson Lilliehöök. Den unga frun dog redan året efter bröllopet, och hennes make avled 1642 i sviter av de sår han hade erhållit i det s. k. andra slaget vid Breitenfeld. En del av Hästehufvuds efterlämnade gods och gårdar, däribland Södregården i Buskahult, övergingo därför snart nog till rikstygmästarens son, presidenten friherre *Anders Lilliehöök*, som 1681 bortbytte nämnda hemman till *Kronan* mot jord på annat håll. Emellertid fick han samma år gården i förläning på livstid, och då han 1685 avled, överläts hemmanet på samma villkor till överstelöjtnanten Per Lindormsson Ulf sax på Osaby. Huru länge han njöt räntorna från Södregården är okänt, eftersom man ej vet hans dödsår.²⁾ Emellertid skrives ännu i 1698 års jordebok en Peder Ulf sax för hemmanet; huruvida detta skett av gammal vana eller namnet betecknar överstelöjtnantens son, som också hette Per, kan ej utredas av tillgängligt källmaterial.

Under Karl XII:s tid låg hälften av det nu till $\frac{1}{2}$ mtl förmedlade hemmanet öde i flera år, alltifrån 1713 till 1718, då hemmansdelen upptogs mot erhållande av fem frihetsår. Även längre fram synes det ha varit bekymmersamt ställt där; i varje fall resterade Jöns i Södregården 1729 med avseende på prästräntorna. År 1756 sutto två åboar på hemmanet, *Johan Johansson* och *Hindrik Gislessen*, vilka 14 dec. 1761 friköpte från kronan var sitt $\frac{1}{4}$ mtl för 46 daler 16 öre smt. Sålunda blev även Södregården privat egendom.

²⁾ Per Lindormsson tros ha dött före 1686 (jfr Ättartavlorna).

BUSKAHULT RULSAGÅRD.

De båda hemman, som nu benämnas Rulsa- och Tykagård, voro enligt Smålands handlingar 1557 "Vår Nådige Herres egit arfvegods". Ägaren var alltså konung *Gustav I*. Ingen upplysning har stått att vinna om på vad sätt eller när kungen fått dem i sin besittning.

Rörande hemmanens villkor vid denna tid lämnas i *Gustav Vasas jordebok* för Småland 1558 följande värdefulla uppgifter:

"En gård Buskehult"

Kan så 4½ t:a, haver 20 lass äng, passelig god fämark, räntar smör 3 lispund, dagsverken 6, årliga hästar 2, fogdehästar 4, konungshästar 2, foderoxar ½.

Then anden gården ther sammested

Kan så 4 t:r, haver 20 lass äng, bökeskog till 30 svin, god timberskog, god fämark, räntar smör 2 lispund, dagsverken 6, årliga hästar 2, fogdehästar 4, konungshästar 2, foderoxar ½ st.³⁾

Vid *Gustav Vasas* bortgång övergingo dessa hemman i likhet med de övriga arv- och egnagodsens till konung *Erik XIV* och efter dennes fördrivande 1568 från tronen till *Johan III*. År 1572 kom emellertid en arvsfördelning till stånd mellan kung *Johan* och hans yngre broder, hertig *Karl*, varvid bl. a. gårdarna i Buskahult föllo på den sistnämndes lott. Enligt Smålands handlingar 1600 n:r 1 A (i Kammararkivet) innehade hertigen vid sekelskiftet förutom Rulsa- och Tykagård även Stengårdsslätt, Bergaryd, Hässleholm, Sångaremåla och Sundslätt. Då *Karl* år 1611 gick hädan, gingo de i arv till hans son konung *Gustav II Adolf*, men under dennes regeringstid synes huvudparten av de gustavianska familjegodsens ha överförts i *Kronans* ägo. I varje fall kallas de båda Buskahultsgårdarna 1623 *krono*.

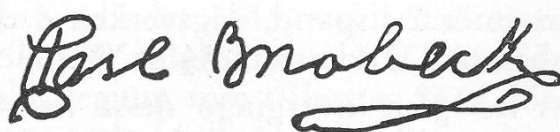
Sitt namn har Rulsagården tydligen fått efter *Rolf Månsson*, som på 1620-talet brukade hemmanet för sin kunglige herres räkning. Namnet *Rolf* eller *Rol* är f. ö. knutet till ett flertal personer i Buskahult hela århundradet igenom; sista gången jag har funnit det belagt är år 1700. "Tyke i Buskahult", som 1562 var Kongl. Maj:ts landbonde, har väl fått ge namn åt Tykagården.

Redan på 1630-talet var Rulsagård hemvist för krigsmän. År 1638 nämnes en soldat, *Jöns Rolfsson*, som då var med ute i Tyska kriget och med rörande minnesgodhet ihågkom sin sockenkyrka med en hel riksdaler specie, hemsänd med någon annan krigare. Åtta år därefter var han själv hemma i Buskahult, nu befördrad till korpral. Han nämnes ännu 1650, då han jämte *Lille Lars* i Hätteboda pliktade för smuggling över gränsen. År 1669 var Rulsagård "soldatehemman", och vid indelningsverkets organiserande på 1680-talet blev hemmanet anslaget till furirsboställe under *Kronobergs* regemente, *Kinnevalds* kompani. Det beboddes nu en tid av furiren *Bålling*, vilken troligen är identisk med den *Matias Bålling*, som 1706 avancerade till

³⁾ Uttrycket "årliga hästar" etc. betecknar en gammal pålaga, bestående däri att allmogen efter en viss turberäkning mottog ett antal av kungens eller ämbetsmännens hästar till betesgång på sina marker.

löjtnant vid nyssnämnda regemente och kompani, samt deltog i Karl XII:s ryska fälttåg, blev fången efter Poltavaslaget och dog i Ryssland.

Från slutet av 1690-talet innehades Rulsagård av uppbörds mannen, sedermera läns mannen, *Simson Henriksson* (även kallad Samsing Henriksson), vilken 30/6 1701 gifte sig på Sunnanvik i Skatelöv med Katarina Månsdotter, en av länsman Måns Cavallius' döttrar. I september s. å. köpte makarna det numera till $\frac{1}{2}$ mtl förmedlade hemmanet Rulsagården från kronan för 100 dal. smt. Simson dog enligt anteckning i socknens dödbok 1712, 41 år gammal, och begrovs 7 december i Urshult. Efter några år gifte änkan om sig med länsman *Karl Mobeck*, som slog sig ned i Rulsagård och bodde där en tid. År 1728 5/4 avled Katarina Cavallia i barnsäng, endast 39 år gammal, varefter Mobeck 1732 ingick nytt äktenskap med änkan Karin Persdotter i Östra Elmhult och bosatte sig på denna gård. Där dog 1749 hans andra hustru och 1749 8/11 gick f. d. läns mannen Karl Mobeck själv ur tiden.

Carl Mobeck. Namnteckning från 1728

Simson Henriksson och hans hustru hade åtminstone fyra barn, nämligen Henrik och Erngisle⁴⁾ samt Katarina och Helena, vilka med tiden antogo släktnamnet Wenberg (ibland skrivet Wänberg eller Wennberg). Sönerna intogos i mars 1721 i Växjö skola, Katarina vigdes 8/9 1723 med korp-ralen vid Smålands kavalleri Andreas Holm (död som kvartermästare 1757, 69 år gammal), och Helena gifte sig 1729 med länsman Bengt Ingelman i Ingelstad, Östra Torsås socken.

På vad sätt äganderätten till Rulsagården reddes upp efter Simson Henrikssons död är ovisst. År 1731 står emellertid *Andreas Holm* skriven för hemmanet, och på sommartinget 1739 erhöll han *fasta* å detsamma. Efter hans bortgång 1757 övergick gården till sonen *Daniel Holm* och hans dåvarande fästekvinna, sedermera hustru, *Maja Lisa Jonasdotter Hjelmberg* (fastebrev vintertinget s. å. § 1). Holm avled 1770 i Rulsagård — bouppteckning hölls 15 oktober — och två år senare erhöll änkan häradsrättens tillstånd att ingå nytt äktenskap med skogvaktaren *Bengt Möller*.

År 1825 skrivs för hemmanet *Per Jönsson* och *Jonas Svensson*. Samma lunda var förhållandet år 1832.

D.

BUSKAHULT TYKAGÅRD.

Såsom ovan nämnts tillhörde även Buskahult Tykagård *Kongl. Maj:ts arv och eget* till in på 1620-talet, då hemmanet införlivades med *Kronans* domäner. År 1623 kallas gården krono och var anslagen åt fyra knektar, som innehade hemmansrätten och kanske även bebodde stället i den mån tjänsten det tillät.

⁴⁾ Tydiligen uppkallad efter Katarina Cavallius' farfar befallningsmannen Erngisle Olufsson på Sunnanvik.

År 1652 kom Tykagård i händerna på den i Urshults historia ryktbare sekreteraren sedermera hovrådet *Gustav Hansson Taubenfelt*, för vars levnadsöden och tvister med bönderna i Urshult redogjorts i någon mån i beskrivningarna över Möllekulla, Rössvik, Hätteboda m. fl. gårdar. Han innehade hemmanet till sin död 1674, och efter honom hans arvingar, vilka dock förlorade det i stora reduktionen. År 1672 på Kinnevalds ting den 5 februari — som f. ö. hölls just i Buskahult — rannsakades på Taubenfelts begäran om hans gods i Urshult, "antingen de äre behåldne, förmedlade eller öde [!] ved denne tiden och huru det är med utjorder, ålefisken, kvarnar och öjar [öar] beskaffat", och därvid vittnas om Tykagård helt kort: "*Ringa gård och illa behållit*".

I samband med hemmanets återgång till kronan hölls där syn och skattläggning. Protokollet över denna förrättning finns ännu bevarat och har följande utseende:

"Buskahult Tykagård"

Kronohemman 1, förmedlat till $\frac{1}{2}$. Ränta: $4:27:4^3/5$.

Mangården: 1 sätesstuga, behållen
1 dito, gammal, oduglig
1 gambal bod, oduglig.

Ladugården: 1 logelada med 2 golv, oduglig
1 fähus, odugligt
1 fårhus, odugligt
Ingen stall

Gärdesgårdarne $\frac{1}{2}$ behåldne, $\frac{1}{2}$ gamla och odugliga.

Åkern brukas med vårsäde som följer:

	T:r	Sk.
Husåker, $\frac{1}{2}$ mull[jord], $\frac{1}{2}$ bergsur		5
Norråker, $\frac{1}{2}$ " $\frac{1}{2}$ "		$1\frac{1}{2}$
Orranaskiften		$3\frac{1}{4}$
Pulsen, $\frac{1}{2}$ mull och $\frac{1}{2}$ bergsur		$1\frac{1}{2}$
Tyrnåker $\frac{1}{2}$ " " $\frac{1}{2}$ "		$3\frac{3}{4}$
Sällåker, $\frac{1}{2}$ " " $\frac{1}{2}$ "		2
Bolsstycket $\frac{1}{2}$ " " $\frac{1}{2}$ "		$1\frac{1}{2}$
Lille pulsen $\frac{1}{2}$ " " $\frac{1}{2}$ "		$\frac{1}{4}$
Börkåker		$1\frac{1}{2}$

Summan 3 $2\frac{1}{2}$

Bestående åkern av god jord till 2 t:r $\frac{1}{4}$ skäppor

Dito av mager bergsur jord 1 " 2 "

Ången till samma hemman är som följer, näml. all uti åkragärdet belägen

Buskahult Tyskagård. Äg. Sven Jönsson.

Foto: Algot Svensson börj. 1900-talet

Bolet, hård vall
Norräng, d:o
Orranaskiften
Rydet, hård[vall]
Ytteräng
Linnaskiften

Palmar⁵⁾
 $3\frac{2}{3}$
 $1\frac{2}{3}$
 $\frac{1}{3}$
 $2\frac{2}{3}$
 $\frac{2}{3}$
 $1\frac{4}{3}$

Summan $10\frac{2}{3}$

Kan årligen födas 9 nöt, 1 häst och 6 st. får.

Humlegård ingen.

Utägorna:

En beteshage till 2 kor och några kalvar. Medelmåttigt mulebete communt med byn och prästgården Urshult, gårdsle och vedebrand samt svedjeskog till 1 skäppeland årligen, bokeskog till egna logesvin när olon bliver, lövskog till gårdens nytta, ingen kvarn, ej heller fiskevattnen och inga flere lägenheter.

Culturen är slät förmedelst fattige åboar och står för $\frac{1}{2}$ i knektehåld." Med annan stil: "Bliver $\frac{1}{4}$ i allt i anseende till knektehållet."⁶⁾

Man finner alltså att Tykagård, som tidigare utgjort ett helt hemman, nu var så fördärvat att det måste nedsättas till $\frac{1}{4}$ såväl i ränta och gärder som i mantal. Hade ej denna förmedling kommit till stånd, är fara värt, att

⁵⁾ Palmar eller parmar = lass med ett visst antal stackar hö.

⁶⁾ Växjö Landskontors arkiv, G II d. 6, s. 193—94. (nu i Vadstena Landsarkiv).

gården blivit öde. Förmedling i ränta och mantal var det medel som under 1600-talet tillgreps för att rädda svaga hemman från total undergång.

Tykgård hade vid denna tid en enda åbo, *Måns Gisesson*, som synes ha tagit emot hemmanet redan före 1680. Troligen har han lyckats förbättra sin ekonomi, ty 1701 kunde han köpa gården från kronan för 80 dal. smt. Skattebrevet, utfärdat av Kammarkollegium, är daterat 18 september nämnda år. Han nämnes vid olika tillfällen en tid framåt, bl. a. 1705, då han jämte ett stort antal medbröder i socknen pliktade för försummad hållskjuts vid Gottåsa gästgivaregård i Skatelöv. Det gällde en av de ofta förekommande trupptransporterna under kriget.

Måns Gisesson synes ha haft två söner. Den ene, *Anders Månsson*, utsågs 1729 av häradsrätten till brofogde på sin ort, den andre, som bar faderns förnamn *Måns*, fick på Kinnevalds sommaring 1733 lagfart på $\frac{1}{4}$ i Tykgård som han jämte all lösegendom efter fadern köpt av sina medarvingar. Den 28 jan. 1740 köpte han ännu $\frac{1}{4}$ i gården, å vilket förvärv han på sommaringet 1748 erhöll fasta. På 1740-talet var han invecklad i en tvist med Stengårdsslätts åboar rörande bl. a. en av honom igenstängd vattenväg för deras boskap. Efter en den 5 febr. 1747 hållen syn på platsen slutade tvisten med förlikning som avfattades skriftligt, upplästes på tinget och finnes intagen in extenso i domboken för hösttinget 1749. Sista gången jag funnit Måns Månsson omnämnd är i en prästvallängd 1756, då han skrives som ägare av hela Tykgård.

33. Ekeberg.

För Ekeberg, vilket hemman redan 1545 antecknas vara *frälse*, skrives 1562 "*Fru Emerentia på Ekholm*". Utan tvivel är denna dam identisk med Emerentia Gera, dotter till riksrådet och lagmannen över Östergötland och Småland Holger Karlsson Gera till Björkvik och hans maka Beata Grip av Vinässläkten. År 1555 hade hon trätt i brudstol med ståthållaren på Viborg Abraham Eriksson Leijonhufvud, en broder till drottning Margareta och alltså svåger med konung Gustav Vasa, men äktenskapet bröts redan året därpå genom makens hastiga död efter endast fyra timmars sjukdom.

Fru Emerentia, som ej gifte om sig, avled omkring medlet av 1560-talet och var då måhända barnlös. Det är möjligt, att en del av hennes förmögenhet hamnade hos den med hennes man nära befryndade ätten Stenbock, i varje fall skrives 1646 för Ekeberg presidenten och riksrådet greve *Fredrik Stenbock*, känd bl. a. som överste och chef för Smålands Ryttare i slaget vid Lützen, där han erhöll många och svåra sår.

Greve Stenbock bytte bort Ekeberg till *Kronan*, vilket torde ha skett på 1650-talet. Den 6 mars 1652 fick sekreteraren, sedermera hovrådet *Gustav Hansson Taubenfelt* hemmanet i donation, men några år senare blev det förlänat till "provincialskrivaren" (d. v. s. häradsskrivaren) *Erengisle Bengtsson* i Telestad och slutligen efter dennes död till "Wälborne Lieutnanten Herr *Johan Swinhufvud*"¹⁾ Denne var i besittning av gården redan i oktober 1660, vilket framgår därav att han då kunde sätta Ekeberg i pant till assessor Johan Örnevinge för ett av honom bekommet lån om 64 riksdaler. Troligen var Svinhufvuds ekonomiska ställning mindre god, ty 24/6 1665 lånade han 220 dal. kopparmynt av regementskvartermästaren vid Dalregementet Jeremias Kråke (Kraak) och satte honom till underpant "sin gård Ekeberg i Urshults sockn att åtnjuta räntan och lämnande den alldeles under kvartermästarens disposition."²⁾

Vidare figurerar S. i Kinnevalds dombok 1669, då han, nu titulerad "Skepiz Lieutenampten Jahan Jöransson Swijnhufved", skänkte en Ekeberg tillhörig fälla³⁾ till kyrkoherde Håkan Platinus i Urshult som ett slags mansbot för det dråp en av löjtnantens arrendatorer, Nils Gummesson i Ekeberg, bedrivit på soldaten Peder Tuveesson. Kyrkoherden var emellertid ädelmodig nog att på grund av familjens stora fattigdom "upphäva sin præention" och skänka fällan tillbaka till dråparens hustru och barn. (Kinnevalds domb. 1669 3/9).

Vid år 1670 är Svinhufvud borta från trakten, måhända är han nu död. I stället uppenbarar sig där majoren William Pendrich, en herre av skotsk härkomst som kommit över säteriet Frösehult m. fl. hemman i Urshult och även satt inne med åtminstone ett av Svinhufvuds pantebrev på Ekeberg. När det i 1671 års dombok heter att första uppbud beviljats å "1 frälsegård Ekebärg, Urshult", kan denna kortfattade notis tyda på, att Pendrich fått

¹⁾ Adliga ätten Svinhufvud i Västergötland, tab. 5.

²⁾ Jfr Kinnevalds dombok 1666 22/2.

³⁾ Ett svedjeland på utmarken.

inteckning i hemmanet på grund av sin fordran. Huruvida han blev verklig ägare till Ekeberg är mindre troligt, ty i 1686 års jordebok heter det att gården 1683 blivit reducerad från *Jaen Svinhufvud* — i jordeboken 1712 står ordagrant: "Ifrån Sal[ig] H:r Johan Svinehufvud reducerat med 1682 [!] åhrs ränta såsom gammallt Militiæ."

Den 25 oktober 1699 hölls syn och skattläggning å Ekeberg, såsom framgår av följande protokoll.

Mangården:

2:ne sätesstugor med kamrar och loft över, den ena kammaren behållen
 1 sätesstuga, behållen
 1 bod med loft, behållen
 1 källarebod, gammal
 1 badstuga, behållen.

Ladugården:

2:ne logelador med 4 golv, behållne
 2:ne fähus, behållne
 1 stall med 2 knutar samt fårhus, behållen.

Gärdesgårdarna, $\frac{1}{2}$ behållne, $\frac{1}{2}$ gamla och betarva reparation.

Åkern brukas årligen med vårsäde som följer, nämligen

	T:r	Sk.
Storåker, hård ör	1	1 $\frac{1}{2}$
Sjöåker, mulljord mest		5
Eriksåker, sand, ör	1	1 $\frac{3}{4}$
Mossåker, $\frac{1}{2}$ god, $\frac{1}{2}$ elak		1 $\frac{1}{4}$
Humbleåker, $\frac{1}{2}$ god, $\frac{1}{2}$ elak		1 $\frac{3}{4}$
Stensåker, sand		3 $\frac{1}{2}$
Ledsåker, sand		1 $\frac{1}{2}$
Ladåker, god		1 $\frac{1}{2}$
En liten ny upptagen lycka		1 $\frac{1}{4}$
En d:o av ringa värde och mest oduglig att bruka		1 $\frac{1}{2}$
Summan	5	2 $\frac{1}{2}$

Bestående av god jord till	2:2 $\frac{1}{2}$
D:o av hård ör med sand och mycken sten	3:—
	5:2 $\frac{1}{2}$ tunnor.

<i>Ången</i> till detta hemman är som följer	Palmar
Madan, äng, små starr	7
Åkragärdet, hård[vall]	10 $\frac{1}{3}$
Västraäng	3 $\frac{2}{3}$
Summan	21:—

Ekeberg 1:13 fr. sv.

Foto: P. G. Vejde 1953

Kan årligen födas 18 à 20 nöt, 2 hästar och 12 får.
Humblegård till 50 stänger eller $\frac{1}{3}$ lispund.

Utägorna:

En liten beteshage till 2 kor. Medelmåttigt mulbete, gärdsle och vedebrand till nödtorften samt svedjeskog till 2 skäppeland [årligen], ingen bokeskog, men lövskog till husbehov, ingen kvarn men fiskevattnen som ej högre än släpefiske³⁾ kan estimeras, och inga flere lägenheter.

Kulturen är medelmåttig god.

Med annan hand: "Bliver ständandes vid $\frac{1}{4}$ i jordeboksränta, men uppföres i anledning av dess villkor till halvt [hemman] i det ovissa."⁴⁾

Ekeberg brukades vid denna tid av två arrendatorer, *Knut Nilsson* och *Nils Josefsson*, vilka 18 sept. 1703 köpte var sin hälft av gården från kronan för tillsammans 100 daler smt. Alltsedan dess har Ekeberg varit *fri bondejord*.

Det kan för nutida ägare av detta hemman måhända vara av intresse att höra vilka olika s. k. persedlar, som ingingo i Ekebergs jordeboksränta, d. v. s. de fasta, ordinarie kronoutlagorna, och huru de enskilda posterna taxerades i dåvarande mynt. Enligt 1712 års jordebok räntade gården:

³⁾ Troligen = notdräkt.

⁴⁾ D. v. s. i extra ordinarie skatter och gårdar, vilka kunde vara olika år från år allt efter riksdagsbeslut.

Penningar	5 dal. 16 öre
4 lispund (34 kg) smör	6 „ 16 „
1/2 „ (4 1/4 „) humle	24 „
6 alnar lärft	24 „
1 får	24 „
1 gås	12 „
2 höns	6 „
20 ägg	3 „
6 dagsverken	1 „ 4 „
6 årliga hästar	1 „ 25 „
4 konungshästar	25 „ 14 ² / ₅ pgr.

S:a 18 dal. 20 öre 14²/₅ pgr.

Såsom en egendomlighet må antecknas att Ekeberg var det enda hemman i socknen som "räntade" humle, lärft, får, gäss, höns och ägg. Troligen voro dessa skattepersedlar reminiscenser från urgamla tider. Beträffande de båda sista posterna i förteckningen, fodring av ämbetsmännens och kungens hästar eller det s. k. hästeloppet, voro de sedan långt tillbaka från naturapersedlar förvandlade i en viss avgift i reell valuta.

Till jämförelse med Ekebergs ordinarie kronoutlagor må anföras sådana från några andra hemman i socknen. Midingsbråte räntade 15 dal. 4 öre, Karatorp Storegård 15 dal. 30 öre, Berg 19 dal. 2 öre, Kärr 7 dal. 26 öre, Segersnäs 16 dal. 18 öre (inclusive ålfiskets avkastning, 5 lisp. torr ål, värderad till 5 daler), Elmhult Östregård 20 daler 10 öre (torr ål 5 lisp. à 1 daler), Hackekvarn 26 daler 18 öre (15 lisp. torr ål à 1 daler) o. s. v. Jordeboksräntan för socknens samtliga hemman, "öjar", kvarnar och ålfisken framgår av nedanstående tabell.

Penningar	93 dal. 17 öre 11 ¹ / ₅ pgr.
201 1/4 lisp. smör	327 „ 1 „
51 „ torr ål	51 „ — „
1/2 „ humle	24 „
3 „ torr fisk	2 „ 8 „
6 alnar lärft	24 „
1 får	24 „
1 gås	12 „
2 höns	6 „
20 ägg	3 „
421 dagsverken	78 „ 30 „
488 årliga hästar	147 „ 13 „ 8 „
184 1/2 konungshästar	36 „ 28 „ 19 ¹ / ₅ „

S:a 739 dal. 31 öre 14²/₅ pgr.

Om ägarna till Ekeberg under 1700- och 1800-talen ger mitt källmaterial blott enstaka uppgifter. En tid synes hemmanet ha varit uppdelat mellan tre åboar med var sin tredjedel. År 1709 omvittnas i domboken att saköresfogden *Knut Nilsson* köpt 1/3 i gården av sin svärfader, *Börje Nilsson* i Ekeberg för 160 dal. smt. med villkor att säljaren och hans hustru *Kerstin Håkansson* "skole få sitta på deras bruk så länge de orka och förmå bruka.

Och är," tillägges i tingsprotokollet, "Knut Nilsson med den $\frac{1}{3}$ han tillförend köpt sålunda rådande om $\frac{2}{3}$ i Ekeberg". På vintertinget 1732 lät han uppbjuda ytterligare $\frac{1}{3}$ av skattehemmanet Ekeberg, som *Sven Jonsson* därstädes godvilligen till honom upplåtit för 130 daler enligt tingsrättens extractum protocoll av 21 febr. 1731, "varandes Knut Nilsson förut ägare av $\frac{2}{3}$ i samma hemman och därpå haver fasta".

Knut Nilsson i Ekeberg levde ännu 1735 men kallas då ej längre saköresfogde. En son till honom var Nicolaus Canuti Ekelund, regementspräst vid Kronobergs regemente, bosatt en tid på Östra Elmhult i Urshults socken och död 1752 under en kommendering i Lovisa, Finland. En annan son var *Peter Knutsson*, sedermera ägare av halva Ekeberg. Knut Nilsson hade även en dotter, som blev gift med klockaren och nämndemannen *Sune Persson*. De båda svågrarna, Peter och Sune, upprättade sinsemellan den 2 febr. 1741 ett kontrakt rörande delning av hus och ägor i Ekeberg, vilket dokument uppvisades på Kinnevalds sommarting 1748 och intogs i domboken, där det lyder som följer:

"Contract och förening upprättad i Ekeberg den 2 februari 1741.

- 1:mo hava vi undertecknade svågrar uti all vänlighet bytt både hustomt, åker och äng till Ekeberg, $\frac{1}{2}$ hemman, vilket vi undertecknade vardera halvp parten nu tillkommande vår och framgent, vill Gud, komma att åtnjuta; alltså skedde bytet som följer:
- 2:do. Husen i mangården, den östra stugan på gården med 2:ne loft som de nu stå och tomterne och källare behåller Sune, även ock den östra stugan som står intill Peters med framkammar och förstugan och tomterne behåller Sune, men Peter behåller nävern när dessa hus efter några års förlopp nedrivs, den västra byggningen hörer även Sune till med allt dess behör, men 4 fönster och 2:ne låsar behåller Peter, och när byggningen nedtages, hörer hela tomten Peters del till; det östra svinhuset hörer Sune till.
- 3:tio. Däremot behåller Peter uti mangården den västra stugan, förstuga, kammar och loft, även det nya loftet med bägge bodarne, vilket loft är beläget sunnan för Peters stuga; det västra svinhuset behåller även Peter.
- 4:to. Ladugården till Sunes del, den södra delen med fähus, loge och logelador och den östra stallen, som Peter förr ägt, och den södra logen och ladorne som äro intill Peters del samt den lilla stallen nordan vid Sunes ladugård.
- 5:to. Peters del uti ladugården: Den västra logen med 2:ne lador, fähus och fårhus samt redskapshus. Åker och äng till Sunes del: Storåker, Hindåker, Björkåker, Stensåker, Laduåker och Lilla nylände intill Laduåker, Hampelandet västan vid ladugården och Hopalyckan samt vad som nödvändigt kan uppodlas därintill till åker. Ängen till denna del: ifrån gården efter gamla märket och gamla kyrkiovägen upp till Räveboda märke, allt det västra hörer till denna del, den man [= maden] som ligger nordan intill sjön och bron och kallas Morfars eller Börjes tre-

Ekeberg 1:8 fr. sv.

Foto: P. G. Vejde 1953

ding⁵⁾), den höstas tillsammans efter gamla märken, och renen intill stugubacken hör till denna del och intill sjudaregraven.

Peters del: Eriksåker, Sjöåker, Ladubacken, Stugulyckan och Murlyckan i hagen; ängen efter samma märke och så halvparten av den maden som är specificerad, som hör till hertill halvparten.

När ett år är förledet och den som skulle finnas missnöjd med antingen åker eller äng, så skall den äga frihet byta och låta den andre taga.

Sålunda delat och oryggeligen hållas skall på ovannämnde omständigheter bekräftas med egenhändiga namns undersättiande ut supra.

Sune Persson

Peter Knutsson

Såsom vittnen:

Daniel Jönsson

Jöns Abrahamsson i Fårshult."

Peter Knutsson nämnes ännu 1756 såsom ägare till halva gården i Ekeberg. För den andra hälften skrives *Per Persson*. År 1832 var hemmanet delat mellan tre åboar, nämligen *Sven*, *Olof* och *Anders*, och 1861 uppföras i Urshults husförhörslängd följande personer på Ekeberg:

Anders Håkansson, f. 1831 5/8, äger $\frac{1}{8}$ mtl.

Peter Håkansson, f. 1826 14/9, äger $\frac{1}{8}$ mtl.

Olof Håkansson, f. 1822 22/3, äger $\frac{1}{4}$ mtl.

För att återgå till Ekebergs äldre historia, kan nämnas, att den förste kände brukaren av denna gård var en viss Jöns, som omtalas redan 1545 och

⁵⁾ Efter Börje Nilsson, Knut Nilssons svärfar. Jfr ovan sid. 73.

även 1562. Hemmanet räntade den tiden bl. a. 5 lispund smör, en jämförelsevis hög siffra. År 1574 skrives för gården Jöns, som troligen är en annan person än den förut nämnde. Han efterträddes av Erik, vilken 1579 gav i brudskatt 3 mark.⁶⁾ Tjugu år senare hette arrendatorn Nils. Han var 1601 nämndeman. Vid den taxering som föregick 1600 års betungande "hjelpe-skatt", befinnes han vara ägare till silverföremål om 26 dalers värde samt 4 kävlingsoxar, 1 tjur, 16 kor, 8 får, 1 häst och 1 sto. Årliga utsädet uppskattas till 5½ tunna. I kronotionde erlade han 4 skäppor råg och 6 skäppor korn. År 1613 hade Ekeberg två åboar, Karl och Per; dessutom bodde där utom deras hustrur och barn en inhysesman och en piga. Per var tydligen fattig, ty vid Älvsborgs lösen s. å. restade han 3 mark, som han fick efterskänkta. År 1623 fanns på Ekeberg en djurbesättning, bestående av 5 kor, 8 ungnöt, 10 får, 10 getter, 8 svin och 1 sto. Utsädet var nu 6 tunnor pr år, men 1628 hade detta minskats till 4½ tunna och 1640 till 4 tunnor. Sistnämnda år ägde Gumme i Ekeberg 1 häst, 1 ox, 3 stutar, 6 kor, 5 kvigor, 7 får och 3 svin.

Bland senare åboar nämnes 1650 Jöns Markusson, som då för utsmuggling över gränsen av 4 skäppor pottaska pådömdes 10 mark i böter och fördubblad tullsats, samt 1659 Bengt Andersson. Åt denne beviljades på tinget 18 febr. häradsbevis om "Ekebergs ganska ringa villkor och lägenhet och att därtill ej födas mer än 12 nöt, smått och stort, över vintern, varför hemmanet ej kan göra högre skäl [än] för ½ allt, både i visst och ovisst" (ordinare och e. o. utlagor).

Tydligt hade det börjat gå bakut med Ekeberg på sista tiden på grund av de evinnerliga krigen och kanske även av andra orsaker, såsom ökade skatter, boskapsdöd o. d. På sommartinget 1661 fick Håkon i Ekeberg intyg, "att den lille kronegården han åbor är av ringa ägor och hög skatt, kan ej mer där sås än 5 tunnor. Länsmannen berättar och giver till känna, att där bemälte gård icke åtnjuter halv skatt, kan han icke bekomma någon åbo därtill." Häradsattesten och länsmannens tillstyrkan av densamma torde böra ses mot bakgrunden av skattemyndigheternas benägenhet att "förhöja" en del sedan gammalt förmedlade hemman till helgårdar. Ej sällan förekomma i domböckerna klagomål över att nämnda myndigheter nonchalerat häradsrättens förmedlingsbrev, vilka dock i allmänhet synas ha varit grundade på säkra uppgifter, inhämtade på ort och ställe av edsvurna nämndemän.

Den stackars kronobonden Håkon i Ekeberg nämnes följande år (1662) i länsmannens "specification på någre husfattige som icke mäktige äre att betala Cronones utlagor utan mestadels sökia theres bröd med tiggeri. Underfogden och profossen hava varit uti husen och slätt intet finna att panta." Håkons kronorest utgjorde 10 dal. 22 öre smt.

Löjtnant Johan Svinhufvud, som vid denna tid kom i besittning av Ekeberg, har tydligen skaffat nya brukare på gården. En av hans arrendatorer var Nils Gummesson, som någon gång på vårkanten 1669 efter ett supgille och gräl dräpte soldaten Peder Tuveßon och sedan "tog skogen" och ej kunde ertappas. Emellertid framkom han följande år på Göta hovrätts lejd

⁶⁾ Vid hertig Karls giftermål med Maria av Pfaltz.

“Bröllopet i Cana.” Bonad målad av Clemet Håkansson i Ekeberg.
Ägare: Hembygdsföreningen Gamla Urshult.

till e. o. häradstinget i Dänningelanda för ”att svara den dödes släkt och förvanter”, vilka voro soldaten Tove Tuveson, Peder Karlsson i Klasamåla, Peder Karlsson i Rösвик, Johan Karlsson i Möllekulla och Zakris Karlsson i Klasamåla. Av rannsakningen, som är mycket detaljerad, framgår bl. a. att dråpet skedde i Nils Gummessons stuga i närvaro av gårdboarna Måns och Håkon samt några soldater, vilka ställt till ett supkalas. I början syntes allt gott och väl, men så begynte Nils och Peder ordkastas, och plötsligt röko de ihop med knivarna, varvid Peder Tuveson ljöt döden.

Sedan en del vittnen blivit hörda avkunnade Rätten efter nämndens omröstning sin ”resolution och domb”, att, ”emedan dråpet synes i trångmål skett vara — — kan denne nedrige Rätt ej efter samvete sino finna de skäl att döma Nils Gudmasson [!] ifrån livet utan i underdånighet denne dråpsak ytterligare remitterar till den Höglovliga Konungslige Hovrätt däröver vidare uti nåder att resolvera.”

Hovrätten var emellertid av en annan mening än häradsrätten, vilket framgår av dess resolution 9 nov. 1670 angående dråparen, av innehåll, att ”när lejden expirerar [utlöper], skall han efterslås, fängslas och utan uppehåll justificeras [avrättas], eljest lysas å tinget biltoger över allt Sveriges Rike och underliggande Provincier.”

Men Nils, som enligt hovrättens lejdebrev hade rätt till fjorton dagars frid efter rannsakningen för att hinna tillbaka i sitt gömställe, försummade nog inte att snabbt låta sig uppslukas av de stora gränsskogarna.

Till slut må med några ord erinras om den framstående bonadsmålaren *Klemet Håkansson*, som i senare hälften av 1700-talet levde och verkade i Ekeberg, där han ägde $\frac{1}{8}$ mantal.⁷⁾ Icke blott konstnärligt begåvad synes han även, såsom det framhålles i Nordiska museets årsbok 1890, ha varit en beläst man som textade inskrifterna på sina tavlor oklanderligt och ej sällan avfattade dem på tyska eller latin. Hans konstmetod karaktäriseras av en nutida forskare på området, Sigurd Erixon, på följande sätt: "Hans kompositioner äga något fascinerande genom grundtonernas dystra karaktär, genom figurernas högtidliga hållning och placering under runda arkadbågar, vilka konsekvent bibehållits sedan medeltiden. Konungarnas ritt till Betlehem och deras frambärande av håvorna bildar vanligen centrum i tavlan, och så har det länge varit inom hela det svenska bondemåleriet. Det är tydligt, att dessa scener, som nära ansluta sig till julfestens evangelietexter, givit upphov till det speciella bruket av bonader vid julen. En upprädnad av de visa och fåvitska jungfrurna är ett nästan lika omhuldat motiv och har också medeltida anor. — — Klemet Håkanssons arbete fortsattes, men nu i gladare färger, av hans son *Abraham Klemetsson*, av vilken bonader äro kända från 1796 till 1834."⁸⁾

7) Jfr t. ex. 1784 års mantalslängd. Där nämnes Klemet jämte sonen Abraham och dottern Elin.

8) Allmogemålningar från Småland och Halland. Nordiska museets och Skansens bilderböcker, nr 1 (1930).

Detalj ur en Klemet Håkansson-bonad, målad 1792.

34. Råveboda.

I likhet med Ekeberg var *Råveboda* på 1540-talet gammalt frålse och hade 1562 samma ågare, nämligen *Fru Emerentia Holgersdotter (Gera)*, änka efter ståthållaren på Viborgs slott i Finland, Abraham Eriksson (Leijonhufvud). I deras kortvariga åktenskap föddes dottern Ebba, om vilken åttartav-lorna anteckna, att hon "levde möjligen 1565". Fru Emerentia dog något år senare, i varje fall före 1568.

År 1622 skrives för *Råveboda* frålsehemman "*Fru Karin till Lövås*", vilken med säkerhet kan identifieras med riksrådet Nils Andersson Lilliehööks till Fåråda († 1618) efterleverska. Hon var dotter till friherre Erik Gabrielson Oxenstierna af Eka och Lindö (tab. 20) och hans maka Bengta Gera, den senare en brorsdotter till fru Emerentia. Det är alltså möjligt att *Råveboda* en tid varit i Oxenstiernska slåktens ågo.

Fru Karin på Lövås dog barnlös (troligen 1628 eller 1629), varefter *Råveboda* småningom övergick till hennes frånde *Nils Posse*, kapten vid Ålvsborgs regemente och herre till bl. a. ovannåmnda Lövås i Gestads socken, Dalsland, samt Bolmstad i Ångelstads socken, Kronobergs län. Han var född på 1590-talet och avled omkring 1664. Gården årvdes av hans son, landshövdingen friherre *Mauritz Posse*, född 1632, och efter honom skrives för *Råveboda* greve *Ludvig Weirich Lewenhaupt*, vars arvingar 1693 bytt bort hemmanet till *Kronan*. (Jfr jordeboken för år 1694). Den 27 nov. 1701 slutligen köpte åboarna *Håkan Persson* och *Markus Persson* det till $\frac{1}{2}$ mtl förmedlade *Råveboda* till *skatte* för 120 dal. smt och delade det sig emellan.

Den åldste kånde landbonden på *Råveboda* år en viss Peder som nämnes 1545 och 1557. Efter honom kommo Masse eller Måns (1562), Nils, som 1579 gav i brudskatt 3 mark, samt omkring 1600 Per och Nils, vilka torde ha gemensamt brukat gården. År 1612 blev *Råveboda* brånt av danskarna vid deras infall i januari månad. Det var ett kortvarigt fålttåg, men stor förödelse följde i dess spår: utom Växjö stad skövlades och mestadels åven bråndes omkring 210 hemman i Vårend, bl. a. 13 eller 14 i Urshults socken.

Rörånde åboarnas i *Råveboda* ekonomiska villkor under åldre tider stå ett par uppgifter till buds. År 1623 fanns där 2 oxar, 5 kor, 3 ungdjur, 9 får, 6 svin och 1 sto. Utsådet var 5 tunnor. 1640 hade årliga utsådet minskats till 4 tunnor, men kreatursuppsåttningen var tämligen oföråndrad: 2 ston, 2 oxar, 6 kor, 3 kvigor, 12 får och 1 svin.

År 1820 undergingo inågorna i *Råveboda* storskifte, som förårtades av lantmåtaren Jon. Årael Åspelin, bosatt på Odensvallahult. Hemmanet ågdes vid denna tid av *Jöns Månsson* och *Nils Håkansson*. Då tillkom också den första kartan över gården, som innehåller bl. a. förteckning och beskrivning över rågången. Endast ett av råmärkena, Bosasten vid norra grånsen, synes ha haft namn.

Laga skifte å samtliga ågorna försiggick åren 1857—58 och förårtades av lantmåtaren Carl Åberg. Dåvarånde ågare till hemmanet voro:

Nils Månsson, $\frac{1}{4}$ mtl.

Ånkan Elin Johansdotter och hennes omyndiga dotter, $\frac{3}{16}$ mtl.

Nils Peter Petersson, $\frac{1}{16}$ mtl.

Räveboda 1:5 fr. s. (byggd 1839)

Foto 1941

Laga skiftet föranledde utflyttning från gamla tomterna av dels Nils Peter Peterssons samt Elins och hennes dotters gemensamt tillhöriga byggnader, dels Nils Månssons ladugård, bränneri m. fl. uthus. Boningshuset på Nils Peter Peterssons och Elins hemmansdel beskrives sålunda:

"*Mangården*, en byggnad av träd i nordvästra delen av tomterne, utvändigt brädfodrad, 43 fot lång. 23 fot bred och 16 fot hög, täckt med näver och torv, inredd till boningshus, kök, skafferier, förstuga och kammare å nedra samt boningsrum, kammare och vind å övra botten, allt i gott skick. Huset är försett med 2:ne murverk och 5 eldstäder."

Vidare nämnes här "ett bränneri av träd, 16 fot långt, 21 fot brett och 9 fot högt, täckt med halm och i försvarligt skick".

Även Nils Månsson hade ett bränneri, som var "av träd, 19 fot långt, 17 fot brett och 4 fot högt, försett med murverk, i sämre skick".¹⁾

Till Räveboda hörde fordom en liten mjölkvarn, som på 1830-talet beskrives på följande sätt: "Strömmen kommer från Arasjön och löper ut i Åsnen. Dammfästet på västra sidan eget och å den östra på Frösjöhults ägor. Han gagnas av hemmanen Räveboda, Ekeberg och Frösjöhult utan förevist rättighet."²⁾ Denna kvarn, som tydligen var en enkel skvalta, är för länge sedan borta.

¹⁾ Växjö lantmäterikontor, Urshult nr 153 och 154.

²⁾ Växjö landskontors arkiv: 1838 års vattenverk (G VIII:1).

35. Raftamåla.

Bland de elva skattebönder i Urshults socken som uppräknas i 1545 års jordebok nämnes som nummer tre i ordningen "*Toris [Tor] i Rafftamåla*". Han är den äldste kände ägaren till denna gård, men säkerligen har han haft åtskilliga föregångare på hemmanet.

Tor skrives för Raftamåla ännu 1557, men 1562 *Nils*, 1574 *Jöns*, 1579 *Olof* (som då gav 4 mark i brudskatt till hertig Karls förestående bröllop med furstinnan Maria av Pfaltz) och 1599 m. fl. år *Jon*. Huruvida och i vad mån dessa personer kunna ha varit besläktade med varandra är ett spörsmål som ej torde vara möjligt att någonsin utreda. Detta är ur forskarens synpunkt en missräkning, men man bör dock vara tacksam även för knapphändiga notiser när det gäller så avlägsna tider som det här är fråga om.

Jon i Raftamåla skymtar ej blott i jordeboken, han nämnes även i handlingarna rörande den s. k. Hjälpeskatten som upptogs år 1600—1601 efter föregången lösöresinventering landet runt. Då hade Jon 2 kävlingsoxar, 2 stutar, 7 kor, 8 får, 8 getter, 1 häst och 1 sto. Årliga utsädet var 3 tunnor, vilket troligen betyder att till hemmanet hörde 3 tunnland åker. I kronotonde erlade han 1 skäppa råg och 3 skäppor korn pr år. Det vanligaste sädesslaget synes alltså här som annorstädes i bygden ha varit korn.

År 1613, då första "terminen" av den betungande Älvsborgs lösen skulle gäldas, nämnes Jon ej längre utan Botil — kanske hans änka — vilken antecknas som utfattig, varför hon blev förskonad från skatt. En senare urkund upptar *Måns* i Raftamåla, hos vilken Botil bodde som inhyses. Hemmanet hade redan "i gamble dager" på grund av den ringa åkerarealen blivit förmedlat från 1 till $\frac{1}{2}$ mantal, och vid jordrannsaking på Kinnevalds ting i mars 1622 avsades, att utlagorna fortfarande borde utgå som från halv gård. Eljest synes Måns' ekonomiska ställning ingalunda ha varit dålig, ty enligt följande års boskapslängd ägde han 4 kor, 2 ungnöt, 6 får, 8 getter, 4 svin och 1 risbit (sannolikt getabock). Årliga utsädet var nu $3\frac{1}{2}$ tunna. Men vad tiden led och det stora tyska krigets verkningar gjorde sig märkbara, blev en del åkerjord öde: 1640 sådde Måns inte mer än $2\frac{1}{2}$ tunna säd. Dock kunde han någorlunda hålla boskapsstammen uppe. I stall, ladugård och gethus hade han nämligen 1 fåle, 2 stutar, 3 kor, 4 kvigor och 4 getter.

Frågan om hemmanets utlagor till kronan var aktuell ännu 1681. På sommartinget detta år vittnades av både nämnd och allmoge, att Raftamåla "består av mycket ringa ägor, till åker pass 4 tunnland, stenig och bergsur, födes pass 10 nöt, har ingen kvarn eller fälleskog, ej heller något fiske som är värt att omtala, så att där bemälte hemman icke åtnjuter någon förmedling, är att befara det lämnas utan åbo" (d. v. s. blir öde!)¹⁾

Att det denna gången gällde en nedsättning i utlagorna från den tidigare beviljade hälften till en fjärdedel synes vara troligt. Slutgiltigt bestämdes hemmansräntan genom den syn och skattläggning som kort tid därefter hölls på Raftamåla av en i fögderiet arbetande skattläggningsnämnd, bestående av

¹⁾ Syneprotokollet saknar datering, men förrättningen torde ha skett vid 1680-talets slut. Då skattlades de flesta hemmanen i länet. (Emellertid förekommo en del skattläggningar även under det följande årtiondet.)

kronobefallningsmannen, häradsskrivaren, en lantmätare samt ett par nämndemän.

Enligt protokollet vid nämnda skattläggning funnos i Raftamåla följande byggnader:

Mangården:

- 2 sätesstugor (säkerligen låga "ryggåsstugor").
- 2 bodar, behåldne.
- 1 badstuga, d:o.

Ladugården:

- 1 logelada med 2 golv, gammal.
- 1 fähus, gammalt men dock brukeligt.
- 1 fårhus, d:o.

Gärdesgårdarna, delvis gamla.

Åkern brukades med vårsäde och bestod av 1 större och 8 mindre stycken, nämligen Storåker, Långåker, Lille Långåker, Sissåker, Västeråker, Hässleåker, Kullsåker, Ledsåker och Nylännet. Tillsamman kunde där utås 3 tunnor $1\frac{1}{2}$ skäppa säd. Ungefär hälften bestod av god jord, det övriga var dels sandjord med lönnskärv, dels bergsur jord.

Ången bestod av hårdvall, dock med mycken sten, och gav i medelgoda år $14\frac{2}{3}$ palmar hö. Därmed kunde året över födas 12 nöt, 1 häst samt 10 får.

Humlegården innehöll 150 stänger och avkastade 1 lispund humle.

Utägorna:

"En beteshage till 4 st. kor, tarveliget mulebete, gärdslä och vedebrand samt svedjeskog till $1\frac{1}{2}$ skäppeland årligen, lövskog till husbehov, ingen näver- eller ollonskog, ingen kvarn men gott släpefiske, och inga flere adpertinentier."

Kulturen är god och försvarlig och står för $\frac{1}{2}$ i knektehållet (= roteringen).

Med annan stil tillagt: "Består för fullt [hemman] i det vissa [ordinarie utlagor] och $\frac{1}{4}$ i det ovissa" [e. o. skatter].²⁾

Efter dessa anteckningar rörande gårdens villkor under olika tidsskeden må vi förflytta oss tillbaka ett stycke i hemmanets historia.

Den 7 juni 1649³⁾ erhöll major *Erik Persson Månesköld* "för huld, tap- per och oförtruten krigstjänst" i donation bl. a. kronogården Sännahult Lillegård samt *räntan* av Raftamåla — jorden kunde ju ej bortgivas eftersom den, med hus och andra tillhörigheter, var åboens egendom.

Månesköld avled 1654, varefter hans änka fru *Anna Ulfsparre* skrives för Raftamåla. Emellertid indrogs förläningen 1683 till kronan. Sedan an-

²⁾ Växjö landskontors arkiv: G II d. 6, sid. 194—96.

³⁾ Detta datum uppgives i "Donationsextrakt för Kronobergs län och Halland", s. 57. Jordeboken 1669 har 4/7 1649.

slogs hemmansräntan åtminstone för en tid framåt till förridaren vid Kinnevalds kompani av Kronobergs regemente, förmodligen såsom lönebidrag.

På 1660-talet ägdes Raftamåla av *Måns*, vilken måhända var son till den bonde med samma namn, som omtalas 1640; 1691 m. fl. år skrives för gården *Gudmund*, 1700 *Nils*, 1756 *Per Torsson* och *Jöns Månsson*. År 1784 ägdes hela Raftamåla av *Jöns Karlsson*, och 1832 av *Karl*.

Gammalt sötäppleträd vid
Hössjön i Raftamåla.
Omkrets 3,75 m.
1 m. fr. marken. Fällt 1942.
Foto: Magni Svensson 1942.

36. Hässleholm.

Hässleholm hör ej till de äldsta gårdarna i socknen. Men det omnämnes 1574 som en kronomåle med $\frac{1}{2}$ lispunds smörränta och var ett av de nybyggen i Urshult som *hertig Karl* (sedermera konung Karl IX) utan vidare hade låtit "vederkänna", alltså införliva med sina domäner.

Landbonden på Hässleholm vid denna tid hette Nils; 1599 nämnes Måns, vilken enligt hjälpeskattlängden följande år var ägare till 2 oxar, 1 tjur, 8 kor, 1 svin och 1 häst samt hade åker till 4 tunnors utsäde årligen. I kronotionende erlade han 1601 2 skäppor råg och 5 skäppor korn.¹⁾

Redan 1603 finna vi en ny arrendator på Hässleholm, Per, omnämnd i Kinnevalds dombok samma år, 1613 brukas gården av Kettil och tio år senare av Sigfrid och Per. Den förre hade blott 2 kor och 7 svin. Kanske var det på grund av denna fattigdom som sonen Per Sigfridsson i Hässleholm den 14 jan. 1623 vid utskrivningsmötet i Öjaby Nöbböle svor fanan och blev knekt vid det just nu under uppsättning varande Kronobergs regemente. Sigfrids gårdbo hade det tämligen gott ställt med 3 kor, 4 ungdjur, 1 häst och 1 fåle samt 6 får och 4 svin.

Riksamiralen
Karl Karlsson Gyllenhielm
(1641) 1574—1650
Svenska Porträttarkivet,
Karlbergs slott

Enligt 1635 års jordebok bekom riksamiralen *Karl Karlsson Gyllenhielm* bl. a. Hässleholm i Urshult, nu $\frac{1}{3}$ mtl krono, i donation. Hans innehav måtte ha varit av kortvarig natur, ty jordeboken 1646 nämner inte Gyl-

¹⁾ Kronotionenden för hela socknen uppgives 1601 vara 53 tunnor 2 skäppor råg samt 75 tunnor korn.

lenhielm i samband med Hässleholm. År 1652 hörde däremot gården till de många hemman i Urshult som sekreteraren *Gustaf Hansson Taubenfelt* tillbytte sig av Kronan mot gods i Uppvidinge och Konga härader. Sekreteraren, småningom betitlad hovråd, fick behålla Hässleholm till sin död 1674, men i stora reduktionen måste hans arvingar avstå från såväl denna gård som ett flertal andra hemman i socknen. Räntan av Hässleholm var på 1690-talet anslagen åt landsgevaldigern i länet, men 1700 och ännu 1825 till "9:de fördubblingscorporalen" vid Smålands kavalleri såsom lönebidrag.

Bland arrendatorer på hemmanet under 1700-talet bör särskilt nämnas *Jöns Månsson* och änkan *Ingrid Andersdotter*, vilka 5 dec. 1760 förvärfvade från Kronan var sin hälft av Hässleholm för 31 daler 16 öre silvermynt. Sålunda vart även denna gård fri bondejord.

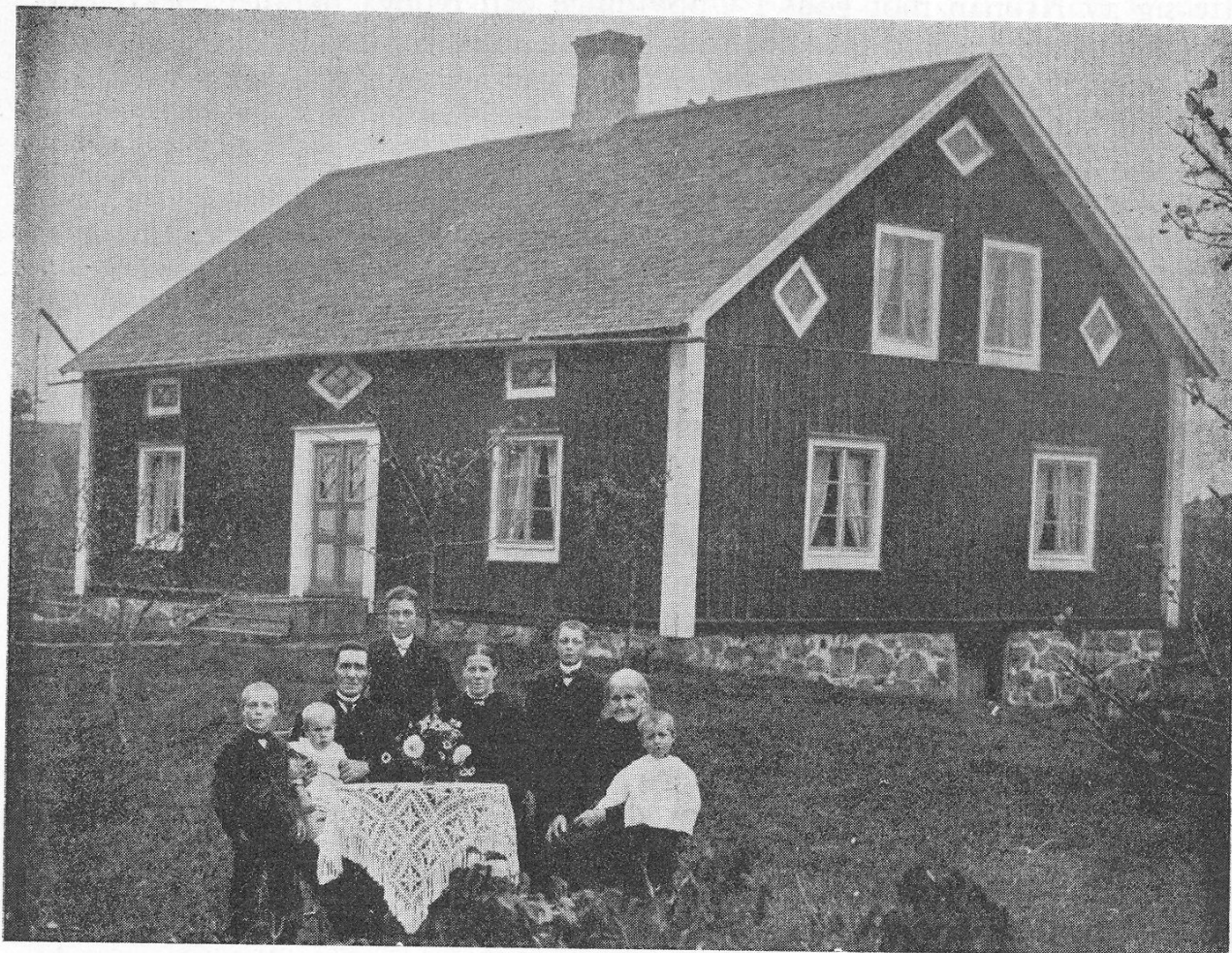
Åren 1815—16 förrättade lantmätaren Nils Magni storskifte å Hässleholm mellan dåvarande ägarna *Arvid Jönsson* och *Karl Nilsson*. Laga skifte hölls där å samtliga ägor 1852—53 av lantmätaren Carl Åberg. Delägare i hemmanet voro 1852 *Peter Karlsson* och *Jonas Månsson*, som vardera innehade $\frac{1}{6}$ mtl, men före skiftets avslutning överlät Jonas Månsson $\frac{1}{18}$ mtl av sin andel till *Håkan Månsson*, vadan åboarna nu voro tre. Jonas Månsson ansågs skyldig att avflytta alla sina hus ett stycke "väster i gårdet — — var-est tjänlige byggnadsplaner ävensom tillfälle till vattens anskaffande ej saknas." Hans hittillsvarande boningshus beskrives som "en stugubyggning med loft på västra ändan, belägen i västra delen av tomterna, och uppförd av träd, 25 alnar lång och $11\frac{1}{2}$ alnar bred, därav loftet 6 och stugan $2\frac{1}{2}$ alnar hög, taket med näver och torv, inredd till boningshus, kök och förstuga samt 1 rum i loftet med skafferi och vind över, i försvarligt skick och försedd med 2:ne murverk och 3:ne eldstäder."²⁾

Kostnaderna för avflyttning av Jonas Månssons samtliga byggnader uppskattades till 108 rdr 21 skilling 4 runst. banko och skulle delas jämnt mellan honom och Peter Karlsson med 54 rdr 10 skill. 8 runst. banko på vardera.³⁾

2) Stugan torde alltså haft ungefär samma utseende som manbyggningen på Bastaremåla; jfr Urshults Krönika 1955, s. 38.

3) Växjö lantmäterikontor, Urshult nr 112—113.

37. Sångaremåla.

Sångaremåla 1:3, byggt omkr. 1880
(med ägaren Petter Johan Pettersson)

Foto: Algot Svensson omkr. 1910

Sångaremåla, numera ett litet bysamhälle om 3 jordbruksfastigheter, är beläget i närheten av Björnsjön några kilometer sydväst om Urshults kyrka. Vad först sjönamnet angår utgör det troligen en förvanskning av "Bjursjön", d. v. s. "Bäversjön". Även hemmanets namn är av intresse, ty för-leden i ordet är ett här som tillnamn använt *Sångare*.¹⁾ Dylika tillnamn torde icke ha varit alldeles ovanliga. I Kinnevalds dombok 1623 nämnes t. ex. en bonde i Urshult "Mårten Siungare". Även namn som Per Skräddare, Nils Spelman etc. förekomma ibland. I viss mån analogt med Sångaremåla är gårdsnamnet Lekaretorp i Uråsa socken, ehuru det här är fråga om en "lekare", spelman.

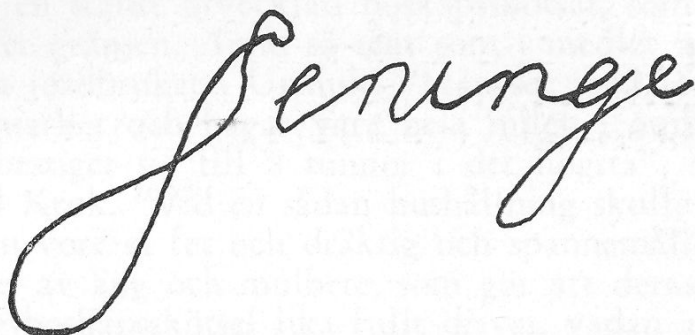
Sångaremåla nämnes ej i jordeboken 1575 men däremot 1599, då det var en *kronomåle* som räntade 1 lispund smör årligen och brukades av en viss Måns. Stället hörde till de fastigheter i Urshult som *hertig Karl* (sedermera konung Karl IX) hade lagt beslag på. Efter hans död 1611 övergick Sångaremåla liksom de andra arv och eget-godsen till hans son *Gustav II*

¹⁾ Nils Ödeen, Studier i Smålands bebyggelsehistoria, sid. 262.

Adolf. Vid denna tid var kronomålen Sångaremåla åsatt $\frac{1}{3}$ mantal. Det brukades av Nils men övertogs, sannolikt 1613, av Simon, varefter Nils kallades inhyesesman på hemmanet. År 1623 hade åboen där (vad han hette nämnes icke) 1 oxe, 4 kor, 3 ungdjur, 1 häst, 6 får, 9 getter och 4 svin samt åker till $3\frac{1}{2}$ tunnans årligt utsäde.

Enligt uppgift i jordeboken 1635 erhöll riksamiralen *Karl Gyllenhielm* hemmanet samma år i donation, men 1646 låg det åter under kronan. Senare, 1652 eller 1653, kom Sångaremåla genom byte i sekreteraren *Gustaf Taubenfelts* händer (jfr Kinnevalds dombok 1674, fol. 10—11), och efter honom gick det genom arv till hans sterbhusdelägare, vilka dock förlorade hemmanet i reduktionen. År 1694 var räntan anslagen åt landsgevaldigern, men sex år senare antecknas Sångaremåla vara givet åt salig *Ludvig Camerarii arvingar* som vederlag för deras reducerade köpegods.

Ludvig Camerarius var, såsom tidigare omtalats (se Urshults Krönika 1950, s. 59) en tysk rättslärare och diplomat som 1626 trädde i svensk tjänst och sedan i egenskap av ambassadör gjorde vårt land stora tjänster. Drottning Kristina belönade honom med såväl svenskt adelsskap som donationer. Camerarius och hans ättlingar förvärvade genom köp ansevärda kronogods, bl. a. i Småland, vilka åtminstone till en del gingo förlorade i reduktionen men omkring 1690 ersattes med andra hemman, som med tiden fingo *frälse* karaktär. Ännu i 1775 års jordebok skrivs "Ludvig Camerarii arvingar" för exempelvis Sångaremåla.

A handwritten signature in dark ink, reading "Per Unge". The signature is written in a cursive style with a large, looping initial "P" and a long, sweeping underline.

Per Unge. Namnteckning från 1770.

År 1789 antecknas emellertid lagmannen *Per Unge* på Södra Åreda i Hemmesjö socken som ägare till $\frac{1}{3}$ mtl Sångaremåla och efter hans död 1795 hans arvingar. Möjligen innehade Unge och hans sterbhus endast *frälserätten* (vilken i forna tider betraktades som fast egendom och därför jordebokfördes) medan åboarna redan nu förvärvat *skatte- och besittningsrätten* av hemmanet. Huru härmed förhåller sig kan utredas blott genom en ingående undersökning av häradets uppbuds- och lagfartsprotokoll.

År 1825 disponerade emellertid åboarna såväl frälse- som besittningsrätten (jfr jordeboken s. å.).

Laga skifte undergick Sångaremåla 1868—69 genom lantmätaren Carl Ibohm. Delägare i hemmanet voro vid skiftets början *Håkan Magnusson* ($\frac{1}{6}$ mtl) och *Magnus Svensson* ($\frac{1}{6}$ mtl), men före dess avslutande sålde den sistnämnde sin andel till *Magnus Johansson*. Någon förflyttning av boningshu-

sen behövde ej komma ifråga men väl av båda ladugårdarna. De förra voro så uppförda, att Magnus Johanssons stuga stod i söder och Håkan Magnussons norr i gårdet "å ömse sidor om en dem emellan uppförd gårdesgård, inom vilken de hittills hävdat sina inägor".

Åkrarna voro i allmänhet små men talrika: Västra och Östra Stugåkern, Kålgårdslandet, Brunbäcksåker, Storåker, Sjöåker, Östra och Norra Sjölyckan, Långelycke, Fliken, Södrallycke, Gubbåker, Ledsåker, Östra Ledsåker, Kyrkåker, Södra Broabäcksåker, Lisbetslyckan och Undantagsåker. Av ängar och utägor nämnas Gården, Sjölyckan, Norrahage, Norramosse, Västrahage, Fåramarken och Lillehage.

Även Sångaremåla har haft en liten husbehovskvarn. Om denna antecknas i en kvarnlängd 1838: "Strömmen kommer från Björnsjön och löper i Hössjön. Dammfästet eget. Rättighet till beståndet är ej visad."²⁾

²⁾ Växjö landskontors arkiv G VIII:1, s. 462.

38. Långaryd.

Den 11 mars 1311 skänkte biskop Karl i Linköping till Växjö domkyrka i och för inrättande av en ständig vicaria därstädes bl. a. gårdarna Hagsjöryd och Sjöaryd i Urshults socken. Sannolikt omfattade dessa gårdar på den tiden betydligt större jordrymd än vad nu är fallet, varför det synes möjligt, att *Långaryd*, vilket angränsar nämnda hemman och dessutom år 1540 redovisas som f. d. kanikegods under domkyrkan i Växjö, kan ha blivit upptaget på Hagsjöryds eller Sjöaryds utägor. Tränger man litet djupare in i bebyggelsens historia finner man talrika exempel på huru nybyggen grundats på de gamla hemmanens och byarnas ägovälden, småningom skilts från modergården resp. moderbyn och blivit vad som i den kamerala terminologien kallas "avgärda hemman". Marken, som nu hör till Långaryd, kan därför mycket väl ha för 650 år sedan varit linköpingsbispens egendom.

Gustav Vasa indrog efter reformationen en mängd biskops- och domkyrkogods i Urshult till *Kronan*, bland dem Långaryd och Hagsjöryd, men Sjöaryd behöll han för egen del och lade det under sitt "arv och eget".

Långaryd nämnes som sagt år 1540 och brukades då av en ej namngiven änka. Fem år senare nämnes "Tord i Longeryd", 1558 och 1562 Abraham samt 1574 och ännu 1600 Måns. Den sistnämnde ägde enligt 1600 års hjälpe-skattnängd 2 kävlingsoxar, 4 kor, 3 får och 1 häst. Utsädet var endast 2 tunnor årligen. Att folket trots en ringa åkerareal kunde få sin bärkning berodde givetvis på en starkt utvecklad boskapsskötsel, som gav tillfälle till kreaturshandel över gränsen. Ännu så sent som i medlet av 1700-talet klagas över det svaga jordbruket i Urshult. "Man ser med förundran och grämselse deras betesmarker och hagar vara hela milen i omkrets, då däremot sädesgårdet föga bestiger sig till 8 tunnor i det högsta", skriver 1748 urshultssonen Samuel Krok. "Vid en sådan hushållning skulle de snart gå över ända, där ej jorden vore så fet och dräktig och spannemålsbristen ej ersattes med en myckenhet av äng och mulbete, som gör att deras ladugårdar ökas och en fördelaktig boskapsskötsel lika fullt drives, vadan allmogen där tycker att den gyllene tiden är för handen, då han får sin oxe så väl betald, att han med halva värdet kan avbörd sig sina utskylder och utlagor."¹⁾

Vad nu beträffar Långaryd minskades snart åkerjorden än mer: 1623 var utsädet blott 1½ tunna. Men samtidigt var ladugården någorlunda välbesatt, ty landbonden Anders hade där 4 kor, 2 ungdjur, 4 får, 10 getter och 3 svin. Vad tiden led blev dock läget katastrofalt. I en mantals- och boskapslängd från år 1640 antecknas om Jöns i Långaryd, att hans enda husdjur var en ko. Utsädet var 1 tunna. Sannolikt var gården nu så gott som öde. Det synes alltså inte ha varit mycket för (krigsmannen?) Joen Korpe att hämta på Långaryd, som han 1646 fick "fritt på sin tjänst".

Den i dessa gårdsbeskrivningar ofta omnämnde sekreteraren *Gustav Taubenfelt* har innehaft även kronohemmanet Långaryd. Han fick det 31 jan. 1652 genom byte med kronan. Också under hans tid var det tydligen be-
drövligt ställt på gården, ty arrendatorn kunde ej betala sina utskylder, så-

¹⁾ Urshults pastorats inbyggares seder, av Samuel Krok.

som omvittnas i domboken 25/11 1668. En Måns Månsson i Långaryd hade tidigare givit sig till knekt (men "rymt åt Danmark" sedan han väl fått legopenningen i handom), och på 1670-talet gick Sven Nilsson från samma gård i krigstjänst, "blev straxt därefter commenderat och sedan spord döder hem". Emellertid var ryktet falskt, soldaten kom hem igen och påfordrade då sin andel av det tvivelsutan magra farsarvet.

Sedan Långaryd 1681 blivit reducerat från Gustav Taubenfelts arvingar anslogs hemmansröntan som lönebidrag åt lantmätaren i orten. I samma veva förrättades syn och skattnäggning, varvid befanns att hemmanet på senare tiden i någon mån förbättrats. Åbyggnaderna voro "tämneligen vid makt håldne", åkerjorden, som till hälften bestod av god mulljord men i övrigt var bergsur, elak och stenig, uppgick numera till 6 tld 2½ skpld, ången ansågs kunna "efter årsgången" avkasta 24 palmar hö, och året över fanns möjlighet att på gården föda 20 st. nöt, 2 hästar och 16 får. Utägorna beskrivas på följande sätt: "Tvenne små beteshagar till 4 st. kor, trångt mulebete, gärdle och vedebrand till nödtorften samt svedjeskog till 1 skäppe-land årligen, ingen timmer- eller bökeskog³⁾ men lövskog till nödtorft, ingen kvarn eller fiskevattn, ej heller flere tillägenheter".

Resultatet av skattnägningen blev, att hemmanet förmedlades till ¼ i jordeboksröntan och ¾ i mantal.

I början av 1700-talet — år och dag har ej kunnat utrönas — köptes Långaryd från krono till *skatte* och blev därigenom enskild egendom. Köparna voro länsmanen *Simson (Samsing) Henriksson*, Buskahult Rulsagård, och hemmansbrukarna *Sven Persson* och *Nils Olufsson*. De båda förstnämnda löste vardera 7/24 mtl, Nils 1/6 mtl. Hela köpesumman var 200 dal. smt.

Simson Henriksson synes snart nog ha avyttrat sin anpart, ty 1705 nämnas som ägare till gården Nils, Sven och Erik. Domboken 1727 upptar som innehavare av hemmanet *Erik, Sven* och *Håkan*, och 1744 tillhörde Långaryd *Hindrik Jönsson, Sven Persson* och *Arvid Håkansson*. Sistnämnda år uppgicks rågången mot Sjöaryd, "begynnandes med Sjöaryds soldatetorp efter hagegärdesgården litet öster om 'winterstidit', sedan stendraget rätt nedåt myren och i ett upplagt stenmärke i Östrahagen gent emot 'Hässie gyl', och sedan sør därifrån åt 7 stycken stenmärke i Linnehults gärdesgård."

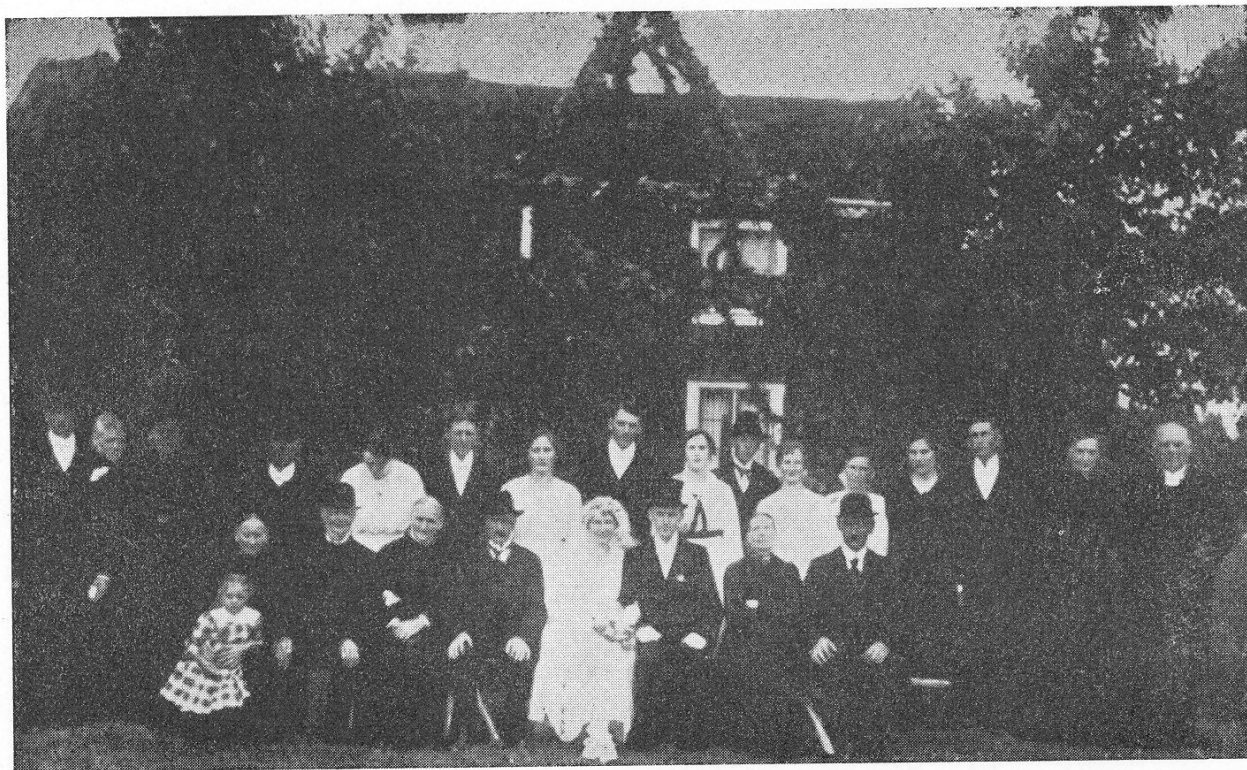
Dessa gränsmärken förbundo sig åboarna såväl i Långaryd som Sjöaryd att respektera "nu och i tillkommande tider". Över förrättningen uppsattes ett protokoll, däri vederbörande tecknade sina bomärken, och till yttermera vissa intogs skriften in extenso i domboken för framtida efterrättelse.³⁾

År 1744 "översågs" även gränsen mot Hagsjöryd, vilket resulterade i följande, likaledes till häradsrätten ingivna skrivelse:

"Anno 1744 den 6 aug. översågo undertecknade råmärket emellan Hagsjöryd och Långaryd, som begynnes vid Raftamåla gärdesgård vid en grön

³⁾ Vad timmerskogen angår torde tidigare utmärkt sådan ha funnits på Långaryds ägor, såsom en anteckning från 1600-talet i Urshults kyrkobok ger vid handen: "Efter traditioner som barnen hava av föräldrarna och man efter man säges, att timbret till Urshults kyrkia skall vara taget uti Fohleboda myr, Dunshults mossas vid Kallsjön [Kalvsjön] och uti mossan utanför L å n g a r y d h".

³⁾ Kinnevalds domb. 1747, hösttinget, § 60.

Bröllop i Långaryd 1:16

Foto: Sven Johansson, Växjö omkr. 1920

sten, sedan därifrån ett bösseskott i en bokestubbe, därifrån mitt åt Hästekorran⁴), sedan linierätt till Långaryds hagegårdesgård, där en sten är upplagd in i hagen, och rätt därifrån efter gårdesgården åt det östra ledet på häradsvägen och i Hagsjön, vilket märke av oss oryggeligen hållas skall nu och i tillkommande tider, helst som våra förfäder samma märke av uråldriga tider hållit, vilket vi med namn och bomärken bekräfta och stadfästa.

Långaryd ut supra.

Måns Månsson, Jöns Jansson i Hagsjöryd, Hindrik Jönsson, Abraham Håkonsson och Per Svensson i Långaryd.

Såsom vittne: Bengt Svensson, Eskil Håkonsson.”⁵)

Rörande senare ägare till Långaryd stå blott få och spridda uppgifter mig till buds. År 1784 ägdes gården av *Johan Nilsson* (⁹/₃₂ mtl), *Per Svensson* (⁹/₆₄), sjuderiverkmästaren *Samuel Jönsson* (⁹/₆₄) och *Markus Abrahams-son* (³/₁₆). På hemmanet var även smedgesällen Gumme Rydberg bosatt. 1832 skrivs för Långaryd *David Sjöberg*, *Sven* och *Peter*, vardera ägande ¹/₄ mtl, samt 1851 *Peter Jonasson*, *Magnus Karlsson* och *Daniel Johansson*.

År 1851 förrättade lantmätaren Carl Åberg *laga skifte* på Långaryd. Därvid befanns oundvikligt att ovannämnde Magnus Karlsson flyttade sina hus cirka 1.000 alnar från gamla tomten till den s. k. Norra Klockareåkern, varefter funnes ”tjänliga byggnadsplaner och odlingslägenheter, ävensom tillfälle till vattens anskaffande”.

⁴) Korre, korra, dialektord för kärr, sankmark.

⁵) Kinnevalds domb. 1747, hösttinget, § 61. — Bengt Svensson och Eskil Håkonsson voro nämndemän.

Magnus Karlssons till avflyttning dömda boningshus beskrives som "en sparrstuga med loft på västra ändan, är uppförd av träd, 35 alnar lång, och 10 d:o bred, därav stugan 2½ och loftet 5 alnar högt, i försvarligt skick, täckt med näver och torv, indelad i 2:ne boningsrum, kök, kammare och förstuga samt vindsrum uti loftet. Huset är försett med 2:ne murverk och 3:ne eldstäder".

Kostnaderna för omflyttning av denna och Magnus Karlssons övriga byggnader beräknades till 172 rdr 10 skill. och 8 rst banko, vilken summa skulle gäldas av samtliga tre åboarna med vardera 57 rdr 19 sk. 7 rst banko. Vidare bestämdes, att husflyttningen skulle vara verkställd inom två års tid efter det skiftet vunnit laga kraft.⁶⁾

Till sist bör omnämnas den sjösänkning som ägarna till Sjöaryd och Långaryd utförde på 1820-talet med biträde av Sven Månsson i Östra Elmhult. Företaget finnes omnämnt i Kronobergs läns Hushållningssällskaps handlingar, häftet nr 14 (avseende odlingsverksamheten i länet år 1828), där det heter:

"Ägarna av Sjöaryd och Långaryd samt arrendatorn av halva Elmhult Östregård Sven Månsson ha från Hagsjön till Havbältan i Mörrumsån på egen bekostnad upptagit ett dike, 820 alnar långt, 3 alnar djupt och 3 alnar brett ovan till, i avsikt att genom vattnets sänkning i Hagsjön bereda såväl odlingstillfällen å de kringliggande mossarne som möjligtvis även slåtter å den i allmänhet grunda sjöns botten".

⁶⁾ Växjö lantmäterikontor, Urshult nr 132.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

	Sid.
Krönika 1955	2
Kommunal vardag	14
Om Per Nyman (Ur Wexjö-Bladet 1856)	16
H. T(arstad), Anno 1856	17
(N. Hellberg, kyrkoherde), Statistiska uppgifter rörande Urshults församling år 1955	18
Hört och hänt 1955	20
(H. Tarstad), När Mossö var bebodd	27
Ur verksamhetsberättelserna	28
(Stig Israelsson), Nätbinderska	32
H. T(arstad), Innan Sirköbron fanns	33
Karl Loberg, medicinalråd, Eken i Urshult	34
„ „ „ Oxahall	36
Gun Wilstadius, fil. lic., Målningarna i Urshults gamla kyrka	41
Karl Loberg, medicinalråd, Då och nu. Några minnen från min skoltid i Urshult 1899—1905 m. m.	45
Edvard Andersson, f. folkskollärare, Några minnesanteckningar från Urshults folkskolor i början av 1900-talet	58
P. G. Vejde, fil. dr., Gårdarna i Urshult, Öden och ägare.	
32. Buskahult	62
33. Ekeberg	70
34. Råveboda	79
35. Raftamåla	81
36. Hässleholm	84
37. Sångaremåla	86
38. Långaryd	89